

**KIRSAL KÖKENLİ KARSLILARIN İSTANBUL'A GÖÇ NEDENLERİ VE
GÖÇ SONRASI YAŞANAN DEĞİŞİMLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Eray GÜNEŞ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI**

Danışman: Prof. Dr. Aydın GÜREL

2019

T.C.
TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KIRSAL KÖKENLİ KARSLILARIN İSTANBUL'A GÖÇ NEDENLERİ VE
GÖÇ SONRASI YAŞANAN DEĞİŞİMLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

ERAY GÜNEŞ

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: PROF. DR. AYDIN GÜREL

TEKİRDAĞ-2019

Her hakkı saklıdır

Prof. Dr. Aydın GÜREL danışmanlığında, Eray GÜNEŞ tarafından hazırlanan “Kırsal Kökenli Karşılıkların İstanbul’a Göç Nedenleri ve Göç Sonrası Yaşanan Değişimler Üzerine Bir Araştırma” isimli bu çalışma aşağıdaki jüri tarafından Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Juri Başkanı : Prof. Dr. Aydın GÜREL

İmza :

Üye : Prof. Dr. Nurcan METİN

İmza :

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Sema KONYALI

İmza :

Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu adına

Doç. Dr. Bahar UYMAZ

Enstitü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

KIRSAL KÖKENLİ KARSLILARIN İSTANBUL'A GÖÇ NEDENLERİ VE GÖÇ SONRASI YAŞANAN DEĞİŞİMLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

ERAY GÜNEŞ

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Aydın GÜREL

İnsanlık tarihi boyunca göç; ekonomik, sosyokültürel ve siyasi birçok açıdan toplumların kalkınmasını ve gelişmesini etkilemiştir. Bu çalışmanın amacı, değişen tarımsal politikalar ışığında Kars kırsalından İstanbul'a göç etmiş Serhat Ovalılar üzerinde göçün nedenlerini, sosyo-kültürel ve ekonomik etkilerini incelemek; bulgular ışığında bir takım sonuçlara ve önerilere ulaşmaktır. Bu bağlamda; T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı'nın 2013-2023 on yıllık plan dâhilinde 26 düzeye ayırdığı ülkemizdeki kalkınmada öncelikli bölgelerden biri olan TRA2 bölgesi ele alınmıştır. Bu bölgeye ait T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı'nın raporları ve verileri incelenmiştir. TRA2 Bölümü'nün en büyük ili olan Kars ve Kars'tan ayrılmış illere ait verilere ulaşmaya çalışılmıştır. Ayrıca, göç eden kişilerle anket yapılarak değerlendirilmiştir. Bu çalışmada, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı'nın 5449 sayılı kanun ile başlattığı, Kalkınma Ajanslarının kurulması ile devam eden yeni kırsal kalkınma politikalarına, Kars kırsalından İstanbul'a göçün getirdiği değişimleri, nedenleri ile birlikte inceleyerek bilimsel bir katkı sunmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kars, Göç, Serhat Ovası, TRA2, Kırsal Köken, İstanbul

ABSTRACT

MSc. Thesis

**A RESEARCH ON THE REASONS OF MIGRATION AND CHANGES AFTER
IMMIGRATION OF PEOPLE FROM KARS RURAL ORIGINATED TO ISTANBUL**

ERAY GÜNEŞ

Tekirdağ Namık Kemal University

Graduate School of Natural and Applied Sciences

Department of Agricultural Biotechnology

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Aydın GÜREL

Migration through the history of mankind have effected development of societies in terms of economic, sociocultural and political aspects. The aim of this study is to examine the reasons of migration, socio-cultural and economic effects of the migration from Kars to Istanbul and to reach some conclusions and recommendations in light of the changing agricultural policies. In this context; The TRA2 region, which is one of the 26 priority regions in the development of our country, within the scope of 2013-2023 ten-year plan of the Ministry of Development, is discussed. The reports and data of the Ministry of Development were examined. The data regarding Kars, which is the biggest province of the TRA2 region and provinces which are separated from Kars were try to reach. In addition, surveys were conducted with migrants. In this study, it has been tried to present a scientific contribution by examining the changes brought by migration from Kars to Istanbul, to the new rural development policies, which are initiated by the Ministry of Development with the Law No. 5449 and with the establishment of Development Agencies.

Key Words: Kars, Migration, Serhat Plain, TRA2, Rural Origin, İstanbul

2019, 141 pages

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
ÇİZELGE LİSTESİ	vii
ŞEKİL LİSTESİ	x
ÖNSÖZ	xi
1.GİRİŞ VE GENEL BİLGİLER	1
1.1.Giriş.....	1
1.1.2.Çalışmanın Amacı	1
1.1.3.Çalışmanın Önemi ve Kapsamı.....	1
1.2. Genel Bilgiler	3
1.2.1. Kars	3
1.2.1.1Tarihi-Kültürü	3
1.2.1.2.Coğrafyası	3
1.2.1.3.İklim	4
1.2.1.4.Bitki Örtüsü	4
1.2.1.5. Demografik Yapı.....	5
1.2.1.5.1. Nüfus	5
1.2.1.5.2. Yaş Bağımlılık.....	8
1.2.1.5.3. Hane Halkı.....	10
1.2.1.6. Eğitim ve Sağlık Altyapısı	11
1.2.1.6.1. Eğitim	11
1.2.1.6.2. Sağlık.....	15
1.2.1.7. Ekonomik Yapı	17
1.2.1.7.1. İşgücü Göstergeleri	17
1.2.1.8. Sanayi	18
1.2.1.8.1. Kars OSB.....	19
1.2.1.9. Ticaret.....	20
1.2.1.10. Kültür-Turizm	20
1.2.1.10.1. Tarihi ve Kültürel Değerler	20
1.2.1.10.2.Turizm	21
1.2.1.11.Tarım ve Hayvancılık.....	22
1.2.1.11.1 Tarım	23
1.2.1.11.2. Hayvancılık	25
1.2.1.12. Kars Göç Potansiyeli	27
1.2.2. Ardahan	31
1.2.2.1. Tarihi-Kültürü	31
1.2.2.2.Coğrafya	31

1.2.2.3. Demografik Yapısı	32
1.2.2.3.1 Nüfus	32
1.2.2.3.2 Yaş Bağımlılık.....	34
1.2.2.3.3 Hane Halkı.....	35
1.2.2.4 Eğitim-Sağlık Altyapısı.....	37
1.2.2.4.1. Eğitim	37
1.2.2.4.2 Sağlık.....	42
1.2.2.5. Ekonomik Yapı	43
1.2.2.5.1 İşgücü ve İstihdam	43
1.2.2.6.Sanayi	45
1.2.2.6.1. Ardahan Organize Sanayi Bölgesi(OSB).....	46
1.2.2.7. Ticaret.....	46
1.2.2.8. Kültür ve Turizm.....	47
1.2.2.9. Tarım-Hayvancılık	48
1.2.2.9.1 Tarım	48
1.2.2.9.2 Hayvancılık	50
1.2.2.10. Ardahan Göç Potansiyeli.....	53
1.2.3.İğdır	56
1.2.3.1 Tarihi-Kültürü	56
1.2.3.2 Coğrafya	57
1.2.3.3. Demografik Yapısı	58
1.2.3.3.1 Nüfus	58
1.2.3.3.2 Yaş Bağımlılık.....	60
1.2.3.3.3 Hane Halkı.....	61
1.2.3.4 Eğitim- Sağlık	62
1.2.3.4.1 Eğitim.....	62
1.2.3.4.2 Sağlık.....	66
1.2.3.5 Ekonomik Yapısı.....	67
1.2.3.5.1 İşgücü İstihdam	67
1.2.3.6. Sanayi	68
1.2.3.7. Kültür ve Turizm.....	69
1.2.3.8. Tarım-Hayvancılık	71
1.2.3.8.1 Tarım	71
1.2.3.8.2 Hayvancılık	74
1.2.3.9. İğdır Göç Potansiyeli.....	77
1.2.4. İstanbul	79
2. GÖÇ	82
2.1 Göçün Kavramsal Çerçevesi	82
2.2.Göç Teorileri ve Göç Nedenleri	82
2.2.1. İtme ve Çekme Kuramı	83
2.2.2. Neo - Klasik Makro Ekonomi Kuramı	83
2.2.3. Ağ Kuramı.....	84
2.2.4. İkiye Bölünmüş Piyasa Kuramı.....	84
2.2.5. Merkez - Çevre Göç Kuramı	85

2.3. Türkiye’de Göç Olgusu.....	86
2.3.1. Türkiye’de Göçlerin Nedenleri	86
2.3.1.1. Nüfus Artışı	87
2.3.1.2. İşsizlik	87
2.3.1.3. Bölgeler Arası Eşitsizlikler	87
2.3.1.4. Tarımdaki Olumsuzluklar	88
2.3.1.5. Sosyal Yapı	88
2.3.1.6. Eğitim ve Sağlık	89
2.3.1.7. Siyasal ve Politik Nedenler	89
2.3.2. Türkiye’de Göçün Etkileri ve Toplumsal Sonuçları	89
2.3.2.1. Göçün Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Sonuçları	89
2.3.2.2 Göçün Sosyo-Kültürel Etkileri.....	90
3. LİTERATÜR TARAMASI	92
4. MATERYAL VE YÖNTEM	99
4.1. Veri Toplama Yöntemi	99
4.2. Çalışmanın Modeli	100
4.3. Hipotezler	100
5. BULGULAR VE TARTIŞMA	102
5.1. Hane halkı Verileri	102
5.1.1. Demografik Özellikler.....	102
5.1.1.1. Cinsiyet Dağılımı	102
5.1.1.2. Yaş Dağılımı	103
5.1.1.3. Medeni Durum Dağılımı	104
5.1.1.4. Ailedeki Birey Sayısı	105
5.1.1.5. Doğum Yeri Dağılımı.....	106
5.1.1.6. Eğitim Durumu Dağılımı	107
5.1.1.7. Meslek Durumu Dağılımı	108
5.1.1.8. İstanbul’a Göç Etmeden Önce Yaşanılan Şehir	110
5.1.1.9. İstanbul’da İkamet Edilen Semt	111
5.1.1.10. İstanbul’da Yaşam Süresi.....	113
5.2. İstanbul’a Göçün Nedenleri	114
5.2.1. İtici Sebepler	114
5.2.2. Çekici Sebepler	116
5.2.2.1. Göç Sonrası Akrabalardan Alınan Destekler	116
5.2.2.2. Göç Sonrası Herhangi Bir İş Bulma Hızı.....	118
5.3. Göç Sonrası Sosyo-Ekonomik Durum	120
5.3.1 Aile Büyüklüğü ve Ailede Çalışan Birey Sayısı	120
5.3.2. Konut Sahipliği	121
5.3.3. Otomobil Sahipliği	122
5.4. Göç Sonrası Sosyo-Kültürel Durum	123
5.4.1. Kendisinin veya Çocuklarının İstanbullu Biri İle Evlenmesini İsteme Durumu ...	123
5.4.2. Şivesinden veya Görüntüsünden Dolayı Yabancılaşma Çekme	124
5.4.3. Göç Sonrası Sosyalleşme	125
5.4.4. Sosyal İlişkilerin Kalitesi	126

5.5. Göç Sonrası Değişimler	127
5.5.1. Yaşam Tarzında Değişim	127
5.5.2. Gelir Durumunda Değişim	128
5.5.3. İstanbul'a Göç Edenlerin Memnuniyeti	128
5.6. Birey, Toplum ve Kent Algısı	129
5.6.1. Edebi Tür Okuma Tercihi	129
5.6.2. Medya Alışkanlığı	130
5.6.3. Toplumsal Farkındalık ve Katılım	131
5.6.4. Kent Algısı	132
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	134
7.KAYNAKLAR.....	141
ÖZGEÇMİŞ.....	145

ÇİZELGE LİSTESİ

Çizelge 1-1 :2017 yılı İl ve ilçelere göre il/ilçe merkezi, belde/köy nüfusu ve yıllık nüfus artış hızı(binde).....	5
Çizelge 1 -2 : Yıllık nüfus artış hızı (binde).....	6
Çizelge 1 -3 : Nüfus yoğunluğu	6
Çizelge 1- 4 : Çocuk Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Oranı(%).....	8
Çizelge 1 -5:Yaşlı Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Oranı.....	8
Çizelge 1- 6:Hane halkı tiplerine göre hane halkı sayısı 2014-2017.....	10
Çizelge 1- 7: Okul Öncesi Altyapı	11
Çizelge 1- 8: İlkokul Altyapısı	12
Çizelge 1- 9 : İlköğretim ve okul öncesi öğretimde net okullaşma oranları 2017(%).....	13
Çizelge 1- 10 : Orta Öğretimde Net Okullaşma Oranları 2017(%).....	13
Çizelge 1- 11 : Taşınmalı İlk Öğretim (İlkokul+Orta Okul) Öğrenci Sayıları.....	14
Çizelge 1- 12 : 2017 yılı Lise veya Yüksekokul Mezunu Nüfus oranı(%) (15+)	14
Çizelge 1- 13: 2016 yılı Yükseköğretim Kurumlarında Kendi Biriminde Görevli Öğretim Elemanı Sayısı ve Okuyan Öğrenci Sayıları	14
Çizelge 1- 14: Hastane(A) ve yatakların(B) illere göre dağılımı, 2017	16
Çizelge 1- 15 : Sağlık personelinin illere göre dağılımı, 2017.....	16
Çizelge 1- 16 :2017 Yılı Kars İli İşsizlerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı 1	17
Çizelge 1- 17 : 2017 Yılı Kars İli İşsizlerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı 2	17
Çizelge 1- 18: 2017 Yılı Kars İli İşsizlerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı 3	17
Çizelge 1- 19 :2017 yılı Kars İli İşsizlerin Eğitim ve Cinsiyete Göre Dağılımı 1	18
Çizelge 1- 20 : 2017 yılı Kars İli İşsizlerin Eğitim ve Cinsiyete Göre Dağılımı 2	18
Çizelge 1- 21: TRA2 Bölgesinde İstihdam edilenlerin sektörel dağılımı, 2017(15+)	18
Çizelge 1- 22 : Patent başvurularının yıllık dağılımı	18
Çizelge 1- 23 : Faydalı model başvurularının yıllık dağılımı.....	19
Çizelge1- 24 : Marka başvurularının yıllık dağılımı	19
Çizelge 1- 25 : Tarım Alanları (Çayır ve Mera Hariç), 2017 (Dekar)	23
Çizelge 1- 26: Tarımsal Üretim ve İşlenen Tarımsal Alan	23
Çizelge 1- 27: Yıllar Bazında Tarımsal Üretim ve Bitkisel Üretim Değerleri.....	24
Çizelge 1- 28: 2017 yılı Seçilmiş Ürünlerle Örtü Altı Sebze-Meyve Üretim Miktarları(Ton).....	25
Çizelge 1- 29 :2017 yılı Kars İli Arazi Durumu.....	26
Çizelge 1- 30 : Yıllara Göre Sığır Sayıları	26
Çizelge 1- 31 : Yıllara göre Sığır Sütü Üretim Miktarı.....	26
Çizelge 1- 32 : Cinsiyete Göre Ardahan İl Nüfusu 2013-2017	32
Çizelge 1- 33 : Yıllara Göre İllerin Yıllık Nüfus Artış Hızı(Binde)	33
Çizelge 1- 34 : Yıllara Göre İllerin Nüfus Yoğunluğu.....	33
Çizelge 1- 35: Çocuk Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Oranı(%).....	34
Çizelge 1- 36 : Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Oranı(%)	34
Çizelge 1- 37: Yıllara Göre Yaş Bağımlılık Oranı.....	35
Çizelge 1- 38 : İl ve ilçelere göre il/ilçe merkezi, belde/köy nüfusu ve yıllık nüfus artış hızı, 2017	35
Çizelge 1- 39 : İllere ve hane halkı tiplerine göre hane halkı sayısı, 2014-2017	36
Çizelge 1- 40 : İllere ve hane halkı tiplerine göre hane halkı sayısı, 2014-2017	37

Çizelge 1- 41 : İlkokul Altyapısı	38
Çizelge 1- 42 : İlköğretim ve okul öncesi öğretimde net okullaşma oranları (%), 2017.....	38
Çizelge 1- 43 : Orta Öğretimde Net Okullaşma Oranları(%)2017.....	39
Çizelge 1- 44 :Taşınmalı İlk Öğretim (İlkokul+Orta Okul) Öğrenci Sayıları.....	39
Çizelge 1- 45 : Eğitim Durumuna Göre Nüfus (15+),(%).....	40
Çizelge 1- 46: Hastane(A) ve yatakların(B) illere göre dağılımı, 2017	42
Çizelge 1- 47 : Sağlık personelinin illere göre dağılımı, 2017.....	42
Çizelge 1- 48 : 2017 Ardahan İli İşsizlerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı 1	43
Çizelge 1- 49 :2017 Yılı Ardahan İli İşsizlerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı 2	43
Çizelge 1- 50 :2017 Yılı Ardahan İli İşsizlerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı 3	43
Çizelge 1- 51 : 2017 yılı Ardahan İli İşsizlerin Eğitim ve Cinsiyete Göre Dağılımı 1	44
Çizelge 1- 52 : 2017 yılı Ardahan İli İşsizlerin Eğitim ve Cinsiyete Göre Dağılımı 2	44
Çizelge 1- 53 : TRA2 Bölgesinde İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı, 2017(15+)	44
Çizelge 1- 54 : Patent başvurularının yıllık dağılımı	45
Çizelge 1- 55 :Faydalı model başvurularının yıllık dağılımı	45
Çizelge 1- 56 :Marka başvurularının yıllık dağılımı	45
Çizelge 1- 57 : Tarım Alanları (Çayır ve Mera Hariç), 2017 (Dekar)	48
Çizelge 1- 58 : Tarımsal Üretim ve İşlenen Tarımsal Alan	48
Çizelge 1- 59 : Yıllar Bazında Tarımsal Üretim ve Bitkisel Üretim Değerleri.....	49
Çizelge 1- 60 : 2017 yılı Seçilmiş Ürünlerle Örtü Altı Sebze-Meyve Üretim Miktarları(Ton).....	50
Çizelge 1- 61 : Ardahan İli Yıllara Göre Sığır Sayıları.....	50
Çizelge 1- 62 : Ardahan İli Yıllara ve Irklarına Göre Sağılan Baş Hayvan Sayısı ve Süt Üretimi(Ton)	51
Çizelge 1- 63 :Manda Sayısı ve Süt Üretimi(Ton).....	52
Çizelge 1- 64 : Ardahan Küçükbaş Hayvan Sayıları.....	52
Çizelge 1- 65 : Ardahan İli Kümes Hayvancılığı Sayıları.....	53
Çizelge 1- 66 : Ardahan İli Arıcılık Değerleri	53
Çizelge 1- 67 : Cinsiyete Göre İğdır İl Nüfusu 2013-2017.....	58
Çizelge 1- 68 : Yıllık nüfus artış hızı(Binde)	58
Çizelge 1- 69 :İl ve ilçelere göre il/ilçe merkezi, belde/köy nüfusu ve yıllık nüfus artış hızı, 2017	59
Çizelge 1- 70 :Nüfus yoğunluğu	59
Çizelge 1- 71 :Çocuk Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Oranı(%).....	60
Çizelge 1- 72 : Yaşlı Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Oranı(%).....	60
Çizelge 1- 73 :Yıllara göre Yaş Bağımlık Oranı.....	61
Çizelge 1- 74 :İllere ve hane halkı tiplerine göre hane halkı sayısı, 2014-2017	61
Çizelge 1- 75 : Okul Öncesi Eğitim	62
Çizelge 1- 76: İlkokul Altyapısı	63
Çizelge 1- 77 :İlköğretim ve okul öncesi öğretimde net okullaşma oranları (%) 2017.....	64
Çizelge 1- 78 :Orta Öğretimde Net Okullaşma Oranları(%) 2017.....	64
Çizelge 1- 79 : Taşınmalı İlk Öğretim (İlkokul+Orta Okul) Öğrenci Sayıları.....	65
Çizelge 1- 80 :2017 yılı Lise veya Yüksekokul Mezunu Nüfus oranı(%) (15+)	65
Çizelge 1- 81 :Hastane(A) ve yatakların(B) illere göre dağılımı, 2017	66
Çizelge 1- 82:Sağlık personelinin illere göre dağılımı, 2017.....	66
Çizelge 1- 83 :2017 Yılı İğdır İli İşsizlerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı 1	67
Çizelge 1- 84 :2017 Yılı İğdır İli İşsizlerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı 2	67
Çizelge 1- 85 :2017 Yılı İğdır İli İşsizlerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı 3	67
Çizelge 1- 86 :2017 yılı İğdır İli İşsizlerin Eğitim ve Cinsiyete Göre Dağılımı 1	68
Çizelge 1- 87 :2017 yılı İğdır İli İşsizlerin Eğitim ve Cinsiyete Göre Dağılımı 2	68

Çizelge 1- 88 :TRA2 Bölgesinde İstihdam edilenlerin sektörel dağılımı, 2017(15+)	68
Çizelge 1- 89: Patent başvurularının yıllık dağılımı	68
Çizelge 1- 90 :Faydalı model başvurularının yıllık dağılımı	69
Çizelge 1- 91:Marka başvurularının yıllık dağılımı	69
Çizelge 1- 92: Tarım Alanları (Çayır ve Mera Hariç), 2017 (Dekar)	71
Çizelge 1- 93 : Tarımsal Üretim ve İşlenen Tarımsal Alan	72
Çizelge 1- 94: Yıllar Bazında Tarımsal Üretim ve Bitkisel Üretim Değerleri.....	72
Çizelge 1- 95 :2017 yılı Seçilmiş Ürünlerle Örtü Altı Sebze-Meyve Üretim Miktarları(Ton).....	73
Çizelge 1- 96:Iğdır İli Yıllara Göre Sığır Sayıları.....	74
Çizelge 1- 97: Iğdır İli Yıllara ve Irklarına Göre Sağılan Baş Hayvan Sayısı ve Süt Üretimi(Ton).....	75
Çizelge 1- 98: Manda Sayısı ve Süt Üretimi(Ton).....	75
Çizelge 1- 99: Küçükbaş hayvan sayıları.....	76
Çizelge 1- 100:Iğdır İli Kümes Hayvancılığı Sayıları.....	76
Çizelge 1- 101:Iğdır İli Arıcılık Değerleri	77
Çizelge 5- 102: Yaş Aralığı Dağılımı	103
Çizelge 5- 103: Medeni Durum Dağılımı	104
Çizelge 5- 104 : Ailedeki Birey Sayısı Dağılımı.....	105
Çizelge 5- 105: Doğum Yeri Dağılımı.....	106
Çizelge 5- 106: Eğitim Durumu Dağılımı.....	107
Çizelge 5- 107: Meslek Durumu Dağılımı	108
Çizelge 5- 108: İstanbul'a Göç Etmeden Önce Yaşanan Şehir.....	110
Çizelge 5- 109 :İstanbul'da İkamet Edilen Yer Dağılımı.....	111
Çizelge 5- 110:İstanbul'da Yaşama Süresi Dağılımı	113
Çizelge 5- 111 : Göçe İtici Sebepler	114
Çizelge 5- 112 : Göç Sonrası Akrabalardan Alınan Destek Dağılımı.....	116
Çizelge 5- 113: İş bulma hızı, (Gün).....	118
Çizelge 5- 114: Ailede bulunan birey sayısı ve ailede çalışan kişi sayısı	120
Çizelge 5- 115 :Konut sahipliği	121
Çizelge 5- 116 Otomobil sahipliği	122
Çizelge 5- 117 : Kendisinin veya çocuklarının İstanbul'lu biri ile evlenmesini isteme durumu	123
Çizelge 5- 118 : Yabancılık çekme durumu	124
Çizelge 5- 119: Zaman geçirilen sosyal grup.....	125
Çizelge 5- 120 : Sosyal İlişkilerle Zaman Geçirilen Yer	126
Çizelge 5- 121 : Göç Sonrası Değişimlerin Dağılımı.....	127
Çizelge 5- 122 : Göç Sonrası Ekonomik Durum Dağılımı	128
Çizelge 5- 123 : İstanbul'da Bulunmaktan Memnuniyet	128
Çizelge 5- 124 : Tercih edilen Edebi Tür dağılımı.....	129
Çizelge 5- 125 : En çok izlenen program türü ve tv izleme süresi.....	130
Çizelge 5- 126 : Hemşeri Dernekleri Dışında Üye Olunan veya Maddi Destek Sağlanan Sivil Toplum Kuruluşları.....	131
Çizelge 5- 127 : İstanbul'un geleceği hakkında karar alıcı konumda olunması durumunda çözüme katkı sunmak istenilen alanların dağılımı.....	132

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1-1 : Cinsiyete göre Kars ili nüfusu 2013-2017	7
Şekil 1-2 : Kars İli Toplam Yaş Bağımlılık Oranı	9

ÖNSÖZ

Öncelikle kendisinden çok şey öğrendiğim, çalışmam süresince her türlü yardım ve fedakârlığı sağlayan, bilgi, tecrübe ve güler yüzü ile çalışmama ışık tutan, ayrıca bana bu çalışmayı vererek kendimi geliştirmeye yönelik birkaç adım ileride olmamı sağlayan, çalışmamın danışmanı Sayın Prof. Dr. Aydın GÜREL'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmamın çeşitli aşamalarında eleştiri ve yorumları ile bana yol gösteren, Kafkas Üniversitesi Veterinerlik Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Engin KILIÇ'a, Kafkas Üniversitesi Eski Sağlık Kültür Spor Daire Başkanı Kıyasettin SÖMEN'e, Kafkas Üniversitesi Rektörlüğü Raporlama ve İç Kontrol Şube Müdürü Deniz Menderes YILMAZ'a ayrıca literatür ve kaynak konusunda cömert yardımlarını benden esirgemeyen Kafkas Üniversitesi İktisat bölümü öğretim üyesi değerli hocam Yrd. Doç Dr. Deniz ÖZYAKIŞIR'a tüm katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Anket ve mülakat sorularını sabırla cevaplandıran İstanbul Kars Ardahan Iğdır Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği'nin tüm üyelerine, Beylikdüzü Kars Ardahan Iğdır Yardımlaşma ve Dayanışma Dernek başkanı Şemsettin ŞİMŞEK'e ayrıca anket ve soruların daha fazla kırsal kökenli hemşerime ulaşmasını sağlayan Amcam Bahçeli GÜNEŞ'e, katkılarını benden esirgemeyen çeşitli siyasi parti yöneticisi ve il genel meclis üyesi tüm hemşerilerime, her zaman desteğini arkamda hissettiğim her konuda uzman görüşleri ile bana yol gösteren değerli amcam, Tarım Bakanlığı Su Ürünleri Daire Başkanı Erdinç GÜNEŞ'e tüm kalbimle teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak bu çalışmamda gece gündüz demeden her türlü desteğini benden esirgemeyen başta eşim Funda GÜNEŞ'e, her an yanımda olduklarını hissettiren anne ve babama, yakın arkadaşlarıma verdikleri destek ve gösterdikleri sabırdan dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Eray GÜNEŞ

1.GİRİŞ VE GENEL BİLGİLER

1.1.Giriş

1.1.2.Çalışmanın Amacı

Göç kavramı, insanlık tarihi boyunca toplumların kalkınmasını gelişmesini ve ilerlemesini ekonomik sosyo-kültürel ve siyasi birçok başlıkta etkilemiş ve belirlemiştir.

Özellikle 19. ve 20. yüzyılda iktisadi kalkınma ve gelişmenin sosyo-kültürel arka planını oluşturan göç kavramı, 21. yüzyıl günümüz toplumlarında küreselleşmenin de etkisiyle kitle iletişim araçları ve ulaşım imkânlarının artması sayesinde günümüzde en güçlü toplumsal değişim dinamiği haline gelmiştir.

Tarih bütün toplumların her zaman göç olgusu ile karşılaştığını ortaya koysa da şüphesiz ki her toplum bundan farklı olarak etkilenmektedir.

Bu çalışma, tüm dünyada değişen toplumsal koşulların yarattığı tarımsal politikaların etkilerini, ülkemiz özelinde, serhat ovasından göçün yarattığı sosyo-ekonomik ve kültürel değişim çerçevesinde ele almaktadır.

Çalışma, daha önce pek anlatılmamış bir konuya dikkati çekerek, kırsal kökenli serhat ovalılara ait göçü, büyük kentler ve göç edilen yer ekseninde, anket ve mülakatlarla destekleyerek, göç ve tarım ekonomisi literatürüne kazandırmaya çalışmıştır.

1.1.3.Çalışmanın Önemi ve Kapsamı

Bugün dünya genelinde toprağa dayalı ekonomi anlayışının yerini sanayi tipi kalkınma hamlelerine bıraktığı aşikârdır. Bu yeni ekonomik modelin ise tarımsal toplumların karşılaşmadığı bir dizi sosyo-kültürel ve ekonomik sorunları da beraberinde getirdiği görülmektedir.

Artan gıda ihtiyacı, sürdürülebilirlik, tarımda verimlilik vb. kavramlar git gide önem kazanmakta ve buna bağlı olarak bir ülkenin kalkınması için tarımsal politikalar her geçen gün daha da belirleyici olmaktadır.

Ülkemiz açısından bakacak olursak sanayileşme ve kentleşmenin altyapı yetersizliğine bakılmadan uygulanan tarım politikaları ile kent ve kırsal arasındaki ayrım giderek büyümüştür. Bu ayrım konumuz açısından, büyük iç göçler, ucuz işgücü, artan gıda ihtiyacı, gecekondulaşma vb. bir dizi sosyo-ekonomik sorunu da beraberinde getirmiştir.

Öte yandan geçmiş yıllarda ülkemizde uygulanan tarımsal politikaların dayattığı sorunlar, çağdaş liberal ve sanayileşmiş ülkelerin tarım politikaları karşılaştırıldığında; yukarıda sayılan sorunların büyük bir kısmının kırsal kalkınma hamleleri ile çözüldüğü, tarımsal yayımın öneminin kavrandığı ve kalkınmanın tabana yayılmasına en önemli katkının tarım politikaları ile olduğu görülecektir.

Bugün ülkemiz özelinde baktığımızda son yıllarda Kalkınma Ajansları, Tarım il Müdürlükleri ile başlayan çalışmaların son derece değerli ve umut verici olduğunu görmekteyiz.

Bu çalışma Ülkemizde yaşanan bir dizi sorunun kökeninde kırdan kente nitelikli işgücü göçü olduğunu ve bu göçün yarattığı toplumsal değişime yön verecek en önemli adımın kırsal alan, kırsal kalkınma ve tarımsal politikalardan geçtiğini Serhat Ovalıların İstanbul'a göçü çerçevesinde ampirik bulgularla anlatmaya çalışmaktadır.

Bu amaçla çalışma, ilk bölümde T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve TÜİK verileri ile Serhat Ovası Kırsalını, TRA2 bölümünü demografik coğrafi ekonomik ve sosyal bir dizi başlıkta incelemiş, ikinci bölümde ise göç olgusunun tarihsel gelişimi ve belli başlı göç teorilerini işlemiştir.

Çalışma, Anket ve mülakatlarla ile göç eden bireyler nezdinde birinci ağızdan göçün yarattığı değişimi kırsal ve kent açısından anlamlandırmaya çalışarak göç ve kırsal kalkınma literatürüne kazandırmaya çalışmıştır.

Öte yandan T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı'nın raporlarını ve verilerini temel alarak, TRA2 bölgesine ait raporları incelemiş, bu anlatım içerisinde TRA2 Bölümü'nün en büyük ili olan Kars ve Kars'tan ayrılan illerden yapılan göçün nedenlerine ve yarattığı değişime, 1. ağızdan ışık tutmuştur.

Araştırmanın, tam da bu çerçevede sonuç ve öneriler sunmaya çalışarak, Serhat Kalkınma Ajansı'nın Kuruluş gerekçesi ile birbirini tamamlar nitelikte olduğu söylenebilecektir.

1.2. Genel Bilgiler

1.2.1. Kars

1.2.1.1 Tarihi-Kültürü

Kars adı tarihte, Karsak Türklerinden gelmekte olup, Türkiye Cumhuriyeti'nin en köklü Türkçe isimli ili olma özelliğine sahiptir.

Tarih boyunca huriler, Urartular ve İskitler gibi medeniyetlere ev sahipliği yapan Kars Türk tarih kaynaklarına ise 1064 yılında Selçuklularla girmiştir.

1853 – 1856 Osmanlı Rus Savaşında, Kars'ın Rus ordularına karşı savunulması sonucunda; kazanılan 1855 Kars zaferi nedeniyle, «Kars zafer madalyası» aynı zamanda Anadolu'da bir şehre verilen ilk gazilik madalyasıdır.

18 Kasım 1877 den 25 Nisan 1918 kadar 40 yıl Rus işgali altında kaldıktan sonra Türkiye cumhuriyeti topraklarına katılmıştır.

Milli Mücadele döneminde, Karşılar önce Milli Şura sonra Cenub-i Garb-i Kafkas hükümetlerini kurmuşlardır.

30 Ekim 1920'de Kazım Karabekir yönetimindeki Türk Ordusu Kars'ı alarak Türk topraklarına katmıştır.

Ruslarla 16 Mart 1921'de Moskova'da, 13 Ekim 1921'de Kars'ta yapılan antlaşmalarla, Türkiye-Rusya sınırı çizilmiş, Kars ve çevresi Türkiye Cumhuriyeti topraklarına katılmıştır.(Tutar ve ark, 2012).

1.2.1.2.Coğrafyası

“Kars, Türkiye’nin Kuzey doğusunda 10.127 km² yüz ölçümü ile ülke topraklarının %1,3’ünü kaplamaktadır. İlin doğusunda Ermenistan, güneyinde Iğdır ve Ağrı, batısında Erzurum ve kuzeyinde Ardahan yer almaktadır.

1768 Rakıma sahip Kars ili topraklarının %40’ı çayır ve mera, %34 tarıma elverişli topraklar, %22’si tarım dışı arazi, %4’ü ormanlık ve fundalıktan oluşmaktadır.

“İlin içerisinde bulunduğu TRA2 Bölgesi’nde çok geniş alanlara sahip olan ovalar mevcuttur. Doğu Anadolu Bölgesi’nin en geniş ovası olan Kars Ovası, Allahuekber Dağları ile Sarıkamış-Kars platosu arasında yer almakta olup ovanın yüzölçümü 2.500 km²’dir.”(Tutar ve ark, 2012).

1.2.1.3.İklim

Kars ilinde karasal iklim hakimdir. Kışları kurak, yazları ise yağışlı geçen ilde, Meteoroloji Genel Müdürlüğü’nün verileri doğrultusunda sıcaklık ortalaması haziran ayında dahi 14 C dir. Karsta kış dönemi Ekim ayı ortalarında başlayarak Mayıs ayının ortalarına kadar sürdüğü bilinmektedir. Aylık ortalama sıcaklık Ocak ayında en düşük düzeye ulaşarak, 2017 yılı meteoroloji verilerine göre ortalama -10,4 C olmaktadır.

En soğuk geçen aylar Aralık ve Ocak ayları, en sıcak ise Temmuz ve Ağustos' dur. Sıcaklık ortalaması yaz aylarında bile 17 C nin üzerine çıktığı nadirdir. Yıl içerisinde donlu gün sayısı 160’ı bulduğu görülmekte, Kışın ise bazı günler hissedilen sıcaklığın –40 C nin altına düştüğü gözlenebilmektedir.

1.2.1.4.Bitki Örtüsü

Orman alt sınırının 1800-1900 m den başladığı ilde, plato ve çayır alanlar önemli yer kaplamaktadır.

1000 üzerinde tohumlu bitkinin doğal olarak yetiştiği topraklarda, 100 üzerinde endemik tür yetişmektedir.

Ayrıca, bu türler içinde lathyrus karsianus, festuka karsiana, allium karsianum, caucalis karsianum ve nonea karsensis gibi Kars adını taşıyan birçok bitkiye rastlanmaktadır.

Bunun yanı sıra, topuz dikenini, deli haşhaş, ısırğan otu, mantar, evelik otu, aş otu, kuşyemi, kuzukulağı, tavşan topuğu ve yemlik gibi bitkilerin yanında, kendiliğinden yetişen ve kaynatılarak yenilebilen birçok faydalı türde Kars sınırları içerisinde bulunmaktadır.

1.2.1.5. Demografik Yapı

1.2.1.5.1. Nüfus

Türkiye ortalamasının oldukça altında nüfuslanan Kars İlinde, nüfusun varlığı ve dağılımını doğal ve beşeri çevre özellikleri karşılıklı olarak etkilemektedir. İlde nüfusun varlığı daha çok iklimik koşullardan negatif olarak etkilenirken, nüfusun dağılışı daha çok ulaşım, idare ve diğer beşeri coğrafi özelliklerden etkilenmektedir.

Topraklarının büyük kısmı yükseltisi 2000 m civarındaki plato sahasında bulunan Kars İlindeki nüfus; ulaşım ve neden olduğu yönetim özellikleri nedeniyle ilçe merkezlerinde toplanmıştır

İlin nüfusunun % 45’ni oluşturan 8 ilçe merkezinin tamamının Kars Çayı ve Aras Nehri kıyılarında kurulması bu durumu pratik olarak teyit etmektedir (Demir, 2015).

“İlde nüfus miktarı ve yoğunluğunun en çok arttığı alanları güneybatı-kuzeydoğu yönünde uzanan plato üzerindeki tarım ve hayvancılığa uygun yerleşimler oluşturmaktadır.

İlin hâlihazırda 300.000 civarında bulunan nüfusunun 2/3’ü kırsal yerleşim alanlarında yaşamakta olup Kars, Türkiye’deki genel durumun aksine kentsel nüfusun kırsal nüfusa oranla çok fazla gelişemediği iller arasında bulunmaktadır.” (Demir, 2015)

Çizelge 1-1 :2017 yılı İl ve ilçelere göre il/ilçe merkezi, belde/köy nüfusu ve yıllık nüfus artış hızı(binide)

	Toplam	İl ve ilçe merkezleri	Belde ve köyler	Nüfus artış hızı
Türkiye	80 810 525	74 761 132	6 049 393	12,4
Kars(ilçeler dahil)	287 654	135 948	151 706	-7,4
Kars(İl Merkezi)	114 694	85 225	29 469	9,9

Kaynak: TÜİK, ADNKS verilerinden derlenmiştir.

Yukarıdaki verilere göre Türkiye Nüfusu 2017 yılı için 80.810.525 iken Kars ili ilçeleri ile birlikte toplam 287.654 nüfusa sahip olduğu görülmektedir. Yıllık nüfus artış hızı 2017 yılı için Türkiye Geneli 12,4 iken Kars ili için bu oran binde – 7,4 olmuştur.

Ayrıca Kars ili ilçeleri ile kıyaslandığında kent merkezinde yaşayan nüfusun toplam 114.694 olduğu, buna karşın Kars Kırsalında yaşayan toplam nüfusun 172.960 olduğu görülmekte, Bu durum kırsal alandaki nüfusun kente göre fazla olduğunu göstermektedir.

Çizelge 1 -2 : Yıllık nüfus artış hızı (binde)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Türkiye	13,1	14,5	15,9	13,5	12,0	13,7	13,3	13,4	13,5	12,4	
Kars	-0,2	-18,1	-15,7	13,1	-3,1	-13,0	-14,8	-12,9	-9,9	-7,4	

Kaynak: TÜİK, Yıllara göre illerin yıllık nüfus artış hızı 2007-2017

Yukarıdaki verilere göre, Türkiye Nüfusunun yıllık artış hızının 2007-2008 döneminde 13,1 iken 2016-2017 döneminde 12,4 olduğu görülmektedir. Kars iline ait veriler incelendiğinde nüfus artış hızı 2007-2008 döneminde -0,2 iken 2016-2017 döneminde -7,4 olduğu görülmektedir.

Yukarıdaki verilere göre Türkiye nüfusunun artış hızı dalgalı bir eğilim gösterse de genel olarak artma eğiliminde olduğu, Kars ili nüfus artış hızının ise Türkiye Nüfusunun aksine genel olarak düşme eğiliminde olduğu görülmektedir.

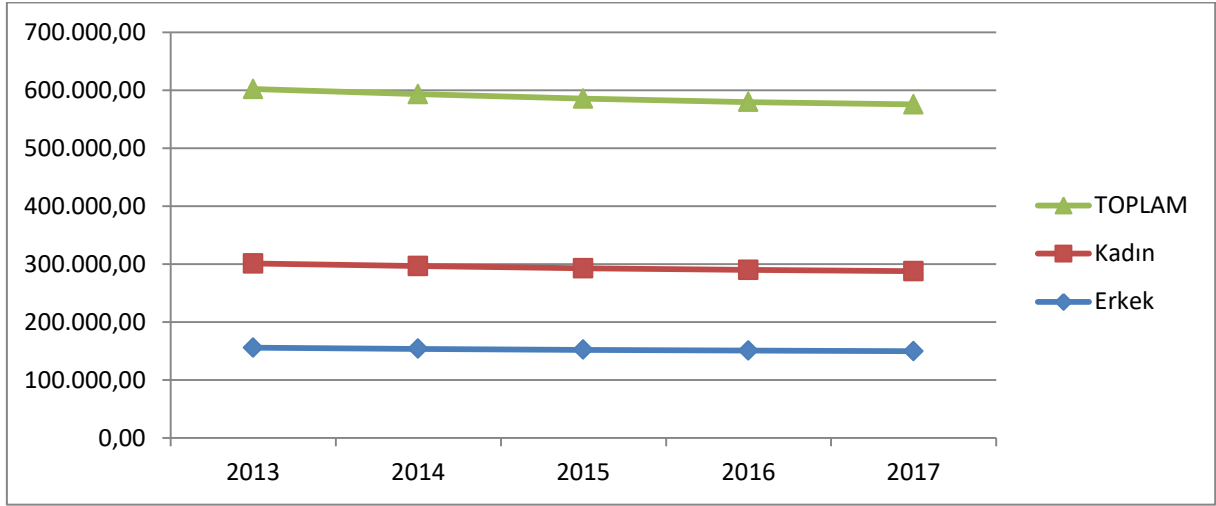
Çizelge 1 -3 : Nüfus yoğunluğu

YIL	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
TOPLAM	92	93	94	96	97	98	100	101	102	104	105
KARS	31	31	30	30	30	30	30	29	29	29	28

Kaynak: TÜİK, Yıllara göre illerin nüfus yoğunluğu, 2007-2017

Yukarıdaki verilere göre, Türkiye Nüfus yoğunluğunun 2007 yılında 92 iken, 2017 yılında 105 olduğu görülmektedir. Kars iline ait veriler incelendiğinde ise nüfus yoğunluğunun 2007 yılında 31 iken 2017 yılında 28 olduğu görülmektedir.

Yukarıdaki verilere göre, Türkiye geneli Nüfus yoğunluğu son 10 yılda her yıl düzenli olarak artmakta olduğu buna karşı Kars ilinin Nüfus yoğunluğunun Türkiye genelinin oldukça altında kaldığı ve düşme eğiliminde olduğu görülmektedir.

Şekil 1-1 : Cinsiyete göre Kars ili nüfusu 2013-2017

	Erkek	Kadın	TOPLAM
2013	155.625,00	145.249,00	300.874,00
2014	153.676,00	142.790,00	296.466,00
2015	152.040,00	140.620,00	292.660,00
2016	150.515,00	139.271,00	289.786,00
2017	149.481,00	138.173,00	287.654,00

Kaynak: TÜİK, ADNKS Kayıtları'ndan hesaplanmıştır.

2013-2017 yılı TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre Kars ilinin nüfusu 300.874 kişidir. 2013 yılı için İldeki kadın nüfusu 145.249 kişi (toplam nüfus içindeki payı %48,27) erkek nüfusu ise 155.625 tir.(toplam nüfus içindeki payı 51,73)

2017 yılına baktığımızda ise nüfusun 4 yıl sonra 287.654 kişi olduğunu, kadın nüfusun 138.173 kişi(toplam nüfus içindeki payı 48,03) erkek nüfusun ise 149.481(toplam nüfus içindeki payı 51,97) olduğunu görmekteyiz.

1.2.1.5.2. Yaş Bağımlılık

Çizelge 1- 4 : Çocuk Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Oranı(%)

	2014	2015	2016	2017
Türkiye	29,4	29	28,7	28,3
Kars	35,5	34,9	34,3	33,7

Kaynak: TÜİK, ADNKS verilerinden derlenmiştir.

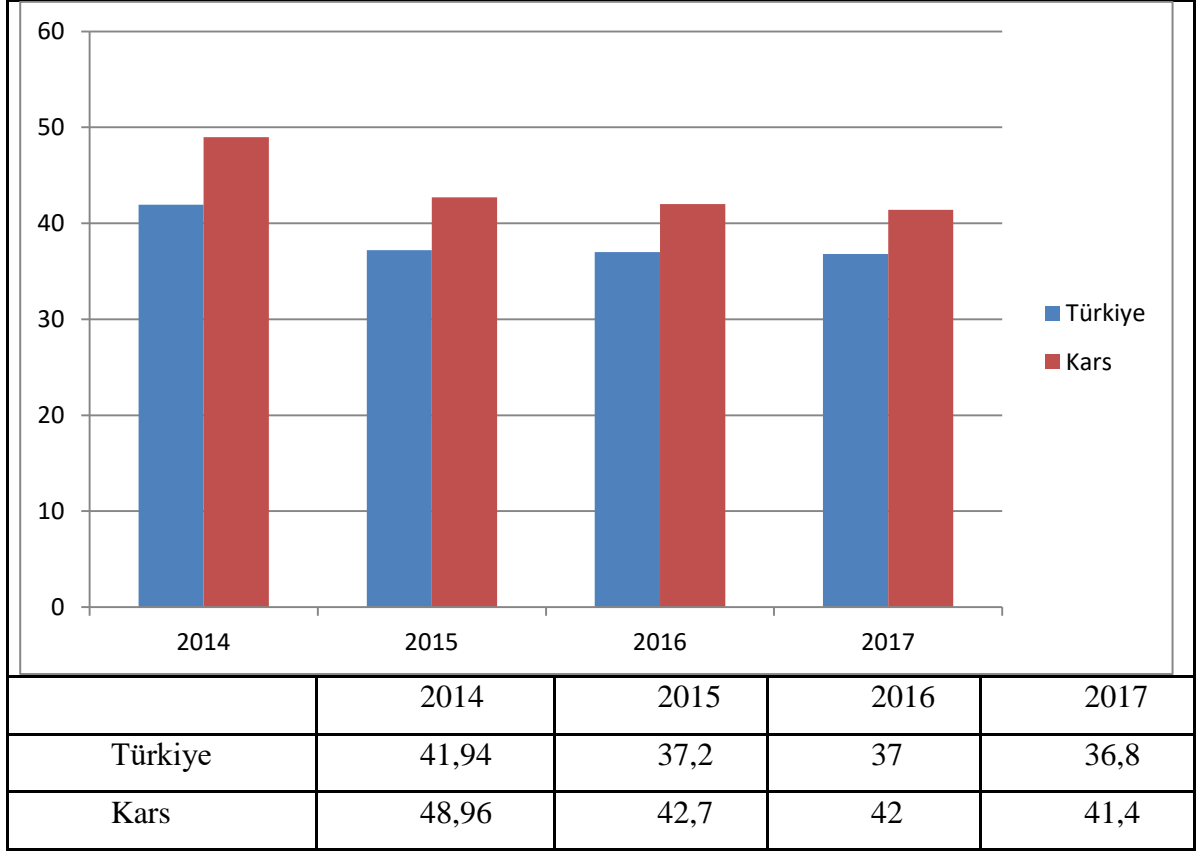
Yukarıdaki verilere göre Türkiye geneli Çocuk Nüfus toplam nüfus içinde 2014 yılı için 29,4 lük bir orana sahipken 2017 yılında bu oran 28,3 olmuştur. Kars iline ait verilere bakıldığında ise 2014 yılı için 35,5 lik bir oran söz konusu iken 2017 yılında bu oran 33,7 olmuştur.

Çizelge 1 -5:Yaşlı Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Oranı

	2014	2015	2016	2017
Türkiye	12,54	8,2	8,3	8,5
Kars	13,46	7,8	7,7	7,7

Kaynak: TÜİK, ADNKS verilerinden derlenmiştir.

Yukarıdaki verilere göre Türkiye geneli Yaşlı Nüfus toplam nüfus içinde 2014 yılı için 12,54 lük bir orana sahipken 2017 yılında bu oran 8,5 olmuştur. Kars iline ait verilere bakıldığında ise 2014 yılı için 13,46 lük bir oran söz konusu iken 2017 yılında bu oran 7,7 olmuştur.

Şekil 1-2 : Kars İli Toplam Yaş Bağımlılık Oranı

Yukarıdaki verilere göre ülkemiz yaş bağımlılık oranı 2014 yılı için 41,94 iken 2017 yılında bu oran 36,8 olmuştur. Kars iline ait verilere bakıldığında ise 2014 yılı için 48,96lık bir oran söz konusu iken 2017 yılında bu oran 41,4 olmuştur

Çizelge 1-4 ve Çizelge 1-5 beraber değerlendirildiğinde Türkiye Geneli nüfus artış hızının düşmesine bağlı olarak son 4 yılda çocuk ve yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki payı azalmakta olduğu görülmektedir.

Kars ili için de genç ve yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki payının azaldığını söylemek mümkün görünse de son 4 yılda Türkiye Geneline nazaran yaş bağımlılık oranının fazla olduğu görülmektedir.

Bu durum, bebek doğum oranının yüksekliğiyle beraber, çalışabilir nüfusun yeterli iş imkânına sahip olmadığı göz önüne alınarak incelenirse göç kavramının haklı sebeplerine ulaşılacaktır.

1.2.1.5.3. Hane Halkı

Çizelge 1- 6:Hane halkı tiplerine göre hane halkı sayısı 2014-2017

Yıl	Toplam	Tek kişilik hane halkı	Tek çekirdek aileden oluşan hane halkı	En az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan hane halkı	Çekirdek aile bulunmayan birden fazla kişiden oluşan hane halkı
TÜRKİYE					
2017	22.676.186	3.491.148	14.993.563	3.623.935	567.540
2016	22.206.776	3.316.894	14.738.394	3.616.624	534.864
2015	21.662.260	3.113.496	14.497.539	3.578.540	472.685
2014	21.091.075	2.931.085	14.212.489	3.512.384	435.117
KARS					
2017	67.440	9.766	42.586	13.622	1.466
2016	66.722	9.111	42.155	13.958	1.498
2015	65.891	8.402	41.181	14.624	1.684
2014	64.462	7.511	39.935	15.501	1.515

Kaynak: TÜİK, ADNKS verilerinden derlenmiştir.

Yukarıdaki verilere göre ülkemizde 2014 yılında toplam 21.091.075 aile olduğu, bunun 14.212.489 tanesinin çekirdek aile olduğu, 2017 yılında 22.676.186 aileden 14.993.563 ünün çekirdek aile olduğu görülmektedir.

Yukarıdaki verilere göre Kars ilinde 2014 yılında toplam 64.462 aile olduğu, bunun 39.935 tanesinin çekirdek aile olduğu, 2017 yılında 67.440 aileden 42.586 sının çekirdek aile olduğu görülmektedir.

Türkiye ve Kars ili karşılaştırıldığında Çekirdek ailenin toplumun temel aile yapısı olduğu, Türkiye geneline kıyasla Karsta çekirdek ailenin toplam aileye oranının daha fazla olduğu görülmektedir.

1.2.1.6. Eğitim ve Sağlık Altyapısı

1.2.1.6.1. Eğitim

“Eğitim kalkınmada güçlü bir etken olmakla birlikte ekonomik gelişmeyi yakalayabilmek için sihirli anahtar niteliğinde olup, ulusal kalkınmada önemli yer tutmaktadır.

Bununla birlikte bölgedeki ve ildeki eğitim şartlarının durumu göçü tetikleyen unsurlar arasında yer almaktadır.

Nitekim Serhat Kalkınma Ajansı'nın TRA2 Bölgesi'nden gerçekleşen göç ile ilgili yaptırdığı araştırmanın bulgularına göre araştırmaya katılan örnek birimlerinin %55,2'si (19.72 kişi) “eğitim imkânlarının yetersizliğini” göç etme nedenleri arasında belirtmişlerdir.

Aynı araştırmada “eğitim” göç nedenleri arasında ikinci sırada yer almıştır. Kars ili eğitim göstergeleri bakımından TRA2 Bölgesi'ne benzerlik göstermekte olup bu göstergelere ilişkin değerler Türkiye ortalamasının altında yer almaktadır.

İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması'na (2003, DPT) göre eğitim göstergeleri açısından Kars 59. sırada yer almakta olup bu sıralama TRA2 Bölgesi'nin diğer illerine kıyasla daha ileridedir.” (Tutar ve ark.2012).

Çizelge 1- 7: Okul Öncesi Altyapı

				Öğrenci		Öğretmen		
		Okul	Şube	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Derslik
Türkiye	Toplam	8.719	76.783	693.179	632.944	2.288	36.675	39.277
	Şehir	8.033	70.364	645.859	588.965	2.252	34.516	36.936
	Köy	686	6.419	47.320	43.979	36	2.159	2.341
Kars	Toplam	24	350	2.542	2.332	8	85	97
	Şehir	17	137	1.192	1.048	8	69	75
	Köy	7	213	1.350	1.284	-	16	22

Kaynak: Milli Eğitim Örgün Eğitim İstatistikleri 2017, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı.

Yukarıdaki verilere göre 2017 eğitim öğretim yılında Türkiye de okul öncesi eğitimde toplam 8719 okul, 76783 şube varken Kars ilinde toplam 24 okul ve 350 şube bulunmaktadır.

2017 öğretim yılında Türkiye de okul öncesi eğitimde 39.277 derslikte 693.179 erkek öğrenci ve 632.944 kadın öğrenci bulunmakta, buna karşılık 2.288 erkek öğretmen ve 36.675 kadın öğretmen bulunmaktadır.

Kars iline baktığımızda ise okul öncesi öğretimde 97 derslikte 2.542 erkek öğrenci ve 2.332 kadın öğrenci varken buna karşılık 8 erkek öğretmen ve 85 kadın öğretmen bulunmaktadır.

Çizelge 1- 8: İlkokul Altyapısı

				Öğrenci		Öğretmen		Derslik
		Okul	Şube	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	
Türkiye	Toplam	25.479	243.724	2.550.915	2.421.515	113.842	179.036	248.270
	Şehir	19.153	215.428	2.385.536	2.263.695	103.236	165.593	219.068
	Köy	6.326	28.296	165.379	157.820	10.606	13.443	29.202
Kars	Toplam	363	1.733	11.122	10.719	484	886	1.604
	Şehir	52	441	4.669	4.563	211	359	534
	Köy	311	1.292	6.453	6.156	273	527	1.070

Kaynak: Milli Eğitim Örgün Eğitim İstatistikleri 2017, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı.

Yukarıdaki verilere göre 2017 eğitim öğretim yılında Türkiye de ilkokul eğitiminde toplam 25479 okul, 243.724 şube varken Kars ilinde toplam 363 okul ve 1733 şube bulunmaktadır.

2017 öğretim yılında Türkiye de ilkokul eğitiminde 248.270 derslikte 2.550.915 erkek öğrenci ve 2.421.515 kadın öğrenci bulunmakta, buna karşılık 113.842 erkek öğretmen ve 179.036 kadın öğretmen bulunmaktadır.

Kars iline baktığımızda ise ilkokul öğretiminde 1604 derslikte 11.122 erkek öğrenci ve 10.719 kadın öğrenci varken buna karşılık 484 erkek öğretmen ve 886 kadın öğretmen bulunmaktadır.

Çizelge 1- 9 : İlköğretim ve okul öncesi öğretimde net okullaşma oranları 2017(%)

	Okul Öncesi(4-5)			İlköğretim		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye	45,70	46,25	45,11	96,51	96,39	96,63
Kars	40,24	40,87	39,57	98,02	97,81	98,24

Kaynak: Milli Eğitim Örgün Eğitim İstatistikleri 2017, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı.

Yukarıdaki verilere göre 2017 eğitim öğretim yılında Türkiye de okul öncesi eğitimde net okullaşma oranının toplamda %45,70 olduğunu, Kars ilinde ise bu oranın 40,24 olduğunu görmekteyiz.

Yukarıdaki verilere göre 2017 eğitim öğretim yılında Türkiye de okul ilköğretimde net okullaşma oranının toplamda %96,51 olduğunu, Kars ilinde ise bu oranın Türkiye genelinde daha yüksek olarak 98,02 olduğunu görmekteyiz.

Çizelge 1- 10 : Orta Öğretimde Net Okullaşma Oranları 2017(%)

	Orta Öğretim			Genel Öğretim			Mesleki Teknik Orta Öğretim		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye	82,54	82,69	82,38	40,16	38,24	42,19	42,38	44,46	40,20
Kars	67,17	65,83	68,63	35,60	32,53	38,96	31,56	33,29	29,67

Kaynak: Milli Eğitim Örgün Eğitim İstatistikleri 2017, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı.

Yukarıdaki verilere göre 2017 eğitim öğretim yılında Türkiye de orta öğretimde net okullaşma oranının toplamda %82,54 olduğunu, Kars ilinde ise bu oranın 67,17 olduğunu görmekteyiz.

Yukarıdaki verilere göre 2017 eğitim öğretim yılında Türkiye de genel öğretimde net okullaşma oranının toplamda %40,56 olduğunu, Kars ilinde ise bu oranın 35,60 olduğunu görmekteyiz.

Yukarıdaki verilere göre 2017 eğitim öğretim yılında Türkiye de mesleki teknik orta öğretimde net okullaşma oranının toplamda %42,38 olduğunu, Kars ilinde ise bu oranın 31,56 olduğunu görmekteyiz.

Çizelge 1- 11 : Taşınmalı İlk Öğretim (İlkokul+Orta Okul) Öğrenci Sayıları

	Taşınılan Okul Sayısı	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye	11.918	818.839	417.080	401.759
Kars	116	5.234	2.775	2.459

Kaynak: Milli Eğitim Örgün Eğitim İstatistikleri 2017, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı.

Yukarıdaki verilere göre 2017 eğitim öğretim yılında Türkiye de taşınmalı ilköğretim ile toplamda 818.080 öğrencinin 5234 Karsta eğitim almakta, taşınan 11.918 merkez okul içerisinde 116 sı Kars ilinde bulunmaktadır.

Çizelge 1- 12 : 2017 yılı Lise veya Yüksekokul Mezunu Nüfus oranı(%) (15+)

	Lise veya dengi mezunu			Yüksekokul veya fakülte mezunu		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye	23,07	26,25	19,9	15,27	16,62	13,93
Kars	19,02	22,51	15,18	10,78	11,75	9,71

Kaynak: TÜİK ADNKS verilerinden elde edilmiştir. Not: Yabancılar dâhil değildir.

Yukarıdaki verilere göre Türkiye Nüfusu içerisinde 15 yaş ve üstünün toplamda %23,07 si Lise mezunu, %15,27 si Yüksekokul veya fakülte mezunu olduğu görülmekte Erkek Nüfusun Kadın nüfustan daha fazla eğitilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Buna karşı Kars iline bakıldığında %19,02 lise mezunu, %10,78 Yüksek okul ve üstü mezunu olduğu görülmekte, Kars ilinde de Erkek nüfusun Kadın nüfusa göre daha eğitilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Çizelge 1- 13: 2016 yılı Yükseköğretim Kurumlarında Kendi Biriminde Görevli Öğretim Elemanı Sayısı ve Okuyan Öğrenci Sayıları

	Öğretim Görevlisi			Okuyan Öğrenci		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye	151.763	84.958	66.805	6.627.505	3.538.110	3.089.395
Kars	864	538	326	17.091	9.049	8.042

Kaynak: TÜİK ADNKS verilerinden elde edilmiştir.

Yukarıdaki verilere göre 2016 yılı TÜİK ADNKS sonuçları Türkiye genelinde 2016 yılı Yükseköğretim Kurumlarında Kendi Biriminde Görevli Öğretim Elemanı sayısı toplamda 151.763 iken, Kars ilinde 864 kişidir.

Bu verilere göre Türkiye de 2016 yılında Yükseköğretim Kurumlarında Okuyan 6.627.505 öğrencinin 17.091 i, %0,25i Kars ta okumaktadır.

Ayrıca Türkiye Geneli öğrenci başına düşen öğretim görevlisi sayısı 43,67 iken Karsta bu oran 19,78dir.

1.2.1.6.2. Sağlık

“Kars’ta sağlık hizmetleri, 1 tanesi Tıp Fakültesi Hastanesi olmak üzere toplam 6 hastane, 1 doğum ve çocuk bakımevi, 1 ağız ve diş sağlığı merkezi, 6 toplum sağlığı merkezi ve 31 aile sağlığı merkezi tarafından yürütülmektedir.

TRA2 Bölgesi Sağlık Altyapısı Raporu’na göre, Ağrı, Kars, Iğdır ve Ardahan il merkezlerinde bulunan hastane yetkilileri bölgede tıbbi atık yönetim sisteminin bulunmaması nedeniyle, özellikle büyük hastanelerin tıbbi atıklarının önemli bir sorun olduğunu, bölgenin tüm illerinden atıkların Erzurum’a gönderildiğini belirtmişlerdir.

Söz konusu çalışmada yapılan saha araştırmalarından derlenen Aralık 2011 yılı verilerine göre, ilde yer alan hastanelerin yatak kapasiteleri il merkezinde 369, ilçelerde 92 olmak üzere 461’dir. 2012 yılında Kafkas Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi’nin 200 yatak kapasiteli yeni hizmet binasına geçmesi ile bu sayı 661’e çıkmıştır.

Yetkililerle yapılan görüşmelerde, ilde sağlık hizmetlerinin sunumunda sağlık personelinin (insan kaynakları) hem nitelik hem de nicelik açısından yetersizliğinin en önemli sorun olduğu belirtilmiştir. 2011 yılı Ekim ayında hazırlanan Kars İl Brifing Raporu’na göre ilde görev yapan 171 uzman hekim, 137 pratisyen hekim, 20 diş hekimi ve 512 hemşire mevcuttur.”(SERKA,2011)

Çizelge 1- 14: Hastane(A) ve yatakların(B) illere göre dağılımı, 2017

	Toplam		Sağlık Bakanlığı		Üniversite		Özel	
	A	B	A	B	A	B	A	B
Türkiye	1.518	225.863	879	135.339	68	41.324	571	49.200
Kars	8	768	7	493	1	275	0	0

Kaynak: TÜİK Sağlık İstatistikleri

Yukarıdaki verilere göre 2017 yılı Türkiye geneli 879 Kamu Hastanesinde 135.339 yatak, 68 üniversite hastanesinde 41.324 yatak, 571 özel hastanede 49.200 yatak olmak üzere toplam 1518 hastane ve 225.863 yatak mevcuttur.

Buna karşı Kars ili hastane sayılarına baktığımızda 7 kamu 1 üniversite olmak üzere toplam 8 hastanede 768 yatak bulunmaktadır.

Ayrıca Türkiye’de %0,001 kişiye bir hastane, %0,26 yatak düşerken Kars ilinde %0,002 hastane, 0,25 yatak düşmektedir.

Çizelge 1- 15 : Sağlık personelinin illere göre dağılımı, 2017

	Toplam hekim	Uzman hekim	Pratisyen hekim	Asistan hekim	Diş Hekimi	Hemşire	Diğer Sağlık Personeli	Ebe	Eczacı
Türkiye	149.997	80.951	44.649	24.397	27.889	166.142	155.417	53.741	28.512
Kars	479	223	213	43	37	508	605	268	55

Kaynak: TÜİK Sağlık İstatistikleri

Yukarıdaki verilere göre 2017 yılında Türkiye geneli 80.951 i uzman, 44.649 u pratisyen 24.397 si asistan, 27.889 diş hekimi, 166.142 hemşire, 155.417 diğer sağlık personeli, 53.741 ebe ve 28.512 eczacı olmak üzere toplamda 149.997 hekim bulunurken,

Karsta bu sayının 223 uzman, 213 pratisyen, 43 asistan, 37 diş hekimi, 508 hemşire, 605 diğer sağlık personeli, 268 ebe, 55 eczacı olmak üzere toplam 479 hekim olduğu görülmektedir.

2017 yılında Türkiye de görev yapan 144.827 hekimin %54ünün uzman , %29unun pratisyen hekimlerden oluştuğu, Karsta ise 479 hekimin %46 sının uzman, %45 inin Pratisyen hekimlerden oluştuğu görülmektedir.

1.2.1.7. Ekonomik Yapı

1.2.1.7.1. İşgücü Göstergeleri

İşgücü piyasası ve istihdam yapısı incelendiğinde üzerinde durulması gereken ilk önemli nokta temelde işgücü talebi ve işgücü arzı arasındaki farklılıktan oluşan sorunların çözüm politikalarıdır. İlde nitelikli insan kaynaklarının yetiştirilmesi, istihdam imkânlarının geliştirilmesi, işsizliğin azaltılması ve ildeki öncelikli sektörlerde işgücünün etkinleştirilmesi ilin ekonomik ve sosyal kalkınmasında büyük bir etkidir. Aynı şekilde bu yapının doğru analiz edilmesi için mevcut durumun ortaya konulması gerekmektedir.

Çizelge 1- 16 :2017 Yılı Kars İli İşsizlerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı 1

Toplam			15-19			20-24			25-29		
Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
4.975	3.496	8.471	214	122	336	927	768	1.695	702	580	1.282

Kaynak: İŞKUR İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurul Raporları.

Çizelge 1- 17 : 2017 Yılı Kars İli İşsizlerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı 2

30-34			35-39			40-44		
Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
601	502	1.103	655	548	1.203	619	390	1.009

Kaynak: İŞKUR İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurul Raporları.

Çizelge 1- 18: 2017 Yılı Kars İli İşsizlerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı 3

45-64			65+		
Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
1.215	578	1.793	42	8	50

Kaynak: İŞKUR İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurul Raporları.

2017 yılı sonu itibariyle Kars Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğünde kayıtlı işsiz kişi sayısı 8.471 dir. Kayıtlı kişilerin % 58 i erkek, % 42, i bayandır. En çok kayıtlı işsiz 1.695 kişi ile 20-24 yaş grubunda olduğu görülmekte, bunu takiben 1282 kişi ile 25-29 yaş arası gençler gelmektedir.

Çizelge 1- 19 :2017 yılı Kars İli İşsizlerin Eğitim ve Cinsiyete Göre Dağılımı 1

Toplam			Okur Yazar Olmayan			Okur Yazar			İlköğretim		
Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
4.975	3.496	8.471	266	213	479	176	176	352	2.976	1.691	4.667

Kaynak: İŞKUR İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurul Raporları.

Çizelge 1- 20 : 2017 yılı Kars İli İşsizlerin Eğitim ve Cinsiyete Göre Dağılımı 2

Orta Öğretim			Önlisans			Lisans			Yüksek Lisans +		
Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
1.022	689	1711	261	389	650	263	331	594	11	7	18

Kaynak: İŞKUR İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurul Raporları.

2017 yılı sonu itibariyle Kars Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğünde kayıtlı işsiz sayısı 8.471dir. Kayıtlı işsizlerin % 58 i erkek, % 42, si bayandır. En çok kayıtlı işsiz 4667 kişi ile ilköğretim mezunlarında görülmekte bunu takiben 1711 kişi ile ortaöğretim mezunları gelmektedir.

1.2.1.8. Sanayi

Günümüzde ekonomik büyüme ve buna bağlı refah artışının büyük ölçüde sanayileşme ile mümkün olacağı düşünülmekte; kalkınmanın, planlı ve yenilikçi sanayileşme politikalarının uygulanmasına bağlı olduğu kabul edilmektedir.

Çizelge 1- 21: TRA2 Bölgesinde İstihdam edilenlerin sektörel dağılımı, 2017(15+)

	Tarım	Sanayi	Hizmet	Toplam
Türkiye	5.464	7.478	15.246	28.188
TRA2	195	45	119	359

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikî 2017 yılı verilerinden elde edilmiştir.

Çizelge 1- 22 : Patent başvurularının yıllık dağılımı

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Türkiye	4.087	4.543	4.528	4.861	5.512	6.445	8.625
Kars	0	0	1	1	1	4	0

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü, Patent Başvurularının İllere Göre Dağılımı.

Yukarıdaki verilere göre Türkiye geneli 2011 yılından 2017 yılına kadar yapılan patent başvurularında %111lik bir artış söz konusu iken Kars ilinde yalnızca 2013, 2014 ve 2015 yıllarında yapılan 1 patent başvurusu 2016 yılında ise 4 patent başvurusunda bulunulmuştur.

Çizelge 1- 23 : Faydalı model başvurularının yıllık dağılımı

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Türkiye	3.175	3.725	3.454	3.474	3.451	3.457	3.256
Kars	0	0	1	3	0	0	1

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü, Faydalı Model Başvurularının İllere Göre Dağılımı

Yukarıdaki verilere göre Türkiye’de en fazla faydalı model başvurusu 3.725 ile 2012 yılında yapılmıştır. Buna karşılık Kars ilinde 2013 ve 2017 yıllarında 1 başvuru yapılmışken en fazla 2014 yılında olmak üzere 3 başvuru yapılmıştır.

Çizelge1- 24 : Marka başvurularının yıllık dağılımı

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Türkiye	103.747	97.311	93.305	97.142	95.962	94.575	106.099
Kars	35	38	28	28	24	29	39

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü, Marka Başvurularının İllere Göre Dağılımı

Yukarıdaki verilere göre Türkiye’de en fazla marka başvurusu 106.099 ile 2017 yılında yapılmıştır. Buna karşılık Kars ilinde 2011 yılında 35, 2012 yılında 38, 2013 ve 2014 yıllarında 28 başvuru, 2015 yılında 24, 2016 yılında marka başvurusu yapılmışken en fazla 2017 yılında olmak üzere 39 başvuru yapılmıştır.

1.2.1.8.1. Kars OSB

“İlde üretimde bulunan 53 firmanın 21’i süt ve süt ürünleri imalatı yaparken, 5’i orman ürünleri, 5’i tarım makineleri ve malzemeleri, 4’ü taş kesme, 3 tanesi hazır beton ve kum eleme, 2’si mobilya dekorasyon üzerine, birer firma okul malzemeleri, ekmek, et ürünleri, ısı izolasyon, karo imalatı, temizlik ürünleri, gıda imalatı, karma yem, kağıt havlu-peçete, kilit parke taşı ve metal rekor üzerine imalat yapmaktadır. Kars OSB’de ayrıca çevre hizmetleri ile araç muayene istasyonu olarak faaliyet gösteren birer adet firma bulunmaktadır.

İnşaat safhasında bulunan 6 tanesi 1'i boya, 1'i kereste ve pimapen, 1 tanesi süt ve süt ürünleri, 1'i ambalaj sanayi, 1'i demir imalatı üzerine üretim yapacak olup, bir firma ise elektrik malzemeleri satışı üzerine faaliyet göstermeyi planlamaktadır.

Proje safhasında olan 3 firmanın süt ve süt ürünleri, birer firmanın beton yapı malzemeleri, beton boru imalatı, orman ürünleri, soba plastik imalatı üzerine üretim yapması beklenmektedir. Aynı zamanda İl Özel İdaresi Genel Sekreterliği'ne tahsis edilen bir süt entegre tesisi ise proje aşamasındadır.”(Tutar ve ark.2012).

1.2.1.9. Ticaret

“İlde ticari aktiviteler yeterince organize olmamış, küçük esnaf ve sanatkârlardan oluşmaktadır. Ağırlıklı olarak tarımsal ve hayvansal ürünler, gıda, giyim, ev araç ve gereçleri, inşaat malzemeleri ile diğer tüketim malları ticarete konu olmaktadır. Önde gelen mallar; canlı hayvan ve kaşar başta olmak üzere süt ürünleri İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlere pazarlanırken diğer ürünler Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi illerine ihraç edilmektedir.

İlin önemli tüketim kitlelerinin bulunduğu şehirlere uzak olması, ildeki şehirleşme hızının yavaş olması ve sınır kenti olmasının ticaret hayatını olumsuz etkilediği söylenebilir.

Ayrıca TÜİK' in en güncel iş demografisi istatistiklerine göre 2009 yılında Türkiye'de toptan ve perakende ticaret sektöründe kurulan işletme sayısı 19.221 iken bunların 133 tanesi TRA2 Bölgesi'nde ve 31 tanesi ise Kars'ta kurulmuştur.

Türkiye'de iller arasında ticaret becerisi ve üretim potansiyeli açısından bakıldığında oluşturulan endekste Kars 80'inci sırada yer almaktadır.” (Tutar ve ark.2012).

1.2.1.10. Kültür-Turizm

1.2.1.10.1. Tarihi ve Kültürel Değerler

“Kars İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü verilerine göre ilde 11 arkeolojik sit alanı 1 doğal sit alanı ve 392 adet kültür ve tabiat varlığı bulunmaktadır. Ayrıca ilde 321 adet kültür ve tabiat varlığı bulunmaktadır.

İçinde farklı dönem ve uygarlıklara ait birçok tarihi eserin yer aldığı Ani Ören Yeri, Akyaka ilçesi sınırları içinde bulunmakta olup il merkezine 42 km uzaklıktadır. Ani Ören Yeri Türkiye-Ermenistan sınırını ayıran Arpaçay Nehrinin batı yakasında Türkiye sınırları

içerisinde volkanik bir tuf tabakası üzerine kurulmuş bir ortaçağ şehridir. Ören yeri Anadolu'ya İpek Yolu üzerinden girişte ilk konaklama merkezi olduğundan aynı zamanda bir ticaret merkezidir. Antik kentin zenginliği de buradan gelmektedir. Ören yerinin en eski tarihi M.Ö. 5000 yıllarına kadar uzanmaktadır. Arazinin eğimine göre yer yer beş metre yüksekliğe kadar oluşan surların dış cephelerinde haç motifleri, aslan ve yılan kabartmalı rölyefler, çini süslemeler mevcuttur. Ören yerinin ana giriş kapısı olan aslanlı kapı iki büyük giriş kapısından oluşmaktadır. Aslanlı kapının bulunduğu surların Doğu yanındaki burç üzerinde Selçuklu Sultanı Alparslan'ın şehri 1064 yılında feth etmesini belgeleyen dört satırlık Kufi İslami Kitabe mevcuttur.”(Tutar ve ark.2012).

1.2.1.10.2.Turizm

“İl, ülkemizin başlıca kış turizm merkezlerinden biri olup kültür turizmi açısından da tarihin çok eski dönemlerine uzanan antik kalıntıları ve ören yerleriyle bir cazibe merkezidir.

Kış sporları ve kış turizmi bakımından Türkiye'nin 1. derece öncelikli 5 merkezinden biri olan Kars-Sarıkamış Cıbıltepe Kayak Merkezi çevresi ünlü sarıçam ormanları ile kaplı, 2200-2900 metre yükseklikteki bir plato üzerinde yer almaktadır. Kars şehir merkezine 54 km. Erzurum'a 153 km. uzaklıktaki kayak merkezi Kars Havaalanına ise 40 dakika mesafededir.

Normal koşullarda yılda ortalama olarak 4 ay boyunca yaklaşık 1 metre karla kaplı olan Sarıkamış Kayak Merkezi'nde Aralık ayından Nisan ayı ortalarına kadar kayak yapılabilmektedir.

Kayak merkezinde toplam 357 yatak ve 169 oda kapasiteli biri 5 yıldız standardında ikisi 3 yıldızlı ve bir de apart olmak üzere dört adet konaklama tesisi bulunmaktadır. Halen inşaatı devam eden bir adet 4 yıldızlı bir adet 3 yıldızlı otel önümüzdeki yıl hizmete açılacaktır.

Kars ili jeotermal kaynak potansiyeli olan bir ildir. Ancak ildeki bu kaynaklardan yeteri kadar yararlanılmamaktadır.

Kars ili plato ve yaylalardan oluşmaktadır. Bu nedenle yayla ve av turizmi açısından önemli bir potansiyele sahiptir. İl sınırları içinde bulunan ve 219 km²büyükliğünde bir tatlı su gölü olan Kuyucuk Gölü, Uluslararası Ramsar Sözleşmesi kapsamında Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da korunan tek sulak alandır. Ayrıca Kuzey Doğa Derneği tarafından

hayata geçirilen “Kuyucuk Gölü (Kars) Koruma, Araştırma, Sulak Alan Restorasyonu ve Kuş Gözlem Turizmi Projesi” 2009’da dünyada yılın en iyi projesi seçilerek, Whitley Fonu birincilik ödülünü kazanmıştır. Göl, büyük doğa turizm potansiyeline sahip olan zengin kuş toplulukları, özellikle de bayrak tür niteliğini taşıyan angıt ördekleri açısından çok önemlidir. Kuyucuk Gölü kuşlar açısından Kars ilindeki en önemli alandır ve Türkiye’nin nesli tehlike altında kuş türü olan dikkuyruk ördeğinin ve sibirya kazının yanı sıra en az 207 türden on binlerce kuşu barındırmaktadır.

Doğu Anadolu Bölgesi’nin en büyük ikinci gölü olan ve tatlı su gölleri arasında ise ilk sırada yer alan Çıldır Gölü, Kars ve Ardahan illerinin içinde yer alır. Akbaba Dağı ve Kısır Dağı arasında kalır. 1965 metre yükseklikteki göl 123 km² büyüklüğündedir. En derin noktası 42 metredir. Kış aylarında büyük ölçüde donar. Gölde büyük adacıklar vardır. Bunlardan birisi olan Akçakale’nin tarihi MÖ.8000 yılına kadar uzanır. İlkbahar ve sonbahar aylarında kuş göçü için önemli bir uğrak yeri olma özelliğine sahiptir.

Ayrıca Çalı Gölü ve Balık Gölü nesli tükenmekte olan bazı kuşların üreme alanları olup, doğal Kuş Gözlem Alanlarıdır. Merkez ilçe sınırları içinde kalan ve koruma altında bulunan Balık Gölü, barındırdığı 10 çift dikkuyrukla önemli kuş alanlarından biridir. Ayrıca Susuz ilçesi yakınlarındaki Susuz Şelalesi ve Kağızman’ın kuzeyinde bulunan Aras Nehri Kanyonu, vahşi doğal güzelliklere sahip görülmeye değer yerlerdir.” (Tutar ve ark.2012).

1.2.1.11.Tarım ve Hayvancılık

Bölgede yüksek dağlar arasında kalan platolarda geniş otlak alanları bulunmaktadır. Dağlar ve platolar bölgede hayvancılık için avantaj sağlamakla birlikte tarım ve ulaşım bakımından dezavantajlar içermektedir.

Bölgede yıl geneli ortalama sıcaklık 6,7°C olup, kış mevsiminde -33,3°C, yaz mevsiminde ise 37,1°C’ye varan sıcaklık ölçümleri yapılmıştır. Kışların uzun sürmesi bölgede tarımsal üretimi olumsuz etkilemektedir. Tarımsal ürünlerde yem bitkileri dışında rekabet gücü zayıftır.

Tarım, TRA2 Bölgesinin temel geçim kaynağıdır. Tarımsal üretimin büyük oranda doğa koşullarına bağlı olması nedeniyle, arz-talep dengesi kırılmıştır. Bölgede tarımsal üretim ve gelişme, mekânsal olarak farklılıklar göstermektedir.(Serka,2012).

1.2.1.11.1 Tarım

Çizelge 1- 25 : Tarım Alanları (Çayır ve Mera Hariç), 2017 (Dekar)

	Toplam Alan	Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünler		Sebze Bahçeleri	Meyve İçecek Baharat	Süs Bitkileri
		Ekilen	Nadas			
Türkiye	233.465.984	154.978.259	36.974.137	7.982.650	33.481.004	49.934
Kars	2.025.571	1.998.972	15.997	20	10.582	-

Kaynak: TÜİK, İl Bazında Tarım Alanları İstatistikî verilerinden elde edilmiştir.

Yukarıdaki verilere göre 2017 yılı Türkiye’de 233.465.984 dekar olan toplam tarımsal alanın 2.025.571 i, 0,87 si Kars iline ait tarımsal alandır. Türkiye’de 154.978.259 dekar ekilen alana karşılık 36.974.137 si, %23,86 sı nadasa bırakılırken, Kars ilinde 1.998.972 dekar ekilen alana karşılık, 15.997 dekar alan, ekilen alanın 0,80 i nadasa bırakılmaktadır.

Ayrıca Türkiye’nin 7.982.650 dekar sebze bahçeleri alanı, 33.481.004 dekar meyve içecek ve baharat alanı ve 49.934 süs bitkileri alanına karşılık, Kars ilinde 20 dekar sebze bahçeleri alanı, 10.582 dekar meyve içecek ve baharat alanı bulunmakta, süs bitkilerine ise hiç alan ayrılmadığı görülmektedir.

Çizelge 1- 26: Tarımsal Üretim ve İşlenen Tarımsal Alan

		Toplam işlenen tarım alanı (hektar)	Toplam tarımsal üretim değeri (bin TL)
Türkiye	2015	20.649.766	248.925.103
	2016	20.381.943	271.269.945
	2017	19.998.498	323.608.353
Kars	2015	215.088	2.605.996
	2016	201.305	2.843.980
	2017	201.499	3.580.683

Kaynak: TÜİK, İl Bazında Tarım Alanları İstatistikî verilerinden elde edilmiştir.

Yukarıdaki verilere göre Türkiye için 20.649.766 hektar toplam işlenen tarım alanının en fazla olduğu 2015 yılında Kars ilinde toplam işlenen tarım alanı 215.088 hektar ile Türkiye’nin %1,04 ü olmuştur.

Türkiye için 323.608.353 bin TL toplam tarımsal üretim değerinin en yüksek olduğu 2017 yılında Kars ilinde toplam tarımsal üretim değeri 3.580.683 bin TL ile Türkiye'nin %1,10 una tekabül etmektedir.

Ayrıca Kars ili için toplam tarımsal üretim değerinin en yüksek olduğu 2017 yılda Türkiye toplam tarımsal üretim değerinin toplam işlenen tarım alanına oranı 16,18 olurken, Kars ilinde bu oran 17,77 olmakta Türkiye ortalamasının üzerinde kalmaktadır.

Buna göre Kars ilinin bölgeye özgü volkanik kara toprak yapısı nedeniyle verim açısından Türkiye geneline oranla yüksek kaldığı görülse de, patates ve baklagil dışında toprağa bir şey ekilmediği rahatlıkla söylenebilir.

Çizelge 1- 27: Yıllar Bazında Tarımsal Üretim ve Bitkisel Üretim Değerleri

		Bitkisel üretim değeri(Bin TL)	Kişi başına tarımsal üretim değeri (TL)	Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin üretim miktarı (Ton)
Türkiye	2015	120.152.079	3.161	106.900.422
	2016	119.237.661	3.399	110.785.755
	2017	135.885.136	4.005	117.925.235
Kars	2015	394.486	8.905	708.777
	2016	129.211	9.814	585.797
	2017	128.485	12.448	652.548

Kaynak: TÜİK, İl Bazında Tarım Alanları İstatistikî verilerinden elde edilmiştir.

Yukarıdaki verilere göre Türkiye için 135.885.136 bin TL olan bitkisel üretim değerinin en fazla olduğu 2017 yılında Kars ilinde bitkisel üretim değeri 128.485 bin TL ile Türkiye'nin % 0,09 u olmuştur.

Buna karşılık Türkiye kişi başı tarımsal üretim değerinin en yüksek olduğu 2017 yılı için 4.005 bin TL iken Kars ilinde 12.448 bin TL ile Türkiye'nin yaklaşık 3 katıdır.

Ayrıca Kars ili için tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin üretim miktarının en yüksek olduğu 2015 yılında 708.777 ton ürün ile Türkiye tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin üretim miktarı olan 106.900.422 ton ürünün %0,66 sı olduğu görülmektedir.

Buna göre Kars ili için Türkiye'ye kıyasla oldukça düşük bir bitkisel üretim olduğunu ancak bu düşük üretimle bile kişi başına tarımsal üretim değerinin Türkiye'ye kıyasla oldukça iyi olduğunu bir kez daha verimli toprak yapısına sahip olduğu görülmekte, yine bölgede tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin, üretiminin oldukça düşük olduğu görülmektedir.

Çizelge 1- 28: 2017 yılı Seçilmiş Ürünlerle Örtü Altı Sebze-Meyve Üretim Miktarları(Ton)

	Toplam	Biber	Marul	Domates	Fasulye	Hıyar	Kabak	Diğerleri
Türkiye	7.862.738	704.293	115.303	3.829.831	47.936	1.121.625	219.304	1.824.446
Kars	-	-	-	-	-	-	-	-

Kaynak: TÜİK, İl Göstergeleri 2017 verilerinden elde edilmiştir.

Yukarıdaki verilere göre Türkiye'nin aksine Kars ilinde verimli topraklara rağmen hasat ve üretimin az olduğu bilinse de bölge örtü altı tarım hiç yapılmamıştır. Ve yapılmasına dair de ciddi bir çaba bulunmamaktadır.

1.2.1.11.2. Hayvancılık

Sanayi ve hizmetler sektörünün ilde gelişmemiş olması ve sahip olunan karasal iklimin meyve ve sebze yetiştiriciliğine müsait olmaması hayvancılık sektörünün gelişmesine ön ayak olmuştur.

İldeki ekonomik faaliyetlerin tarım sektöründe (hayvancılık ve kaba yem yetiştiriciliği) yoğunlaşması nüfusun kırsal ağırlıklı olmasını da beraberinde getirmiştir. 2008-2015 döneminde sürekli olarak net göç veren Kars ili kırsal nüfusu genel itibariyle düşüş göstermektedir.” (Güven, 2017)

Ayrıca, Kars, geniş çayır ve mera varlığı ve ilde hayvancılık sektörünün köklü bir geçmişi olması ne- deniyle özellikle büyükbaş hayvancılık için oldukça elverişli şartlara sahiptir.

Çizelge 1- 29 :2017 yılı Kars İli Arazi Durumu

Yüzölçümün Dağılımı	(ha)	Oranı (%)
Tarımsal Alan	351.959	34,7
Tarım Dışı Alan	227.010	22,4
Çayır Mera Alanı	396.031	39,1
Ormanlık/Fundalık Alan	37.700	3,8
TOPLAM	1.012.700	100

Kaynak: Kars İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü

Çizelge 1- 30 : Yıllara Göre Sığır Sayıları

Yıllar	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Sığır Kültür	5.015	8.991	21.699	22.810	32.122	35.196	35.843	33.945
Sığır Melez	49.777	66.350	94.569	103.489	170.795	152.552	152.702	140.466
Sığır Yerli	107.184	107.760	106.042	98.964	23.298	19.350	18.084	14.811
Toplam	161.976	183.101	222.310	225.263	226.215	207.098	206.629	189.222

Kaynak: TÜİK resmi internet sitesi, (<https://biruni.tuik.gov.tr/hayvancilikapp/hayvancilik.zul>)

Çizelge 1- 31 : Yıllara göre Sığır Sütü Üretim Miktarı

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Süt(Ton)	307.652	372.686	502.555	523.903	659.259	611.641	613.023	565.221

Kaynak: Kars İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü

Yukarıdaki çizelgeler incelendiğinde hayvan sayısındaki artışın yanında göze çarpan bir diğer husus hayvanların ırksal dağılım durumudur.

2010 yılında 5.015 baş olan kültür ırkı sayısı, toplam büyükbaş hayvan sayısının sadece %3 üne tekabül etmekteyken, 2015 yılında bu rakam 33.945'e yükselmiş ve toplam hayvan sayısının %17'sini oluşturmuştur.

Benzer şekilde 2010-2017 yılları aralığında, melez ırk oranı %30'dan %74'e kadar yükselmiştir. Buna karşılık yerli ırk oranı %66'dan %7'ye kadar düşmüştür.

Kars büyükbaş hayvancılık sektörünün dramatik bir değişim yaşadığının ve çiftçilerin artık yerli ırkı terk ederek verimleri çok daha yüksek olan kültür ve melez ırk hayvanlar tercih ettiklerini kanıtlar niteliktedir.

Süt üretim miktarında hayvanların beslenme durumuna bağlı olarak yıl içerisinde önemli dalgalanmalar meydana gelmektedir. Mayıs ve Eylül arasında hayvanların büyük

çoğunluğu meralarda beslendiğinden süt üretim miktarı ve kalitesi artmakta, yılın diğer zamanlarında hayvanlar barınak içerisinde yetersiz derecede beslendiğinden süt üretimi önemli ölçüde azalmaktadır.

Bu duruma rağmen Sığır sütü üretim miktarlarının yıldan yıla önemli ölçüde artış göstermesi de Sığır ırklarının değişimini kanıtlar niteliktedir.

Sahip olunan bu önemli hayvan varlığına rağmen, kırmızı et ve et ürünleri sektörü ilde gelişmemiştir. Kars ilinde sadece iki adet küçük ölçekli et işleme tesisi bulunmasından dolayı ilde yetiştirilen hayvanlar genellikle canlı olarak il dışına sevk edilmektedir. Kurban bayramları döneminde en yoğun olarak görülen canlı hayvan sevkleri yetiştiricilerin en önemli gelir kaynağı durumundadır.

Bununla beraber canlı hayvan satışları, çoğunlukla hayvanlar kesim yaşına ulaşmadan gerçekleştirildiğinden önemli bir katma değer kaybına da yol açmaktadır.

Hayvancılık sektörünün önde gelen sıkıntıları ise modern hayvancılık tekniklerinin kullanılmaması, atadan kalma yöntemlerle yapılan üretimin verimsiz olması bunun sonucunda harcanan emeğin karşılığının alınamaması ve kırsal hayatın zorluklarının etkisiyle gençlerin bu sektöre ilgisinin çok düşük olması sonucu meydana gelen göçtür. Hayvancılıkta verimliliğin yükseltilmesi ve modern tekniklerin kullanımının arzulanan seviyelere getirilmesi için atılacak adımlarla hem hayvansal üretimde fiyat dengesi sağlanabilir hem de çiftçilerin gelir düzeyi artırılarak yaşam memnuniyet seviyeleri yükseltilebilir.”(Güven, 2017)

1.2.1.12. Kars Göç Potansiyeli

2013-2017 yılı TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre Kars ilinin nüfusu 300.874 kişidir. Bununla beraber, çizelge 1.3'te de görüldüğü üzere Türkiye geneli Nüfus yoğunluğu son 10 yılda her yıl düzenli olarak artmakta buna karşı Kars ilinin Nüfus yoğunluğunun Türkiye genelinin oldukça altında kalarak ve düşme eğiliminde olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Kars ili için de genç ve yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki payının azaldığını söylemek mümkün görünse de son 4 yılda Türkiye Geneline nazaran yaş bağımlılık oranının fazla olduğu görülmektedir.

Ayrıca Kars ili ilçeleri ile kıyaslandığında kent merkezinde yaşayan nüfusun toplam 114.694 olduğu, buna karşın Kars Kırsalında yaşayan toplam nüfusun 172.960 olduğu görülmekte, Bu durum kırsal alanda yaşayan nüfusun kente göre daha fazla olduğunu göstermektedir.

Doğaldır ki kırsal nüfusun yoğun olduğu yerlerde ekonomi tarım ve hayvancılık temelli bir hal almakta, sanayi ve işletme kültürü pek fazla gelişmemektedir.

Sektörlere ilişkin katma değer ve istihdam verilerine göre, tarım ve hayvancılığa dayalı bir ekonomik yapı gösteren ilin Küçük Sanayi Sitesi ve Organize Sanayi Bölgesi haricinde ilde öne çıkan işletme sayısı azdır. OSB ve KSS'ler dışında il sınırları içerisinde 2 adet yem fabrikası, 1 adet tuz fabrikası, 1 adet çimento fabrikası, kapalı durumda bir ayakkabı fabrikası ve kısıtlı sayıda inşaat malzemesi üreten işletme bulunmaktadır.(SERKA, 2012)

Bu durum istihdam ve işgücü verilerine de yansımakta, TÜİK işgücü istatistiklerine göre 2008-2013 arası dönemde işgücüne katılım %3,3 puan artmakta, ancak işsizlik oranı 2008-2013 yılları arasında düşmeyerek, %2,5 puan arttığı, İstihdam oranının ise %4,5 ten %1,4 e gerilediği görülmektedir.

Bölgenin başlıca geçim kaynağının hayvancılık olduğu düşünüldüğünde Kars büyükbaş hayvancılık sektörünün dramatik bir değişim yaşadığının ve çiftçilerin artık yerli ırkı terk ederek verimleri çok daha yüksek olan kültür ve melez ırk hayvanlar tercih ettikleri görülmektedir.

Bununla beraber süt ve süt ürünleri sektöründe üretim yapan işletmeler, yeterli hammaddenin bulunmamasından dolayı kurulu kapasitelerinin altında ve/veya mevsimsel olarak faaliyet göstermek zorunda kalmaktadır. Kars'ta 63 adet faal mandıra bulunmakta olup, ortalama kurulu kapasiteleri 20 ton/gün olan bu mandıraların sütün yoğun olduğu Mayıs-Ağustos aylarındaki ortalama fiili kapasiteleri günlük 10 ton ile sınırlı kalmaktadır.(SERKA, 2012)

Yıl içerisinde 4 aylık yoğun çalışma dönemi haricinde mandıralar, hammadde yetersizliği nedeniyle üretimde süreklilik sağlayamadıkları için büyük marketlerden gelen talepleri geri çevirmektedir. İl genelinde iki adet özel et kombinası mevcuttur. Bununla birlikte batı illerine canlı hayvan satımı gerçekleştirilmektedir.(Serka, 2012)

“Sahip olunan hayvan varlığına rağmen, kırmızı et ve et ürünleri sektörü ilde gelişmemiştir. Kars ilinde sadece iki adet küçük ölçekli et işleme tesisi bulunmasından dolayı ilde yetiştirilen hayvanlar genellikle canlı olarak il dışına sevk edilmektedir. Kurban bayramları döneminde en yoğun olarak görülen canlı hayvan sevkleri yetiştiricilerin en önemli gelir kaynağı durumundadır.

Bununla beraber canlı hayvan satışları, çoğunlukla hayvanlar kesim yaşına ulaşmadan gerçekleştirildiğinden önemli bir katma değer kaybına da yol açmaktadır.” (Güven, 2017)

Ayrıca; “Kars ve Ardahan yöresindeki kaz sayısı ülkedeki toplam varlığın %25’ini oluşturmaktadır. Hâlihazırda geleneksel olarak yapılmasına rağmen, bu gelenek ili kaz yetiştiriciliği açısından ülkenin önemli merkezlerinden biri haline getirmiştir. Tüyü, karaciğeri, eti ve yumurtası gibi elde edilen ürünlerin çeşitliliği, kazın ekonomik değerinin yüksek olmasına ortam hazırlamaktadır. Bu varlığın ve buradan elde edilebilecek yan ürünlerin değerlendirilebileceği bir entegre tesis, ilde hem iç pazara hem dış pazardaki Macaristan ve Polonya gibi ihracatçı ülkelere rakip olacak potansiyele sahip olabilecektir.” (Tutar ve ark.2012).

Kars ilinde hastane sayılarına baktığımızda 7 kamu 1 üniversite olmak üzere toplam 8 hastanede 1452 yatak bulunmaktadır.

Bununla beraber Türkiye’de %0,001 kişiye bir hastane, %0,26 yatak düşerken Kars ilinde %0,002 hastane, 0,50 yatak düşmektedir.

2016 yılında Türkiye geneli 78.620 si uzman, 43.058 i pratisyen 23.149 u asistan, 26.674 diş hekimi, 152.952 hemşire, 144.609 sağlık memuru, 52.456 ebe ve 27864 eczacı olmak üzere toplamda 144.827 hekim bulunmaktadır.

Türkiye de görev yapan 144.827 hekimin %54ünün uzman , %29unun pratisyen hekimlerden oluştuğu, Karsta ise 463 hekimin %45inin uzman, %41inin Pratisyen hekimlerden oluştuğu görülmektedir.

Sağlık hizmetlerinin hem nitelik hem de nicelik bakımından yetersiz olması nedeniyle Kars, Ardahan ve Iğdır’da yaşayan bölge halkı bu yöndeki taleplerini Erzurum’dan karşılamaktadır. İlde tıp fakültesi haricinde kapsamlı özel hastanelerin kurulması halinde Kars’ın bölgenin özellikle Ardahan ve Iğdır illeri için sağlık merkezi olma potansiyeli taşıdığı söylenebilir.(Serka, 2012)

Eğitim alanında Kars ili hakkında verileri derlendiğinde, 2016-2017 eğitim oğretim yılında T¼rkiye de okul ¼ncesi eğitimde net okullaşma oranının toplamda %45,70 olduğunu, Kars ilinde ise bu oranın 40,24 olduğunu g¼r¼lmektedir.

Ayrıca, 2016-2017 eğitim oğretim yılında T¼rkiye de orta oğretimde net okullaşma oranının toplamda %82,54 olduğunu, Kars ilinde ise bu oranın 67,17 olduğunu ve T¼rkiye Geneli oğrenci başına d¼řen oğretim g¼revlisi sayısı 43,67 iken Karsta bu oran 19,78 olduğu g¼r¼lmektedir.

Kars iline bakıldığında %19,02 lise mezunu, %10,78 Y¼ksek okul ve ¼st¼ mezunu olduğu g¼r¼lmekte, Kars ilinde de Erkek n¼fusun Kadın n¼fusa g¼re daha eğitimli olduğu anlaşılmaktadır.

2016-2017 eğitim oğretim yılında T¼rkiye de taşımalı ilköğretim ile toplamda 818.080 oğrencinin 5234 Karsta eğitim almakta, taşınan 11.918 merkez okul i¼erisinden 116 sı Kars ilinde bulunmaktadır.

İldeki tarla ¼r¼nlerinin yaklaşık 3'te 2'sini yem bitkileri oluşturmaktadır. ¼zellikle Kars'taki b¼y¼kbař hayvan varlığı, kış şartlarının elverişsizliği ile zaman zaman yaşanan kuraklık hayvansal yeme olan ihtiyaçı ¼n plana ¼ıkarmakta ve b¼lge dışından yem ve yem bitkisi girişi olmaktadır.

¼lkemizde olduğu gibi ilde de hayvancılığın temel yem maddesinin saman oluşu hayvansal ¼retimdeki verim d¼ř¼kl¼đ¼n¼ berabesinde getirmektedir. Son yıllarda yetiştiricilere y¼nelik olarak ger¼ekleřtirilen bilin¼lendirme faaliyetleri ile birlikte kaba yeme olan talep artmaktadır. Bu y¼zden ¼zellikle hayvancılık işletmelerinin en b¼y¼k giderini oluşturan hayvan beslemesi konusunda silaj yapımı ve kalite kaba yem yetiştiriciliğinin yaygınlaştırılması gerekmektedir.

İldeki toprak yapısının silaj ekimi başta olmak ¼zere yem bitkilerine uygunluğu, biyogaz ¼retimi faaliyetlerine de altyapı oluşturmaktadır.

OSB'de bulunan firmaların ¼nemli bir kısmını oluşturan s¼t ve s¼t ¼r¼nleri işletmelerinin birçoğunun hammadde kaynağına yakın olmasına rağmen s¼t yetersizliğinden ve mevsimsel dalgalanmadan dolay¼ mevsimsel olarak ¼alıřtıđı bilinmektedir.

B¼lgede kış aylarındaki iklim elverişsizliği nedeniyle tarım işletmelerinin faaliyete ara vermesi ile ¼nemli bir iřg¼c¼ atıl kalmaktadır.

Kars'ta 19 Tarım Kredi Kooperatifi ve üç adet yetiştiriciler birliği bulunmaktadır. Hayvansal üretimin geliştirilmesi amaçlı faaliyet gösteren bu birlikler, veterinerlik hizmetleri, yem ve malzeme satışı, ırk ıslahı ve kayıt tutma gibi faaliyetlerde bulunmaktadır. (Tutar ve ark.2012).

Son yıllardaki örgütlenmelerin bir kısmı T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı ve Avrupa Birliği'nin tarımsal desteklerinden faydalanmak için gerekli olan yasal zorunluluklardan kaynaklanmaktadır. Buna rağmen, kooperatif ve birlik gibi örgütler hem sayı hem de nitelik olarak yeterli olduğu söylenemez. (Tutar ve ark.2012).

İl ülkemizin başlıca kış turizmi merkezlerinden biri olup kültür turizmi açısından da tarihin eski dönemlerine uzanan antik kalıntıları ve ören yerleri ile bir cazibe merkezi olması dolayısıyla yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekmektedir.

Halkın etnik yapısı ve ilin sosyo-kültürel ortamı da misafir kabul etmeye uygun bir ortam oluşturduğundan turizmin gelişmesi için uygun zemin bulunmaktadır. Gerekli altyapı ve üstyapı yatırımlarının yapılması ile söz konusu sosyo-kültürel yapı bölgeye ekonomik girdi olarak değer yaratabilecektir.

1.2.2. Ardahan

1.2.2.1. Tarihi-Kültürü

Ardahan tıpkı Kars gibi, köklü bir geçmişe sahiptir. MS 600lü yıllarda Hazar Türklerine bağlı Arda Türkleri yöreye hâkim olarak günümüzdeki adını vermişlerdir.

Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan tarafından fethedildikten sonra, bölge hızla Türk yurdu haline gelerek, Amasya anlaşması ile 1555 yılında Osmanlı İmparatorluğu sınırlarına alınmıştır.

Ardahan 1926 yılında 877 Sayılı Kanunla ilçe yapılarak Kars İline bağlanmış, 27.05.1992 tarihinde Kars'tan ayrılarak İl olma vasfını kazanmıştır.

1.2.2.2. Coğrafya

“Ardahan, 814.578 km²'lik Türkiye topraklarının 171.061 km²'sini oluşturan Doğu Anadolu Bölgesi'nin kuzey doğusunda yer almaktadır. İlin doğusunda ve kuzeyinde Gürcistan (Acaristan Özerk Cumhuriyeti), güneyinde Kars, güneybatısında Erzurum ve

batısında Artvin yer almaktadır. Ardahan'ın Oltu'ya, Batum'a, Artvin'e, Ahıska'ya ve Kars'a açılan önemli geçitleri ve boğazları vardır. 5.576 km² yüz ölçümüne sahip olan il, ülke topraklarının yaklaşık % 0,7'sini kaplamaktadır.

Ardahan ilinde karasal iklim hâkimdir. “Yörenin yüksek olması ve yüzey şekillerinin değişkenlik göstermesi dolayısıyla İl genelinde karasal iklim hakim olduğundan, kışlar uzun, sert ve kar yağışlıdır. Denizden yüksekliği 1829 m. ve karayolu ile denize uzaklığı 211 km olan İlde; yaz mevsiminde en yüksek 35 0C'ye kadar çıkabilen sıcaklıkların, kışın –36,3 0C'ye kadar düştüğü görülür. İl merkezinin karasallık derecesi % 47,5 iken, bu oran Posof'ta % 34,1, Kars'ta % 49,7, Erzurum'da % 47,9 ve Sarıkamış'ta % 56'dır.”(Tutar ve ark.2013).

1.2.2.3. Demografik Yapısı

1.2.2.3.1 Nüfus

Çizelge 1- 32 : Cinsiyete Göre Ardahan İl Nüfusu 2013-2017

	Toplam	Erkek	Kadın
2013	102.782	52.937	49.845
2014	100.809	51.939	48.870
2015	99.265	51.141	48.124
2016	98.335	50.884	47.451
2017	97.096	50.317	46.779

Kaynak: TÜİK, ADNKS Kayıtları'ndan hesaplanmıştır.

2013-2017 yılı TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre 2013 yılında Ardahan ilinin nüfusu, % 51,45 i erkek, % 48,55i kadın olmak üzere toplam da 102.782 kişidir.

2017 yılına baktığımızda ise nüfusun 4 yıl sonra %51,82 si erkek, %48,28 i kadın olmak üzere 97.096 kişi olduğunu, kadın ve erkek nüfusun birlikte azaldığını, Ardahan iline ait nüfusun 4 yılda toplamda %5,54 azaldığı görülmektedir.

Çizelge 1- 33 : Yıllara Göre İllerin Yıllık Nüfus Artış Hızı(Binde)

	2007 2008	2008 2009	2009 2010	2010 2011	2011 2012	2012 2013	2013 2014	2014 2015	2015 2016	2016 2017
Toplam	13,1	14,5	15,9	13,5	12,0	13,7	13,3	13,4	13,5	12,4
Ardahan	-4,3	-37,0	-25,4	18,8	-7,6	-36,9	-19,4	-15,4	-9,4	-12,7

Kaynak: TÜİK, Yıllara göre illerin yıllık nüfus artış hızı 2007-2017

Yukarıdaki verilere göre, Türkiye Nüfusunun yıllık artış hızının 2007-2008 döneminde 13,1 iken 2016-2017 döneminde 12,4 olduğu görülmektedir. Ardahan iline ait veriler incelendiğinde nüfus artış hızı 2007-2008 döneminde -4,3 iken 2016-2017 döneminde -12,7 olduğu görülmektedir.

2007-2008 yılında Türkiye nüfus artış hızına kıyasla Ardahan ili 17,4 birim geride kalmakta, 2016-2017 yılında ise 25,1 birim geride kaldığı görülmekte, Ardahan ilinin 10 yılda Türkiye yıllık nüfus artış hızına kıyasla toplamda 7,7 birim geride kaldığı görülmektedir.

Çizelge 1- 34 : Yıllara Göre İllerin Nüfus Yoğunluğu

Yıl	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Toplam	92	93	94	96	97	98	100	101	102	104	105
Ardahan	23	23	22	22	22	22	21	21	21	20	20

Kaynak: TÜİK, Yıllara göre illerin nüfus yoğunluğu, 2007-2017

Yukarıdaki verilere göre, Türkiye Nüfus yoğunluğunun 2007 yılında 92 iken, 2017 yılında 105 olduğu görülmektedir. Ardahan iline ait veriler incelendiğinde ise nüfus yoğunluğunun 2007 yılında 23 iken 2017 yılında 20 olduğu görülmektedir.

Yukarıdaki verilere göre, Türkiye geneli Nüfus yoğunluğu son 10 yılda her yıl düzenli olarak artmakta olduğu buna karşı Ardahan ilinin Nüfus yoğunluğunun Türkiye genelinin oldukça altında kaldığı ve düşme eğiliminde olduğu görülmektedir.

1.2.2.3.2 Yaş Bağımlılık

Çizelge 1- 35: Çocuk Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Oranı(%)

	2015	2016	2017
Türkiye	29,0	28,7	28,3
Ardahan	28,7	28	27,3

Kaynak: TÜİK, ADNKS verilerinden derlenmiştir.

Yukarıdaki verilere göre Türkiye geneli Çocuk Nüfus toplam nüfus içinde 2015 yılı için %29 iken 2017 yılında bu oran %28,3 olmuştur. Ardahan iline ait verilere bakıldığında ise 2015 yılı için %28,7lik bir oran söz konusu iken 2017 yılında bu oran %27,3 olmuştur.

Bu durum Ardahan ilinde genç bağımlılık oranının Türkiye ile beraber düştüğünü göstermektedir. Türkiye Genç bağımlılık oranı 3 yılda %0,7 düşerken Ardahan ili genç bağımlılık oranı ise %1,04 düşmüştür.

Çizelge 1- 36 : Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Oranı(%)

	2015	2016	2017
Türkiye	8,2	8,3	8,5
Ardahan	12,4	12,3	12,5

Kaynak: TÜİK, ADNKS verilerinden derlenmiştir.

Yukarıdaki verilere göre Türkiye geneli Yaşlı Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Oranı 2015 yılı için %8,2 iken 2017 yılında bu oran %8,5 olmuştur. Ardahan iline ait verilere bakıldığında ise 2015 yılı için %12,4 lük bir oran söz konusu iken 2017 yılında bu oran %12,5 olmuştur.

Bu durum Ardahan ilinde Yaşlı bağımlılık oranının Türkiye ile beraber yükseldiğini göstermektedir. Türkiye Yaşlı bağımlılık oranı 3 yılda %0,3 artarken Ardahan ili yaşlı bağımlılık oranı ise %0,1 artmıştır.

Çizelge 1- 37: Yıllara Göre Yaş Bağımlılık Oranı

	2015	2016	2017
Türkiye	37,2	37	36,8
Ardahan	41,1	40,3	39,8

Kaynak: TÜİK, ADNKS verilerinden derlenmiştir.

Yukarıdaki verilere göre Türkiye geneli toplam Yaş bağımlılık oranı 2015 yılı için %37,2 iken 2017 yılında bu oran %36,8 olmuştur. Ardahan iline ait verilere bakıldığında ise 2015 yılı için %41,1lik bir oran söz konusu iken 2017 yılında bu oran %39,8 olmuştur.

Bu durum Ardahan ilinde toplam Yaş bağımlılık oranının Türkiye ile beraber düştüğünü göstermektedir. Türkiye toplam Yaş bağımlılık oranı 3 yılda %0,4 düşerken Ardahan ili toplam yaş bağımlılık oranı ise %1,03 düşmüştür.

1.2.2.3.3 Hane Halkı

Çizelge 1- 38 : İl ve ilçelere göre il/ilçe merkezi, belde/köy nüfusu ve yıllık nüfus artış hızı, 2017

Nüfus				Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)
İl ve ilçe	Toplam	İl ve ilçe merkezleri	Belde ve köyler	
Toplam	80.810.525	74.761.132	6.049.393	12,4
Ardahan	97.096	38.162	58.934	-12,67983688
Merkez	41.758	21.696	20.062	-4,325131896

Kaynak: TÜİK, ADNKS verilerinden derlenmiştir.

Yukarıdaki verilere göre 2017 yılı Türkiye Nüfusunun toplamda 80.810.525 olduğu, Ardahan ilinin ise ilçeleri ile birlikte toplam 97.096 nüfusla Türkiye Nüfusunun %0,12 sine sahip olduğu görülmektedir. Yıllık nüfus artış hızı 2017 yılı için Türkiye Geneli 12,4 iken Ardahan ili için bu oran binde – 12,67 olmuştur.

Yukarıdaki verilere göre Türkiye Nüfusunun içerisinde %7,48 i, 6.049.393 kişi kırsal alanda yaşarken Ardahan ili için bu oran 58.934 kişi ile %60,69 olmaktadır. Bu durum Ardahan ilinde Nüfusun büyük bir bölümünün kırsal alanda toplandığını göstermektedir.

Çizelge 1- 39 : İllere ve hane halkı tiplerine göre hane halkı sayısı, 2014-2017

Yıl	Toplam	Tek kişilik hane halkı	Tek çekirdek aileden oluşan hane halkı	En az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan hane halkı	Çekirdek aile bulunmayan birden fazla kişiden oluşan hane halkı
TÜRKİYE					
2017	22.676.186	3.491.148	14.993.563	3.623.935	567.540
2016	22.206.776	3.316.894	14.738.394	3.616.624	534.864
2015	21.662.260	3.113.496	14.497.539	3.578.540	472.685
2014	21.091.075	2.931.085	14.212.489	3.512.384	435.117
ARDAHAN					
2017	27.219	5.371	15.802	5.377	669
2016	26.884	5.000	15.696	5.506	682
2015	26.382	4.384	15.480	5.820	698
2014	25.809	3.892	14.960	6.241	716

Kaynak: TÜİK, ADNKS verilerinden derlenmiştir.

Yukarıdaki verilere göre ülkemizde 2014 yılında toplam 21.091.075 aile olduğu, bunun %67,38 i, 14.212.489 ailenin çekirdek aile olduğu, 2017 yılında 22.676.186 aileden %66,12 ile 14.993.563 ünün çekirdek aile olduğu görülmektedir.

Yukarıdaki verilere göre Ardahan ilinde 2014 yılında toplam 25.809 aile olduğu, bunun %57,96 sının 14.960 ailenin çekirdek aile olduğu, 2017 yılında ise 27.219 aileden %58,05 inin 15.802 ile çekirdek aile olduğu görülmektedir.

Bu durum Türkiye genelinde Çekirdek Aile sayısının 3 yılda %1,26 düştüğünü Ardahan ilinde ise çekirdek aile sayısının %0,09 arttığını göstermektedir.

Ardahan ili Nüfus verileri beraber değerlendirilecek olursa; Ardahan iline ait nüfusun, son 4 yılda toplamda(kadın ve erkek) %5,54 azaldığı, ilin son 10 yılda Türkiye yıllık nüfus artış hızına kıyasla toplamda 7,7 birim geride kaldığı, nüfus yoğunluğunun, Türkiye genelinin oldukça altında kaldığı ve düşme eğiliminde olduğu görülmektedir.

Bununla birlikte Ardahan il nüfusunun %60,69 u gibi, Nüfusun büyük bir bölümünün, kırsal alanda toplandığını, ayrıca Ardahan ili genç bağımlılık oranı son 3 yılda %1,04 düşerken, yaşlı bağımlılık oranı ise %0,1 arttığı, toplam yaş bağımlılık oranının ise %1,03 düştüğü görülmüştür.

1.2.2.4 Eğitim-Sağlık Altyapısı

1.2.2.4.1. Eğitim

Çizelge 1- 40 : İllere ve hane halkı tiplerine göre hane halkı sayısı, 2014-2017

				Öğrenci		Öğretmen		Derslik
		Okul	Şube	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	
Türkiye	Toplam	8.719	76.783	693.179	632.944	2.288	36.675	39.277
	Şehir	8.033	70.364	645.859	588.965	2.252	34.516	36.936
	Köy	686	6.419	47.320	43.979	36	2.159	2.341
Ardahan	Toplam	10	96	799	688	2	32	29
	Şehir	7	41	410	361	2	25	23
	Köy	3	55	389	327	-	7	6

Kaynak: Milli Eğitim Örgün Eğitim İstatistikleri 2016-2017, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı.

Yukarıdaki verilere göre 2016-2017 eğitim öğretim yılında Türkiye de okul öncesi eğitimde toplam 8719 okul, 76783 şube vardır. Buna göre Ardahan ili toplam 10 okul ve 96 şube ile Okul öncesi eğitimde Türkiye Okul sayısının %0,11ni oluşturmaktadır.

2016-2017 öğretim yılında Türkiye de okul öncesi eğitimde 39.277 derslikte 693.179 erkek öğrenci ve 632.944 kadın öğrenci bulunmakta, buna karşılık 2.288 erkek öğretmen ve 36.675 kadın öğretmen bulunmaktadır.

Ardahan iline baktığımızda ise okul öncesi öğretimde 29 derslikte 799 erkek öğrenci ve 688 kadın öğrenci varken buna karşılık 2 erkek öğretmen ve 32 kadın öğretmen bulunmaktadır.

Yukarıdaki çizelgeye göre okul öncesi eğitimde Türkiye geneli toplam öğrenci sayısına düşen toplam öğretmen sayısı %2,93 iken Ardahan ilinde %2,28 olmaktadır.

Çizelge 1- 41 : İlkokul Altyapısı

				Öğrenci		Öğretmen		Derslik
		Okul	Şube	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	
Türkiye	Toplam	25.479	243.724	2.550.915	2.421.515	113.842	179.036	248.270
	Şehir	19.153	215.428	2.385.536	2.263.695	103.236	165.593	219.068
	Köy	6.326	28.296	165.379	157.820	10.606	13.443	29.202
Ardahan	Toplam	88	414	2.796	2.719	160	238	454
	Şehir	18	129	1.273	1.253	73	98	141
	Köy	70	285	1.523	1.466	87	140	313

Kaynak: Milli Eğitim Örgün Eğitim İstatistikleri 2017, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı.

Yukarıdaki verilere göre 2017 eğitim öğretim yılında Türkiye de ilkokul eğitiminde toplam 25.479 okul, 243.724 şubeye karşılık, Ardahan ili toplam 88 ilkokul ve 414 şube ile ilkokul eğitiminde Türkiye Okul sayısının %0,34ünü oluşturmaktadır.

2017 öğretim yılında Türkiye de ilkokul eğitiminde 248.270 derslikte 2.550.915 erkek öğrenci ve 2.421.515 kadın öğrenci bulunmakta, buna karşılık 113.842 erkek öğretmen ve 179.036 kadın öğretmen bulunmaktadır.

Ardahan iline baktığımızda ise ilkokul eğitiminde 454 derslikte 2.796 erkek öğrenci ve 2.719 kadın öğrenci varken buna karşılık 160 erkek öğretmen ve 238 kadın öğretmen bulunmaktadır.

Yukarıdaki çizelgeye göre ilkokul da Türkiye geneli toplam öğrenci sayısına düşen toplam öğretmen sayısı % 5,89 iken Ardahan ilinde %7,21 olmakta, Türkiye toplam ilkokul sayısının yalnızca %24,82 si köyde iken Ardahan ili için köydeki ilkokul sayısı toplam ilkokul sayısının %79,54tür.

Çizelge 1- 42 : İlköğretim ve okul öncesi öğretimde net okullaşma oranları (%), 2017

	Okul Öncesi(4-5)			İlköğretim		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye	45,70	46,25	45,11	96,51	96,39	96,63
Ardahan	47,99	50,47	45,32	98,5	98,91	98,08

Kaynak: Milli Eğitim Örgün Eğitim İstatistikleri 2017, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı.

Yukarıdaki verilere göre 2017 eğitim öğretim yılında Türkiye de okul öncesi eğitimde net okullaşma oranının, toplamda %45,70 olduğunu,Ardahan ilinde ise bu oranın hem erkek

hem kadın yüzdesi olarak Türkiye genelinin üzerinde, toplamda ise %47,99 olduğunu görmekteyiz.

Yukarıdaki verilere göre 2017 eğitim öğretim yılında Türkiye de ilköğretimde net okullaşma oranının toplamda %96,51 olduğunu, Ardahan ilinde ise bu oran Türkiye genelinden hem erkek hem kadın yüzdesi olarak daha yüksek olduğunu, toplamda ise %98,5 olduğunu görmekteyiz.

Çizelge 1- 43 : Orta Öğretimde Net Okullaşma Oranları(%)2017

	Orta Öğretim			Genel Orta öğretim			Mesleki Teknik Orta Öğretim		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye	82,54	82,69	82,38	40,16	38,24	42,19	42,38	44,46	40,20
Ardahan	82,69	79,72	85,9	33,74	28,85	39,02	48,95	50,86	46,88

Kaynak: Milli Eğitim Örgün Eğitim İstatistikleri 2017, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı.

Yukarıdaki verilere göre 2017 eğitim öğretim yılında Türkiye de ortaöğretimde net okullaşma oranının, toplamda %82,54 olduğunu, Ardahan ilinde ise bu oran hemen Türkiye geneline yakın olarak toplamda %82,69 olduğunu görmekteyiz.

Yukarıdaki verilere göre 2017 eğitim öğretim yılında Türkiye de genel orta öğretimde net okullaşma oranının toplamda %40,16 olduğunu, Ardahan ilinde ise bu oran Türkiye genelinden düşük olduğunu, toplamda ise %33,74 olduğunu görmekteyiz.

Yukarıdaki verilere göre 2017 eğitim öğretim yılında Türkiye de Mesleki teknik orta öğretimde net okullaşma oranının toplamda %42,38 olduğunu, Ardahan ilinde ise bu oran Türkiye genelinden erkek ve kadın yüzdeleri bakımından yüksek olduğunu, toplamda ise %48,95 olduğunu görmekteyiz.

Çizelge 1- 44 :Taşınmalı İlk Öğretim (İlkokul+Orta Okul) Öğrenci Sayıları

	Taşınılan Merkez Okul	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye	11.918	818.839	417.080	401.759
Ardahan	65	4.198	2.188	2.010

Kaynak: Milli Eğitim Örgün Eğitim İstatistikleri 2017, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı.

Yukarıdaki verilere göre 2017 eğitim öğretim yılında Türkiye de taşımali ilköğretimde 11.918 öğrencinin %0,54 ünü 65 öğrenci ile Ardahan ili oluşturmakta, toplamda taşınan 818.839 öğrencinin %0,51 i olan 4198 öğrenci Ardahan'da bulunmaktadır.

Ayrıca Türkiye genelinde olduğu gibi Ardahan ilinde de kız ve erkek sayıları yakın olmakla beraber taşımali eğitim alan öğrencilerin çoğunluğu erkektir.

Çizelge 1- 45 : Eğitim Durumuna Göre Nüfus (15+),(%)

	Lise veya dengi mezunu			Yüksekokul veya fakülte mezunu		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye	23,07	26,25	19,90	15,27	16,62	13,93
Ardahan	19,78	24,26	14,89	10,4	11,89	8,77

Kaynak: TÜİK ADNKS verilerinden elde edilmiştir.

Yukarıdaki verilere göre Türkiye Nüfusu içerisinde 15 yaş ve yukarı bulunan kişilerin toplamda %23,07 si Lise mezunu, %15,27 si Yüksekokul veya fakülte mezunu olduğu görülmekte Erkek Nüfusun Kadın nüfustan daha fazla eğitilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Buna karşı Ardahan ilinin 15 yaş ve üzeri nüfusuna bakıldığında %19,78 lise mezunu, %10,40 Yüksek okul ve üstü mezunu olduğu görülmekte, Ardahan ilinde de Erkek nüfusun Kadın nüfusa göre daha eğitilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Ardahan iline ait eğitim verileri beraber değerlendirilecek olursa; Ardahan ilinde okul öncesi eğitimde toplam 10 okul olduğu ve Ardahan ili öğrenci başına düşen öğretmen sayısının %2,28 ile Türkiye ortalamasına yakın olduğu görülmüştür.

İlkokul da Türkiye geneli toplam öğrenci sayısına düşen toplam öğretmen sayısının Ardahan ilinde %7,21 ile Türkiye genelinden daha yüksek olduğu, Türkiye toplam ilkokul sayısının yalnızca %24,82 si köyde iken, Ardahan ili için köydeki ilkokul sayısının toplam ilkokul sayısının %79,54ü olduğu,

Nüfusun ve okulların büyük bölümünün kırsal alanda yoğunlaştığı ve öğretmen sıkıntısı çekilmediği görülmüştür.

Ardahan ilinde ilköğretimde net okullaşma oranının toplamda Türkiye genelinden hem erkek hem kadın yüzdesi olarak daha yüksek olduğunu, toplamda ise %98,5 olduğu görülmüştür.

Türkiye de genel orta öğretimde net okullaşma oranının toplamda %40,16 olduğunu, Ardahan ilinde ise bu oranın Türkiye genelinden düşük olduğunu, toplamda ise %33,74 olduğunu görmekteyiz.

Türkiye de Mesleki teknik orta öğretimde net okullaşma oranının toplamda %42,38 olduğunu, Ardahan ilinde ise bu oranın Türkiye genelinden erkek ve kadın yüzdeleri bakımından yüksek olduğunu, toplamda ise %48,95 olduğunu görmekteyiz.

Türkiye de taşınmalı ilköğretimde 11.918 öğrencinin %0,54 ünü 65 öğrenci ile Ardahan ili oluşturmakta, toplamda taşınan 818.839 öğrencinin %0,51 i olan 4198 öğrenci Ardahan'da bulunmaktadır.

Ayrıca Türkiye genelinde olduğu gibi Ardahan ilinde de kız ve erkek sayıları yakın olmakla beraber taşınmalı eğitim alan öğrencilerin çoğunluğu erkektir.

Ayrıca Ardahan ilinin 15 yaş ve üzeri nüfusuna bakıldığında %19,78 lise mezunu, %10,40 Yüksek okul ve üstü mezunu olduğu görülmekte, Ardahan ilinde de Erkek nüfusun Kadın nüfusa göre daha eğitilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Buna göre Ardahanlıların eğitime önem verdiği özellikle kırsal alanda iklim koşulları göz önüne alınırsa kadın-erkek eğitime devam edildiği sonucuna ulaşılabilir. Ancak orta öğretim ve üstü dönemlerde okullaşma oranının düşmesine rağmen lise ve üstü mezuniyet oranının yüksekliği eğitimin başka illerde devam ettirildiğini göstermektedir.

Ayrıca mesleki teknik orta öğretimde net okullaşma oranının diğer orta öğretim türlerine göre %5 daha fazla olması teknik ve mesleki beceriye olan ihtiyaçla açıklanabileceği gibi Ardahanlıların zorlu koşullardan kurtulmayı ekonomik özgürlükte gördüklerini de gösterebilir.

1.2.2.4.2 Sağlık

Çizelge 1- 46: Hastane(A) ve yatakların(B) illere göre dağılımı, 2017

	Toplam		Sağlık Bakanlığı		Üniversite		Özel	
	A	B	A	B	A	B	A	B
Türkiye	1.518	225.863	879	135.339	68	41.324	571	49.200
Ardahan	3	175	3	175	0	0	0	0

Kaynak: TÜİK Sağlık İstatistikleri

Yukarıdaki verilere göre 2017 yılı Türkiye geneli 879 Kamu Hastanesinde 135.339 yatak, 68 üniversite hastanesinde 41.324 yatak, 571 özel hastanede 49.200 yatak olmak üzere toplam 1518 hastane ve 225.863 yatak mevcuttur.

Buna karşı Ardahan ili hastane sayılarına baktığımızda, 175 yatak kapasiteli 3 kamu hastanesine sahip olduğu görülmektedir.

Ayrıca Türkiye’de %0,001 kişiye bir hastane, %0,26 yatak düşerken Ardahan ilinde %0,003 hastane, 0,18 yatak düşmektedir.

Çizelge 1- 47 : Sağlık personelinin illere göre dağılımı, 2017

	Toplam	Uzman	Pratisyen	Asistan	Diş Hekimi	Hemşire	Diğer Sağlık Per	Ebe	Eczacı
Türkiye	149.997	80.951	44.649	24.397	27.889	166.142	155.417	53.741	28.512
Ardahan	147	63	84	0	26	206	280	92	21

Kaynak: TÜİK Sağlık İstatistikleri

Yukarıdaki verilere göre 2017 yılında Türkiye geneli 80.951 i uzman, 44.649 u pratisyen 24.397 si asistan, 27.889 diş hekimi, 166.142 hemşire, 155.417 diğer sağlık personeli, 53.741 ebe ve 28.512 eczacı olmak üzere toplamda 149.997 hekim bulunurken,

Ardahan’da bu sayının 63 uzman, 84 pratisyen, 26 diş hekimi, 206 hemşire, 280 diğer sağlık personeli, 92 ebe, 21 eczacı olmak üzere toplam 147 hekim olduğu görülmektedir.

2017 yılında Türkiye de görev yapan 149.997 hekimin %54 gibi büyük bir çoğunluğunun uzman hekimler olduğu, Ardahan da ise 147 hekimin %57 gibi büyük bir çoğunluğunun Pratisyen hekimlerden olduğu görülmektedir.

Çizelge 1.46 ve Çizelge 1.47 sağlıkla altyapısı ile ilgili olarak beraber değerlendirildiğinde; Ardahan ilinde 3 kamu hastanesi bulunmakta bunlar Türkiye ortalamasına yakın bir şekilde yatak kapasitesi sunmaktadır.

%0,14 kişi başına düşen doktor sayısı olmakta, ancak bu doktorların %57 sinin pratisyen olması ve ilde özel sağlık kuruluşlarının bulunmaması, sağlık açısından Türkiye geneline kıyasla yeterli hizmetin alınamadığını göstermektedir.

1.2.2.5. Ekonomik Yapı

1.2.2.5.1 İşgücü ve İstihdam

Çizelge 1- 48 : 2017 Ardahan İli İşsizlerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı 1

Toplam			15-19			20-24			25-29		
Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
2.882	2.257	5.139	81	51	132	548	466	1.014	381	317	698

Kaynak: İŞKUR İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurul Raporları.

Çizelge 1- 49 :2017 Yılı Ardahan İli İşsizlerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı 2

30-34			35-39			40-44		
Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
270	273	543	340	336	676	417	286	703

Kaynak: İŞKUR İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurul Raporları.

Çizelge 1- 50 :2017 Yılı Ardahan İli İşsizlerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı 3

45-64			65+		
Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
801	503	1.304	44	25	69

Kaynak: İŞKUR İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurul Raporları.

2017 yılı sonu itibariyle Ardahan Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğünde kayıtlı işsiz sayısı 5.139dur. Kayıtlı işsizlerin % 56,08 i erkek, % 43,02 si bayandır. En çok kayıtlı işsiz 1304 kişi ile 45-64 yaş grubunda olduğu bunu takip eden, 1014 işsiz ile 20-24 yaş aralığı olduğu görülmektedir.

Çizelge 1- 51 : 2017 yılı Ardahan İli İşsizlerin Eğitim ve Cinsiyete Göre Dağılımı 1

Toplam			Okur Yazar Olmayan			Okur Yazar			İlköğretim		
Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
2.882	2.257	5.139	90	81	171	33	42	75	1.984	1.335	3.319

Kaynak: İŞKUR İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurul Raporları.

Çizelge 1- 52 : 2017 yılı Ardahan İli İşsizlerin Eğitim ve Cinsiyete Göre Dağılımı 2

Orta Öğretim			Ölisans			Lisans			Yüksek Lisans +		
Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
568	467	1.035	107	161	268	97	169	266	3	2	5

Kaynak: İŞKUR İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurul Raporları.

2017 yılı sonu itibariyle Ardahan Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğünde kayıtlı işsiz sayısı 5139dur. Kayıtlı işsizlerin 3319u toplam işsiz sayısının %64ü ilköğretim mezunlarında görülmekte, bunu takiben 1035 kişi ile ortaöğretim mezunları gelmektedir.

Çizelge 1- 53 : TRA2 Bölgesinde İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı, 2017(15+)

	Tarım	Sanayi	Hizmet	Toplam
Türkiye	5.464	7.478	15.246	28.188
TRA2	195	45	119	359

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikî 2017 yılı verilerinden elde edilmiştir.

Çizelge 1.48 den çizelge 1.53 e kadar, İşgücü ve istihdam ile ilgili Tüm istatistikî veriler birlikte değerlendirildiğinde Ardahan ilinde Faydalı model, marka ve patent başvuru toplamının oldukça yetersiz kaldığı şehrin girişimcilik olgusuna son derece ilgisiz kaldığı görülmektedir.

En fazla kayıtlı işsiz nüfusun erkeklerde görüldüğü ayrıca 45-64 yaş aralığında orta yaşlı nüfus ve 25-64 Aralığındaki genç nüfusun bunu takip ettiği, Ardahan'da atıl bir genç nüfus ve girişimci potansiyeli olduğu ve tecrübeli kalifiye işçi toplamının yetersiz olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Ayrıca bu duruma nitelikli işgücü olarak verimli olabilecek en önemli iki yaş aralığındaki nüfusun büyük bölümünün göç etmesinin yol açtığı görülebilmektedir.

1.2.2.6.Sanayi

Çizelge 1- 54 : Patent başvurularının yıllık dağılımı

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Türkiye	4.087	4.543	4.528	4.861	5.512	6.445	8.625
Ardahan	0	1	2	0	2	1	1

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü, Patent Başvurularının İllere Göre Dağılımı.

Yukarıdaki verilere göre Türkiye geneli 2011 yılından 2017 yılına kadar yapılan patent başvurularında %111 lik bir artış söz konusu iken Ardahan ilinde 2011 yılında 2017 yılına kadar toplamda 7 adet başvuruda bulunulmuştur.

Çizelge 1- 55 :Faydalı model başvurularının yıllık dağılımı

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Türkiye	3.175	3.725	3.454	3.474	3.451	3.457	3.256
Ardahan	0	0	0	2	0	0	2

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü, Faydalı Model Başvurularının İllere Göre Dağılımı.

Yukarıdaki verilere göre Türkiye’de en fazla faydalı model başvurusu 3725 ile 2012 yılında yapılmıştır. Buna karşılık Ardahan ilinde 2015 ve 2017 yıllarında 2 başvuru, toplamda 2011-2017 arası 4 adet faydalı model başvurusu yapılmıştır.

Çizelge 1- 56 :Marka başvurularının yıllık dağılımı

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Türkiye	103.747	97.311	93.305	97.142	95.962	94.575	106.099
Ardahan	6	4	6	12	10	24	14

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü, Marka Başvurularının İllere Göre Dağılımı.

Yukarıdaki verilere göre Türkiye’de en fazla marka başvurusu 106.099 ile 2017 yılında yapılmıştır. Buna karşılık Ardahan ilinde 2011 -2017 arası en fazla 2016 yılında 24 marka başvurusu yapılmış ve toplamda 6 yılda 76 adet marka başvurusu yapılmıştır.

1.2.2.6.1. Ardahan Organize Sanayi Bölgesi(OSB)

OSB'nin kuruluş döneminden günümüze 10'un üzerinde parsel tahsisi yapılmıştır ve hâlihazırda tahsis işlemleri devam etmektedir.

Ardahan Merkez'de 132 işyeri kapasitesinde 1 adet Küçük Sanayi Sitesi mevcuttur. İl Merkezinde Kurulu bulunan İş yerlerinde ortalama olarak 1-2 kişi istihdam edilmektedir. 2012 yılı itibariyle 101 dolu iş yeri sayısı, 31 adet boş iş yeri mevcut olup doluluk oranı %77'dir." (Tutar ve ark.2012).

1.2.2.7. Ticaret

"İlde ticari aktiviteler yeterince organize olmamış, küçük esnaf ve sanatkârlardan oluşmaktadır. Ağırlıklı olarak tarımsal ve hayvansal ürünler, gıda, giyim, ev araç ve gereçleri, inşaat malzemeleri ile diğer tüketim malları ticarete konu olmaktadır.

Önde gelen mallar; canlı hayvan ve kaşar başta olmak üzere süt ürünleri İstanbul ve Ankara gibi büyükşehirlere pazarlanırken diğer ürünler Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi illerine ihraç edilmektedir.

Gelir İdaresi Dairesi Başkanlığı'nın 2011 yılı verilerine göre ilde ticari faaliyette bulunan 4.600 işletme yer almaktadır. Bu işletmelerden 79'u motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin toptan ve perakende ticareti ile onarımı, 1.482'si toptan ticaret, 3.039'u perakende ticaret alanlarında faaliyet göstermektedir.

İlin önemli tüketim kitlelerinin bulunduğu şehirlere uzak olması, ildeki şehirleşme hızının yavaş olması ve sınır kenti olmasının ticaret hayatını olumsuz etkilediği söylenebilir.

Ayrıca TÜİK' in en güncel iş demografisi istatistiklerine göre 2009 yılında Türkiye'de toptan ve perakende ticaret sektöründe kurulan işletme sayısı 19.221 iken bunların 133 tanesi TRA2 Bölgesi'nde ve 5 tanesi ise Ardahan'da kurulmuştur.

Türkiye'de iller arasında ticaret becerisi ve üretim potansiyeli açısından bakıldığında oluşturulan endekste Ardahan 39'uncu sırada yer almaktadır."(Tutar ve ark.2012).

1.2.2.8. Kùltür ve Turizm

İl, ùlkemizin başlıca kış turizm merkezlerinden biri olmaya adaydır. Kùltür ve turizmi açısından da tarihin çok eski dönemlerine uzanan kale ve kuleleri, kışın üzerinde kızakla gezi, buz hokeyi maçı, artistik patinaj gibi faaliyetler yapılan Çıldır Gölü Ardahan'dan doğup, Gürcistan'a, ardından Azerbaycan'a giden sonra da Hazar Denizi'ne dökülen Kura Nehri ile bir cazibe merkezi olma yolunda ilerlemektedir.

Ardahan'da bulunan Yalnızçam Kış Turizm Merkezi, Hâlihazırda kayak pistleri, kafe ve misafirhanesi ile bir "babylift" düzeneği bulunan merkez, AB kapsamında 10 milyon bütçeli projesiyle destek almaya hak kazanmıştır.

Doğu Anadolu Bölgesi'nin en büyük ikinci gölü olan ve tatlı su gölleri arasında ise ilk sırada yer alan Çıldır Gölü, Akbaba Dağı ve Kısır Dağı arasında kalır. 1965 metre yükseklikteki göl 123 büyüklüğündedir. En derin noktası 42 metredir. Kış aylarında büyük ölçüde donar.

Gölde büyük adacıklar vardır. Bunlardan birisi olan Akçakale'nin tarihi M.Ö. 8.000 yılına kadar uzanır. İlkbahar ve sonbahar aylarında kuş göçü için önemli bir uğrak yeri olma özelliğine sahiptir. Ayrıca Çalı Gölü nesli tükenmekte olan bazı kuşların üreme alanları olup, doğal Kuş Gözlem alanlarıdır.

Bölgenin soyut ve somut kültürel mirasının yarattığı etki Kafkaslar ve Orta Asya'ya uzanarak bugünkü toplumsal yapımıza yeni imkân ve fırsatlar sunmaktadır. İlde 114 adet tescilli yapı bulunmaktadır.

İlde yapılan bir diğer önemli festivalde Ardahan Bal Festivali'dir. Festivalin en ilgi çeken etkinliği ilin en güzel balının seçildiği bal yarışmasıdır. Farklı ilçelerde kaşar festivalleri, yayla festivalleri vb. yıl içerisinde düzenlenmektedir.

Ayrıca, Ardahan'ın Damal ilçesinde her yıl bir tepede gölgenin yamaca vurmasıyla Atatürk silueti oluşmakta ve bu siluetin gözlemlenebildiği günlerde festival düzenlenmektedir. (Tutar ve ark.2012).

1.2.2.9. Tarım-Hayvancılık

1.2.2.9.1 Tarım

Çizelge 1- 57 : Tarım Alanları (Çayır ve Mera Hariç), 2017 (Dekar)

	Toplam Alan	Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünler		Sebze Bahçeleri	Meyve İçecek Baharat	Süs Bitkileri
		Ekilen	Nadas			
Türkiye	233.465.984	154.978.259	36.974.137	7.982.650	33.481.004	49.934
Ardahan	360.805	270.929	89.124	160	592	-

Kaynak: TÜİK, İl Bazında Tarım Alanları İstatistikî verilerinden elde edilmiştir.

Yukarıdaki verilere göre 2017 yılı Türkiye’de 233.465.984 dekar olan toplam tarımsal alanın 360.805 i, 0,15 i Ardahan iline ait tarımsal alandır. Türkiye’de 154.978.259 dekar ekilen alana karşılık 36.974.137 si, %23,86 sı nadasa bırakılırken, Ardahan ilinde 270.929 dekar ekilen alana karşılık, 89.124 dekar alan, ekilen alanın %32 si nadasa bırakılmaktadır.

Ayrıca Türkiye’nin 7.982.650 dekar sebze bahçeleri alanı, 33.481.004 dekar meyve içecek ve baharat alanı ve 49.934 süs bitkileri alanına karşılık, Ardahan ilinde 160 dekar sebze bahçeleri alanı, 592 dekar meyve içecek ve baharat alanı bulunmakta, süs bitkilerine ise hiç alan ayrılmadığı görülmektedir.

Çizelge 1- 58 : Tarımsal Üretim ve İşlenen Tarımsal Alan

		Toplam işlenen tarım alanı (hektar)	Toplam tarımsal üretim değeri (bin TL)
Türkiye	2015	20.649.766	248.925.103
	2016	20.381.943	271.269.945
	2017	19.998.498	323.608.353
Ardahan	2015	31.514	1.325.960
	2016	28.130	1.518.514
	2017	36.021	1.798.459

Kaynak: TÜİK, İl Bazında Tarım Alanları İstatistikî verilerinden elde edilmiştir.

Yukarıdaki verilere göre Türkiye için 20.649.766 hektar toplam işlenen tarım alanının en fazla olduğu 2015 yılında Ardahan ilinde toplam işlenen tarım alanı 31.514 hektar ile Türkiye’nin %0,15 i olmuştur.

Türkiye için 323.608.353 bin TL toplam tarımsal üretim değerinin en yüksek olduğu 2017 yılında Ardahan ilinde toplam tarımsal üretim değeri 1.798.459 bin TL ile Türkiye'nin %0,55 ine tekabül etmektedir.

Ayrıca Ardahan ili için toplam tarımsal üretim değerinin en yüksek olduğu 2017 yılda Türkiye toplam tarımsal üretim değerinin toplam işlenen tarım alanına oranı 16,18 olurken, Ardahan ilinde bu oran 49,92 olmakta Türkiye ortalamasının oldukça üzerinde kalmaktadır.

Buna göre Ardahan ilinin bölgeye özgü volkanik kara toprak yapısı nedeniyle verim açısından Türkiye geneline oranla son derece yüksek kaldığı görülmektedir.

Çizelge 1- 59 : Yıllar Bazında Tarımsal Üretim ve Bitkisel Üretim Değerleri

		Bitkisel üretim değeri(bin TL)	Kişi başına tarımsal üretim değeri (TL)	Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin üretim miktarı (ton)
Türkiye	2015	120.152.079	3.161	106.900.422
	2016	119.237.661	3.399	110.785.755
	2017	135.885.136	4.005	117.925.235
Ardahan	2015	32.060	13.358	37.134
	2016	45.286	15.442	40.068
	2017	52.613	18.522	53.778

Kaynak: TÜİK, İl Bazında Tarım Alanları İstatistikî verilerinden elde edilmiştir.

Yukarıdaki verilere göre Türkiye için 135.885.136 bin TL olan bitkisel üretim değerinin en fazla olduğu 2017 yılında Ardahan ilinde bitkisel üretim değeri 52.613 bin TL ile Türkiye'nin % 0,038 i olmuştur.

Buna karşılık Türkiye kişi başı tarımsal üretim değerinin en yüksek olduğu 2017 yılı için 4.005 bin TL iken Ardahan ilinde 18.522 bin TL ile Türkiye'nin 4 katından fazladır.

Ayrıca Ardahan ili için tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin üretim miktarının en yüksek olduğu 2017 yılında 53.778 ton ürün ile Türkiye tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin üretim miktarı olan 117.925.235 ton ürünün %0,045 i olduğu görülmektedir.

Buna göre Ardahan ili için Türkiye'ye kıyasla oldukça düşük bir bitkisel üretim olduğunu ancak bu düşük üretimle bile kişi başına tarımsal üretim değerinin Türkiye'ye

kıyasla oldukça iyi olduğunu bir kez daha verimli toprak yapısına sahip olduğu görülmekte, yine bölgede tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin, üretiminin oldukça düşük olduğu görülmektedir.

Çizelge 1- 60 : 2017 yılı Seçilmiş Ürünlerle Örtü Altı Sebze-Meyve Üretim Miktarları(Ton)

	Toplam	Biber	Marul	Domates	Fasulye	Hıyar	Kabak	Diğerleri
Türkiye	7.862.738	704.293	115.303	3.829.831	47.936	1.121.625	219.304	1.824.446
Ardahan	-	-	-	-	-	-	-	-

Kaynak: TÜİK, İl Göstergeleri 2017 verilerinden elde edilmiştir.

Yukarıdaki verilere göre Ardahan ilinde verimli toprak yapısına rağmen iklim vb. koşullar nedeniyle hasat ve üretimin az olduğu bilinse de bölge de örtü altı tarım hiç yapılmamıştır.

1.2.2.9.2 Hayvancılık

Çizelge 1- 61 : Ardahan İli Yıllara Göre Sığır Sayıları

Yıllar	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Sığır Kültür	10.708	12.845	14.311	15.572	20.929	17.247
Sığır Melez	255.796	265.569	242.160	251.545	253.982	256.317
Sığır Yerli	48.713	53.045	31.636	29.447	28.669	16.229
Toplam	315.217	331.459	288.107	296.564	303.580	289.793

Kaynak: TÜİK, İllere ve Yıllara Göre Hayvancılık İstatistikleri.

Yukarıdaki çizelgeler incelendiğinde hayvan sayısındaki artışın yanında göze çarpan bir diğer husus hayvanların irksal dağılım durumudur.

2012 yılında 10.708 baş olan kültür ırkı sayısı, toplam büyükbaş hayvan sayısının sadece %3,39'una tekabül etmekteyken, kültür sığır sayısının en fazla olduğu 2016 yılı temel alındığında bu rakam 20.929'a yükselmiş ve toplam hayvan sayısının %6,89'unu oluşturmuştur.

Yukarıdaki verilere göre 2017 yılına gelindiğinde melez ırk oranı toplam sığır mevcudunun %88,44üne kadar yükselmiş, Buna karşılık 2012 yılında toplam sığır mevcudunun%15,45i olan yerli ırk oranı 2017 yılına gelindiğinde toplam sığır mevcudunun %5,60ına kadar düşmüştür.

Bölgede büyükbaş hayvancılık sektörünün dramatik bir değişim yaşadığının ve çiftçilerin artık yerli ırkı terk ederek bölgede bolca bulunan çayır ve merada yayılan görece az süt verip, daha sağlıklı ve coğrafyaya özgü sığırı tercih etmedikleri görülmüştür.

Bunun yerine besi hayvancılığına yatkın günlük süt üretimi çok daha yüksek ancak hastalanma riski en yüksek olan kültür ve melez ırk hayvanlar tercih ettiklerini kanıtlar niteliktedir.

Çizelge 1- 62 : Ardahan İli Yıllara ve Irklarına Göre Sağılan Baş Hayvan Sayısı ve Süt Üretimi(Ton)

Yıl	Melez		Kültür		Yerli	
	Sayı(Baş)	Süt (Ton)	Sayı(Baş)	Süt (Ton)	Sayı (baş)	Süt (Ton)
2012	106.842	297.554,08	4.271	15.694,60	16.275	21.238,51
2013	106.823	297.502,61	4.849	17.819,34	18.097	23.616,85
2014	101.047	281.415,56	5.356	19.682,12	13.257	17.300,65
2015	114.187	318.010,91	5.535	20.341,86	12.602	16.445,09
2016	69.245	192.846,10	5.706	20.969,26	13.776	17.978,20
2017	108.615	302.492,44	7.331	26.942,45	8.386	10.944,25

Kaynak: TÜİK, İllere ve Yıllara Göre Hayvancılık İstatistikleri.

Yukarıdaki verilere göre yerli ırka nazaran melez ve kültür ırklarının sayılarının arttığı buna bağlı olarak süt üretim miktarlarının da genel olarak yıldan yıla arttığı görülmektedir.

2017 yılı temel alındığında yalnızca süt üretimi için üretilen ton sütün ırka ait baş sayısına bölünmesi sonucu melez ırktan sayı başı 2,78 birim verim alınırken, Kültür ırkından 3,67 birim, yerli ırktan ise 1,30 birim verim alınmaktadır.

Çizelge 1- 63 :Manda Sayısı ve Süt Üretimi(Ton)

Yıl	Sağılan hayvan sayısı (baş)	Süt (Ton)
2012	8	8,30
2013	2	2,49
2014	3	3,32
2016	12	11,62
2017	9	9,13

Kaynak: TÜİK, İllere ve Yıllara Göre Hayvancılık İstatistikleri.

Yukarıdaki verilere göre Ardahan ili sağılan manda sayısı son derece az ve yıldan yıla dalgalanmalar gösterse de genel olarak artma eğilimindedir. Manda baş sayısı her sene 1 ton ve üzerinde süt vermektedir.

Çizelge 1- 64 : Ardahan Küçükbaş Hayvan Sayıları

Küçükbaş Sayısı	2002 (Baş)	2017 (Baş)
Koyun (Merinos)	0	0
Koyun (Yerli)	36.581	69.084
Keçi (Kıl)	922	3.652
Keçi (Tiftik)	0	0
Toplam	37.503	51.972

Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Strateji Geliştirme İstatistikleri

Yukarıdaki verilere göre küçükbaş hayvan olarak bölge ikliminde yaşaması kolay ve verimi yüksek kıl keçisi ile yerli koyun tercih edildiği görülmektedir. Buna göre 15 yılda yerli koyun baş sayısı %88, kıl keçisi ise % 400'e yakın artış göstermiştir.

Çizelge 1- 65 : Ardahan İli Kümes Hayvancılığı Sayıları

	Hayvan Adı	Hayvan Sayısı
2017	Yumurta Tavuğu	119.743
	Hindi	12.297
	Kaz	73.651
	Ördek	4.874
2011	Yumurta Tavuğu	115.067
	Hindi	13.214
	Kaz	75.222
	Ördek	4.657

Kaynak: TÜİK, İllere ve Yıllara Göre Hayvancılık İstatistikleri.

Yukarıdaki verilere göre 2011 yılından 2017 yılına kadar kümes hayvancılığında, hayvan sayılarında çok değişim olmamış sadece yumurta tavuğu sayısı 2017 yılında 2011 yılına kıyasla %4,06 kadar artış göstermiştir.

Çizelge 1- 66 : Ardahan İli Arıcılık Değerleri

Yıl	İşletme Sayısı	Kovan Sayısı	Bal Üretimi(ton)	Balmumu Üretimi(ton)
2014	685	46.390	203,30	4,20
2015	661	41.245	191,50	0,40
2016	669	39.939	200,65	0,42
2017	936	71.817	179,18	4,24

Kaynak: TÜİK, İllere ve Yıllara Göre Hayvancılık İstatistikleri.

Yukarıdaki verilere göre Ardahan ilinde Arıcılıkta işletme ve kovan sayılarında yıldan yıla genel bir artış görülmektedir. Bal mumu üretimi sabit ve Bal üretimi dalgalı bir seyir gösterse de bölgedeki flora zenginliği arıcılık potansiyelini önemli kılmakta ve artan işletme sayısı bölgede bu yönde bir girişim olduğunu göstermektedir.

1.2.2.10. Ardahan Göç Potansiyeli

Zengin bitki örtüsü, geniş meraları ve hayvancılık için uygun iklimi, Ardahan'ı hayvancılıkta Türkiye'nin önemli bir üretim merkezi haline getirmiştir. Bunun yanında el

değmemiş doğası ile organik tarım ve organik hayvancılık için önemli fırsatlar barındıran Ardahan, büyükbaş, küçükbaş hayvancılık, arıcılık, kaz yetiştiriciliği vb. alanlarda sağlıklı ve doğal gıda üretimi için önemli bir bölgedir.

Ancak bununla beraber Ardahan ili nüfus bakımından ciddi kayıplar vermektedir. İle ait nüfusun, son 4 yılda toplamda(kadın ve erkek) %5,54 azaldığı, ilin son 10 yılda Türkiye yıllık nüfus artış hızına kıyasla toplamda 7,7 birim geride kaldığı, nüfus yoğunluğunun, Türkiye genelinin oldukça altında kaldığı ve düşme eğiliminde olduğu görülmektedir.

İle ait veriler beraber değerlendirildiğinde özellikle işgücü, eğitim ve sağlık altyapısının mevcut halinin göçü tetiklediği görülmektedir.

Ardahan ilinde ilköğretimde net okullaşma oranının toplamda Türkiye genelinden hem erkek hem kadın yüzdesi olarak daha yüksek olduğunu, toplamda ise %98,5 olduğu görülmüştür.

Türkiye de genel orta öğretimde net okullaşma oranının toplamda %40,16 olduğunu, Ardahan ilinde ise bu oranın Türkiye genelinden düşük olduğunu, toplamda ise %33,74 olduğunu görmekteyiz.

Türkiye de Mesleki teknik orta öğretimde net okullaşma oranının toplamda %42,38 olduğunu, Ardahan ilinde ise bu oranın Türkiye genelinden erkek ve kadın yüzdeleri bakımından yüksek olduğunu, toplamda ise %48,95 olduğunu görmekteyiz.

Türkiye de taşımali ilköğretimde 11.918 öğrencinin %0,54 ünü 65 öğrenci ile Ardahan ili oluşturmakta, toplamda taşınan 818.839 öğrencinin %0,51 i olan 4198 öğrenci Ardahan'da bulunmaktadır.

Ayrıca Türkiye genelinde olduğu gibi Ardahan ilinde de kız ve erkek sayıları yakın olmakla beraber taşımali eğitim alan öğrencilerin çoğunluğu erkektir.

Ayrıca Ardahan ilinin 15 yaş ve üzeri nüfusuna bakıldığında %19,78 lise mezunu, %10,40 Yüksek okul ve üstü mezunu olduğu görülmekte, Ardahan ilinde de Erkek nüfusun Kadın nüfusa göre daha eğitilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Buna göre Ardahanlıların eğitime önem verdiği, özellikle kırsal alanda iklim koşulları göz önüne alınırsa kadın-erkek eğitime devam edildiği sonucuna ulaşılabilir. Ancak orta

öğretim ve üstü dönemlerde okullaşma oranının düşmesine rağmen lise ve üstü mezuniyet oranının yüksekliği eğitimin başka illerde devam ettirildiğini göstermektedir.

Ayrıca mesleki teknik orta öğretimde net okullaşma oranının diğer orta öğretim türlerine göre %5 daha fazla olması teknik ve mesleki beceriye olan ihtiyaçla açıklanabileceği gibi Ardahanlıların zorlu koşullardan kurtulmayı ekonomik özgürlükte gördüklerini de gösterebilir.

Ardahan ilinde 3 kamu hastanesi bulunmakta bunlar Türkiye ortalamasına yakın bir şekilde yatak kapasitesi sunmaktadır. %0,14 kişi başına düşen doktor sayısı olmakta, ancak bu doktorların %59 unun pratisyen olması ve ilde özel sağlık kuruluşlarının bulunmaması, sağlık açısından Türkiye geneline kıyasla yeterli hizmetin alınmadığını göstermektedir.

İşgücü ve istihdam ile ilgili Tüm istatistikî veriler birlikte değerlendirildiğinde Ardahan ilinde Faydalı model, marka ve patent başvuru toplamının oldukça yetersiz kaldığı şehrin girişimcilik olgusuna son derece ilgisiz kaldığı görülmektedir.

En fazla kayıtlı işsiz nüfusun erkeklerde görüldüğü ayrıca 45-64 yaş aralığında orta yaşlı nüfus ve 25-64 Aralığındaki genç nüfusun bunu takip ettiği, Ardahan'da atıl bir genç nüfus ve girişimci potansiyeli olduğu ve tecrübeli kalifiye işçi toplamının yetersiz olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Ayrıca bu duruma nitelikli işgücünün göçünün veya tecrübeli ve genç olmak üzere, en önemli iki yaş aralığındaki nüfusun, büyük bölümünü oluşturan kişilerin, göç etmesinin yol açtığı görülebilmektedir.

Öte Yandan özellikle kırsal alanda son derece bilinçsiz bir üretim olduğu görülmekte Ardahanlıların verimli toprak yapısına rağmen iklim koşullarını hafifleterek örtü altı tarımla topraktan çok daha fazla ürün alacaklarına inanmadıkları görülmektedir.

Oysaki hayvancılığın yoğun olarak yapılması kaynaklı doğal olarak yem bitkileri ekilmekte, ancak bunların verimi %3,56 olurken, baklagil, patates vb. iklime uyum sağlayabilecek bitkilerin Ekiminden %12,56 verim alınabilmektedir.

Ayrıca çiftçi başına üretimin Türkiye geneline kıyasla düşük olduğunu, diğer şartlar sabitken Ardahan ilinde Tarımsal alanda çalışan çiftçilerin veriminin düşük olduğunu göstermektedir.

Bu durum nüfusun büyük kısmı kırsal alanda yaşayan Ardahanlılar için büyük bir kazanç ve iş potansiyelini heba etmek, bunun sonucunda da bilinçlenen azınlığın göç etmesi ile sonuçlanmasına neden olmaktadır.

Ayrıca, bölgede büyükbaş hayvancılık sektörünün dramatik bir değişim yaşadığı ve çiftçilerin artık yerli ırkı gitgide terk ettikleri görülmektedir.

Bölgede bolca bulunan çayır ve merada yayılarak, gravyer, edam, rokfor vb. peynirlerin yapımında kullanılan yerli sığır ırkı yerine, besi hayvancılığına yatkın günde 25 kg süt verebilen, sağlık açısından hassas yapılı yabancı ırkları tercih ettikleri görülmektedir.

Bu durum yine bölgede süt üretim tesislerinin yeterli olmadığı göz önüne alınırsa hayvancılık alanında son derece yanlış tercihlerin yapıldığı görülecektir.

Tüm bunlara rağmen son zamanlarda Ardahan ilinde Arıcılıkta işletme ve kovan sayılarında yıldan yıla genel bir artış içerisinde olduğu görülmektedir. Bal mumu üretimi sabit ve Bal üretimi dalgalı bir seyir gösterse de bölgedeki flora zenginliği arıcılık potansiyelini önemli kılmakta ve artan işletme sayısı bölgede bu yönde bir girişim olduğunu göstermektedir.

1.2.3.İğdır

1.2.3.1 Tarihi-Kültürü

“İğdir’in adı; 24 Oğuz boyundan 21’ncisi sayılan İç-Oğuzlar Üç-Ok kolunun ve Oğuz Han›ın altı oğlundan biri olan Cengiz Alp’in en büyük oğlu olan İğdir Bey” den gelmektedir.

İğdir ili bir çok eski medeniyete ev sahipliği yapmış olup, bunların en bilinenleri, Hurriler, Asurlular, Babiller, Perslerdir. Türk tarihi açısından ise Selçukluların ardından Moğollar, Gürcüler, Karakoyunlular, Akkoyunlular ve Safavilerin bölgeye egemen olduğu bilinmektedir.

“14 Kasım 1920 tarihinde 15. Kolordu Komutanı Kazım KARABEKİR komutasındaki Türk ordusunca, Ermenilerin Aras nehrinin kuzeyine püskürtülmesiyle İğdir ve çevresi Türkiye’nin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.” (Tutar ve ark, 2013)

Kars ilinin, 27 Mayıs 1992 tarihinde bölünmesi sonucu ise bağımsız bir il statüsüne kavuşmuştur.

1.2.3.2 Coğrafya

“İğdir, 814.578 km²’lik Türkiye topraklarının 3.588 km²’sine sahip olup; ülke topraklarının yüzde 0,44’ünü kaplamaktadır.

İğdir’in kuzey ve kuzeydoğu sınırını, Aras Nehri ve bu nehrin oluşturduğu Türkiye-Ermenistan sınırı oluşturmaktadır. Doğusunda Azerbaycan’ın Nahcivan Özerk Cumhuriyeti ve güneydoğusunda İran sınırı yer almaktadır. Güneyinde Ağrı ili (Doğubayazıt ve Taşlıçay ilçeleri) bulunmaktadır. Bu sınır, kabaca doğu-batı doğrultusunda uzanan ve Doğu Torosların doğudaki uzantısı olan Karasu-Aras sıradağlarından oluşmaktadır.

İğdir’in iklimi Doğu Anadolu tipi karasal iklimdir. İğdir ilinin ovalık kesimleri, Doğu Anadolu Bölgesi’nin diğer kesimlerinde görülen şiddetli kara ikliminden fazlaca etkilenmez.

Ovada kışlar, Erzurum-Kars yaylasına göre daha yumuşak, yazlar ise daha uzun ve sıcak geçmektedir. Kentte kışın -25 °C’ye kadar düşen ve yazın da 41 °C’yi aşan hava sıcaklıklarına rastlanmaktadır.

İğdir fiziksel özelliklerinden dolayı ülkemizin en az yağış alan yörelerimizden birisidir. Özellikle yarı kurak iklime sahip olması, bitki örtüsünün Doğu Anadolu’nun tipik bitki örtüsü olan bozkır olmasına yol açmıştır.

İl orman varlığı açısından ülkemizin en yoksul bölgelerinden biridir. Kireç oranı nispeten yüksek olan il topraklarında alkalik oranı fazladır. Bu yüzden ovanın doğusunda genellikle tuzcul bitkiler görülmektedir.

İğdir Ovası, tarih öncesi çağlardan bu yana önemli bir yerleşim merkezi olduğundan, kültürel faaliyetler doğal vejetasyonu önemli ölçüde değiştirmiş ve ovanın geniş bir bölümü tarım alanı haline getirmiştir. Ovanın sulanabilen kısımlarında, genellikle endüstri bitkileri yetiştiriciliği ile meyvecilik faaliyetleri ön plandadır.”(Serka, 2013)

1.2.3.3. Demografik Yapısı

1.2.3.3.1 Nüfus

Çizelge 1- 67 : Cinsiyete Göre Iğdır İl Nüfusu 2013-2017

	Toplam	Erkek	Kadın
2013	190.424	98.008	92.416
2014	192.056	98.908	93.148
2015	192.435	99.099	93.336
2016	192.785	99.057	93.728
2017	194.775	100.268	94.507

Kaynak: TÜİK, ADNKS Kayıtları'ndan hesaplanmıştır.

2013-2017 yılı TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre 2013 yılında Iğdır ilinin nüfusu, % 51,46'sı erkek, % 48,54'ü kadın olmak üzere toplam da 190.424 kişidir.

2017 yılına baktığımızda ise nüfusun, %51,47 si erkek, %48,53'ü kadın olmak üzere 194.775 kişi olduğu görülmektedir. Ayrıca Iğdır iline ait toplam nüfusun 4 yılda, %2,28 arttığı görülmektedir.

Çizelge 1- 68 : Yıllık nüfus artış hızı(Binde)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Toplam	13,1	14,5	15,9	13,5	12	13,7	13,3	13,4	13,5	12,4
Iğdır	11,8	-2,9	5,1	23,8	8,2	0,1	8,5	2,0	1,8	10,3

Kaynak: TÜİK, Yıllara göre illerin yıllık nüfus artış hızı 2007-2017

Yukarıdaki verilere göre, Türkiye Nüfusunun yıllık artış hızının 2007-2008 döneminde 13,1 iken 2016-2017 döneminde 12,4 olduğu görülmektedir. Iğdır iline ait veriler incelendiğinde nüfus artış hızı 2007-2008 döneminde 11,8 iken 2016-2017 döneminde 10,3 olduğu görülmektedir.

2007-2008 yılında Türkiye nüfus artış hızına kıyasla Iğdır ili 1,3 birim geride kalmakta, 2016-2017 yılında ise 2,1 birim geride kaldığı görülmekte, Iğdır ilinin 10 yılda Türkiye yıllık nüfus artış hızına kıyasla toplamda 6,9 birim geride kaldığı görülmektedir.

Çizelge 1- 69 :İl ve ilçelere göre il/ilçe merkezi, belde/köy nüfusu ve yıllık nüfus artış hızı, 2017

Nüfus				Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)
İl ve ilçe	Toplam	İl ve ilçe merkezleri	Belde ve köyler	
Toplam - Total	80.810.525	74.761.132	6.049.393	12,4
Iğdır	194.775	110.240	84.535	10,3
Merkez	136.155	91.261	44.894	12,4

Kaynak: TÜİK, ADNKS verilerinden derlenmiştir.

Yukarıdaki verilere göre 2017 yılı Türkiye Nüfusunun toplamda 80.810.525 olduğu, Iğdır ilinin ise ilçeleri ile birlikte toplam 194.775 nüfusla Türkiye Nüfusunun %0,24üne denk gelmektedir. Yıllık nüfus artış hızı 2017 yılı için Türkiye Geneli 12,4 iken Iğdır ili için bu oran binde 10,3 olmuştur.

Yukarıdaki verilere göre Türkiye Nüfusunun içerisinde %7,48 i, 6.049.393 kişi Kırsal alanda yaşarken Iğdır ili için bu oran 84.535 kişi ile %43,40 olmaktadır.

Çizelge 1- 70 :Nüfus yoğunluğu

Yıl	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Toplam	2	93	94	96	97	98	100	101	102	104	105
Iğdır	1	1	1	1	3	3	3	4	4	4	4

Kaynak: TÜİK, Yıllara göre illerin nüfus yoğunluğu, 2007-2017

Yukarıdaki verilere göre, Türkiye Nüfus yoğunluğunun 2007 yılında 92 iken, 2017 yılında 105 olduğu görülmektedir. Iğdır iline ait veriler incelendiğinde ise nüfus yoğunluğunun 2007 yılında 51 iken 2017 yılında 54 olduğu görülmektedir

Yukarıdaki verilere göre, Türkiye geneli Nüfus yoğunluğu son 10 yılda her yıl düzenli olarak artmakta olduğu buna karşı Iğdır ilinin Nüfus yoğunluğunun 10 yılda toplamda 3 birim arttığı görülmektedir

1.2.3.3.2 Yaş Bağımlılık

Çizelge 1- 71 :Çocuk Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Oranı(%)

	2015	2016	2017
Türkiye	29,0	28,7	28,3
Iğdır	38,4	37,9	37,1

Kaynak: TÜİK, ADNKS verilerinden derlenmiştir.

Yukarıdaki verilere göre Türkiye geneli Çocuk Nüfus toplam nüfus içinde 2015 yılı için %29 iken 2017 yılında bu oran %28,3 olmuştur. Iğdır iline ait verilere bakıldığında ise 2015 yılı için 38,4'lük bir oran söz konusu iken 2017 yılında bu oran %37,1 olmuştur.

Bu durum Iğdır ilinde genç bağımlılık oranının Türkiye ile beraber düştüğünü göstermektedir. Türkiye Genç bağımlılık oranı 3 yılda %0,7 düşerken Iğdır ili genç bağımlılık oranı ise %3,38 düşmüştür.

Çizelge 1- 72 : Yaşlı Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Oranı(%)

	2015	2016	2017
Türkiye	8,2	8,3	8,5
Iğdır	5,9	6,0	6,2

Kaynak: TÜİK, ADNKS verilerinden derlenmiştir.

Yukarıdaki verilere göre Türkiye geneli Yaşlı Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Oranı 2015 yılı için %8,2 iken 2017 yılında bu oran %8,5 olmuştur. Iğdır iline ait verilere bakıldığında ise 2015 yılı için %5,9'luk bir oran söz konusu iken 2017 yılında bu oran %6,2 olmuştur.

Bu durum Iğdır ilinde Yaşlı bağımlılık oranının Türkiye ile beraber yükseldiğini göstermektedir. Türkiye Yaşlı bağımlılık oranı 3 yılda %0,3 artarken Iğdır ili yaşlı bağımlılık oranı da %0,3 artmıştır.

Çizelge 1- 73 :Yıllara göre Yaş Bağımlılık Oranı

	2015	2016	2017
Türkiye	37,2	37,0	36,8
Iğdır	44,3	43,9	43,3

Kaynak: TÜİK, ADNKS verilerinden derlenmiştir.

Yukarıdaki verilere göre Türkiye geneli toplam Yaş bağımlılık oranı 2015 yılı için %37,2 iken 2017 yılında bu oran %36,8 olmuştur. Iğdır iline ait verilere bakıldığında ise 2015 yılı için %44,3lük bir oran söz konusu iken 2017 yılında bu oran %43,3 olmuştur.

Bu durum Iğdır ilinde toplam Yaş bağımlılık oranının Türkiye ile beraber düştüğünü göstermektedir. Türkiye toplam Yaş bağımlılık oranı 3 yılda %0,4 düşerken Iğdır ili toplam yaş bağımlılık oranı ise %1 düşmüştür.

1.2.3.3.3 Hane Halkı

Çizelge 1- 74 :İllere ve hane halkı tiplerine göre hane halkı sayısı, 2014-2017

Yıl	Toplam	Tek kişilik hane halkı	Tek çekirdek aileden oluşan hane halkı	En az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan hane halkı	Çekirdek aile bulunmayan birden fazla kişiden oluşan hane halkı
TÜRKİYE					
2017	22.676.186	3.491.148	14.993.563	3.623.935	567.540
2016	22.206.776	3.316.894	14.738.394	3.616.624	534.864
2015	21.662.260	3.113.496	14.497.539	3.578.540	472.685
2014	21.091.075	2.931.085	14.212.489	3.512.384	435.117
İĞDIR					
2017	43 551	5 498	27 564	9 468	1 021
2016	42 067	4 992	26 444	9 667	964
2015	41 226	4 666	26 156	9 410	994
2014	40 060	4 318	25 638	9 106	998

Kaynak: TÜİK, ADNKS, İllere ve hane halkı tiplerine göre hane halkı sayısı.

Yukarıdaki verilere göre ülkemizde 2014 yılında toplam 21.091.075 aile olduğu, bunun %67,38 i, 14.212.489 ailenin çekirdek aile olduğu, 2017 yılında 22.676.186 aileden %66,12 ile 14.993.563 ünün çekirdek aile olduğu görülmektedir.

Yukarıdaki verilere göre Iğdır ilinde 2014 yılında toplam 40.060 aile olduğu, bunun %63,99unun, 25.638 ailenin çekirdek aile olduğu, 2017 yılında ise 43.551 aileden %63,29 unun, 27.564 ailenin çekirdek aile olduğu görülmektedir.

1.2.3.4 Eğitim- Sağlık

1.2.3.4.1 Eğitim

Çizelge 1- 75 : Okul Öncesi Eğitim

				Öğrenci		Öğretmen		Derslik
		Okul	Şube	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	
Türkiye	Toplam	8.719	76.783	693.179	632.944	2.288	36.675	39.277
	Şehir	8.033	70.364	645.859	588.965	2.252	34.516	36.936
	Köy	686	6.419	47.320	43.979	36	2.159	2.341
Iğdır	Toplam	16	210	2.037	1.863	7	46	45
	Şehir	9	107	1.170	1.069	5	31	26
	Köy	7	103	867	794	2	15	19

Kaynak: Milli Eğitim Örgün Eğitim İstatistikleri 2017, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı.

Yukarıdaki verilere göre 2017 eğitim öğretim yılında Türkiye de okul öncesi eğitimde toplam 8719 okul, 76783 şube vardır. Buna göre Iğdır ili toplam 16 okul ve 210 şube ile Okul öncesi eğitimde Türkiye Okul sayısının %0,18ini oluşturmaktadır.

2017 öğretim yılında Türkiye de okul öncesi eğitimde 39.277 derslikte 693.179 erkek öğrenci ve 632.944 kadın öğrenci bulunmakta, buna karşılık 2.288 erkek öğretmen ve 36.675 kadın öğretmen bulunmaktadır.

Iğdır iline baktığımızda ise okul öncesi öğretimde 45 derslikte 2.037 erkek öğrenci ve 1.863 kadın öğrenci varken buna karşılık 7 erkek öğretmen ve 46 kadın öğretmen bulunmaktadır.

Yukarıdaki çizelgeye göre okul öncesi eğitimde Türkiye geneli toplam öğrenci sayısına düşen toplam öğretmen sayısı %2,93 iken Iğdır ilinde %1,35 olmaktadır.

Çizelge 1- 76: İlkokul Altyapısı

			Öğrenci		Öğretmen			
		Okul	Şube	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Derslik
Türkiye	Toplam	25.479	243.724	2.550.915	2.421.515	113.842	179.036	248.270
	Şehir	19.153	215.428	2.385.536	2.263.695	103.236	165.593	219.068
	Köy	6.326	28.296	165.379	157.820	10.606	13.443	29.202
İğdır	Toplam	142	948	7.935	7.479	379	533	932
	Şehir	35	422	4.603	4.320	218	299	430
	Köy	107	526	3.332	3.159	161	234	502

Kaynak: Milli Eğitim Örgün Eğitim İstatistikleri 2017, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı.

Yukarıdaki verilere göre 2017 eğitim öğretim yılında Türkiye de ilkokul eğitiminde toplam 25.479 okul, 243.724 şubeye karşılık, İğdır ili toplam 142 ilkokul ve 948 şube ile ilkokul eğitiminde Türkiye Okul sayısının %0,55ini oluşturmaktadır.

2017 öğretim yılında Türkiye de ilkokul eğitiminde 248.270 derslikte 2.550.915 erkek öğrenci ve 2.421.515 kadın öğrenci bulunmakta, buna karşılık 113.842 erkek öğretmen ve 179.036 kadın öğretmen bulunmaktadır.

İğdır iline baktığımızda ise ilkokul eğitiminde 932 derslikte 7.935 erkek öğrenci ve 7.479 kadın öğrenci varken buna karşılık 379 erkek öğretmen ve 533 kadın öğretmen bulunmaktadır.

Yukarıdaki çizelgeye göre ilkokul da Türkiye geneli toplam öğrenci sayısına düşen toplam öğretmen sayısı % 5,89 iken İğdır ilinde %5,91 olmakta, Türkiye toplam ilkokul sayısının yalnızca %24,82 si köyde iken İğdır ili için köydeki ilkokul sayısı toplam ilkokul sayısının %75,35idir.

Çizelge 1- 77 :İlköğretim ve okul öncesi öğretimde net okullaşma oranları (%) 2017

	Okul Öncesi(4-5)			İlköğretim		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye	45,7	46,25	45,11	96,51	96,39	96,63
Iğdır	43,56	43,53	43,59	98,01	98,13	97,88

Kaynak: Milli Eğitim Örgün Eğitim İstatistikleri 2017, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı.

Yukarıdaki verilere göre 2017 eğitim öğretim yılında Türkiye de okul öncesi eğitimde net okullaşma oranının, toplamda %45,70 olduğunu, Iğdır ilinde ise bu oranın hem erkek hem kadın yüzdesi olarak Türkiye genelinin altında kaldığını, toplamda ise %43,56 olduğunu görmekteyiz.

Yukarıdaki verilere göre 2017 eğitim öğretim yılında Türkiye de ilköğretimde net okullaşma oranının toplamda %96,51 olduğunu, Iğdır ilinde ise bu oranın Türkiye genelinden hem erkek hem kadın yüzdesi olarak daha yüksek olduğunu, toplamda ise %98,01 olduğunu görmekteyiz.

Çizelge 1- 78 :Orta Öğretimde Net Okullaşma Oranları(%) 2017

	Orta Öğretim			Genel Orta öğretim			Mesleki Teknik Orta Öğretim		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye	82,54	82,69	82,38	40,16	38,24	42,19	42,38	44,46	40,20
Iğdır	73,82	68,53	79,47	43,85	37,57	50,55	29,98	30,97	28,92

Kaynak: Milli Eğitim Örgün Eğitim İstatistikleri 2017, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı.

Yukarıdaki verilere göre 2017 eğitim öğretim yılında Türkiye de ortaöğretimde net okullaşma oranının, toplamda %82,54 olduğunu, Iğdır ilinde ise bu oranın Türkiye genelinin altında kalarak toplamda %73,82 olduğunu görmekteyiz.

Yukarıdaki verilere göre 2017 eğitim öğretim yılında Türkiye de genel orta öğretimde net okullaşma oranının toplamda %40,16 olduğunu, Iğdır ilinde ise bu oranın Türkiye genelinden yüksek olduğunu, toplamda ise %43,85 olduğunu görmekteyiz.

Yukarıdaki verilere göre 2017 eğitim öğretim yılında Türkiye de Mesleki teknik orta öğretimde net okullaşma oranının toplamda %42,38 olduğunu, Iğdır ilinde ise bu oranın

Türkiye genelinden erkek ve kadın yüzdeleri bakımından hayli düşük olduğunu, toplamda ise %29,98 olduğunu görmekteyiz.

Çizelge 1- 79 : Taşınmalı İlk Öğretim (İlkokul+Orta Okul) Öğrenci Sayıları

	Taşınılan Merkez Okul	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye	11.918	818.839	417.080	401.759
Iğdır	45	2.793	1.419	1.374

Kaynak: Milli Eğitim Örgün Eğitim İstatistikleri 2017, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı.

Yukarıdaki verilere göre 2017 eğitim öğretim yılında Türkiye de taşınmalı ilköğretimde 11.918 öğrencinin %0,37'sini 45 öğrenci ile Iğdır ili oluşturmakta, toplamda taşınan 818.839 öğrencinin %0,34'i olan 2.793 öğrenci Iğdır'da bulunmaktadır.

Ayrıca Türkiye genelinde olduğu gibi Iğdır ilinde de kız ve erkek sayıları yakın olmakla beraber taşınmalı eğitim alan öğrencilerin çoğunluğu erkektir.

Çizelge 1- 80 :2017 yılı Lise veya Yüksekokul Mezunu Nüfus oranı(%) (15+)

	Lise veya dengi mezunu oranı			Yüksekokul veya fakülte mezunu oranı		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye	23,07	26,25	19,9	15,27	16,62	13,93
Iğdır	18,06	20,28	15,68	11,23	11,68	10,74

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, Eğitim İstatistikleri.

Yukarıdaki verilere göre Türkiye Nüfusu içerisinde 15 yaş ve yukarı bulunan kişilerin toplamda %23,07 si Lise mezunu, %15,27 si Yüksekokul veya fakülte mezunu olduğu görülmekte Erkek Nüfusun Kadın nüfustan daha fazla eğitilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Buna karşı Iğdır ilinin 15 yaş ve üzeri nüfusuna bakıldığında %18,06 lise mezunu, %11,23 Yüksek okul ve üstü mezunu olduğu görülmekte, Iğdır ilinde de Erkek nüfusun Kadın nüfusa göre daha eğitilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

1.2.3.4.2 Sağlık

Çizelge 1- 81 :Hastane(A) ve yatakların(B) illere göre dağılımı, 2017

	Toplam		Sağlık Bakanlığı		Üniversite		Özel	
	A	B	A	B	A	B	A	B
Türkiye	1.518	225.863	879	135.339	68	41.324	571	49.200
Iğdır	4	313	3	275	0	0	1	38

Kaynak: TÜİK, Sağlık İstatistikleri.

Yukarıdaki verilere göre 2017 yılı Türkiye geneli 879 Kamu Hastanesinde 135.339 yatak, 68 üniversite hastanesinde 41.324 yatak, 571 özel hastanede 49.200 yatak olmak üzere toplam 1518 hastane ve 225.863 yatak mevcuttur.

Buna karşı Iğdır ili hastane sayılarına baktığımızda, 275 yatak kapasiteli 3 kamu hastanesi, 38 yatak kapasiteli 1 özel hastaneye sahip olduğu görülmektedir.

Ayrıca Türkiye’de %0,001 kişiye bir hastane, %0,26 yatak düşerken Iğdır ilinde %0,002 hastane, 0,15 yatak düşmektedir.

Çizelge 1- 82:Sağlık personelinin illere göre dağılımı, 2017

	Toplam hekim	Uzman hekim	Pratisyen hekim	Asistan hekim	Diş Hekimi	Hemşire	Diğer Sağlık Personeli	Ebe	Eczacı
Türkiye	149.997	80.951	44.649	24.397	27.889	166.142	155.417	53.741	28.512
Iğdır	201	81	120	0	35	317	322	105	50

Kaynak: TÜİK, Sağlık İstatistikleri.

Yukarıdaki verilere göre 2017 yılında Türkiye geneli 80.951 i uzman, 44.649 u pratisyen 24.397 si asistan, 27.889 diş hekimi, 166.142 hemşire, 155.417 diğer sağlık personeli, 53.741 ebe ve 28.512 eczacı olmak üzere toplamda 149.997 hekim bulunurken,

Iğdır’da bu sayının 81 uzman, 120 pratisyen, 35 diş hekimi, 317 hemşire, 322 sağlık memuru, 105 ebe, 50 eczacı olmak üzere toplam 201 hekim olduğu görülmektedir.

2017 yılında Türkiye de görev yapan 149.997 hekimin %54 gibi büyük bir çoğunluğunun uzman hekimler olduğu, Iğdır'da ise 201 hekimin %61 i gibi büyük bir çoğunluğunun Pratisyen hekimlerden olduğu görülmektedir.

1.2.3.5 Ekonomik Yapısı

1.2.3.5.1 İşgücü İstihdam

Çizelge 1- 83 :2017 Yılı Iğdır İli İşsizlerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı 1

Toplam			15-19			20-24			25-29		
Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
3.662	3.957	7.619	164	150	314	733	856	1.589	666	652	1.318

Kaynak: İŞKUR İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurul Raporları.

Çizelge 1- 84 :2017 Yılı Iğdır İli İşsizlerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı 2

30-34			35-39			40-44		
Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
485	545	1030	471	472	943	375	440	815

Kaynak: İŞKUR İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurul Raporları.

Çizelge 1- 85 :2017 Yılı Iğdır İli İşsizlerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı 3

45-64			65+		
Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
732	810	1542	36	32	68

Kaynak: İŞKUR İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurul Raporları.

2017 yılı sonu itibariyle Iğdır Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğünde kayıtlı işsiz sayısı 7619dur. Kayıtlı işsizlerin % 48,06 sı erkek, % 51,04ü bayandır. En çok kayıtlı işsiz 1589 kişi ile 20-24 yaş grubunda olduğu bunu takip eden, 1542 işsiz ile 45-64 yaş aralığı olduğu görülmektedir.

Çizelge 1- 86 :2017 yılı Iğdır İli İşsizlerin Eğitim ve Cinsiyete Göre Dağılımı 1

Toplam			Okur Yazar Olmayan			Okur Yazar			İlköğretim		
Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
3.662	3.957	7.619	44	66	110	104	195	299	2.280	2.137	4.417

Kaynak: İŞKUR İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurul Raporları.

Çizelge 1- 87 :2017 yılı Iğdır İli İşsizlerin Eğitim ve Cinsiyete Göre Dağılımı 2

Orta Öğretim			Ön lisans			Lisans			Yüksek Lisans +		
Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
767	838	1.605	220	434	654	243	283	526	4	4	8

Kaynak: İŞKUR İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurul Raporları.

2017 yılı sonu itibariyle Iğdır Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğünde kayıtlı işsiz sayısı 7.619dur. Kayıtlı işsizlerin 4.417si toplam işsiz sayısının %57,97si ilköğretim mezunlarında görülmekte, bunu takiben 1605 kişi ile ortaöğretim mezunları gelmektedir.

Çizelge 1- 88 :TRA2 Bölgesinde İstihdam edilenlerin sektörel dağılımı, 2017(15+)

	Tarım	Sanayi	Hizmet	Toplam
Türkiye	5.464	7.478	15.246	28.188
TRA2	195	45	119	359

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikî 2017 yılı verilerinden elde edilmiştir.

1.2.3.6. Sanayi

Çizelge 1- 89: Patent başvurularının yıllık dağılımı

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Türkiye	4.087	4.543	4.528	4.861	5.512	6.445	8.625
Iğdır	0	0	0	0	0	0	1

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü, Patent Başvurularının İllere Göre Dağılımı.

Yukarıdaki verilere göre Türkiye geneli 2011 yılından 2017 yılına kadar yapılan patent başvurularında %111 lik bir artış söz konusu iken Iğdır ilinde 2011 yılında 2017 yılına kadar toplamda yalnızca 1 adet başvuruda bulunulmuştur.

Çizelge 1- 90 :Faydalı model başvurularının yıllık dağılımı

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Türkiye	3.175	3.725	3.454	3.474	3.451	3.457	3.256
Iğdır	0	0	0	4	0	0	0

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü, Faydalı Model Başvurularının İllere Göre Dağılımı.

Yukarıdaki verilere göre Türkiye’de en fazla faydalı model başvurusu 3725 ile 2012 yılında yapılmıştır. Buna karşılık Iğdır ilinde 2011-2017 arası toplamda 4 adet faydalı model başvurusu yapılmıştır.

Çizelge 1- 91:Marka başvurularının yıllık dağılımı

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Türkiye	103.747	97.311	93.305	97.142	95.962	94.575	106.099
Iğdır	28	131	34	31	24	25	30

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü, Marka Başvurularının İllere Göre Dağılımı.

Yukarıdaki verilere göre Türkiye’de en fazla marka başvurusu 106.099 ile 2017 yılında yapılmıştır. Buna karşılık Iğdır ilinde 2011 -2017 arası en fazla 2012 yılında, 131 marka başvurusu yapılmış ve toplamda 6 yılda 303 adet marka başvurusu yapılmıştır.

1.2.3.7. Kültür ve Turizm

İl, ülkemizin en yüksek dağı olan Ağrı Dağı’nın (5.137 m.) büyük bir kısmını ve zirvesini sınırları içinde barındırmaktadır. Ağrı Dağı’na Doğubayazıt veya Iğdır sınırları içerisinde çıkmaktadır. Özellikle Temmuz-Eylül arasında dağa çıkışlar yerli ve yabancı turistler tarafından tercih edilmektedir.

Iğdır, Karakoyunlu Devleti’nin egemenliğine de girdiğinden ilde Karakoyunlu Devleti’nden kalan eserlere rastlanmaktadır. Bu eserlerin başında koç başlı mezar taşları ve

Kul Yusuf Kumbeti dikkati çekmektedir. Koç başlı mezar taşları, Iğdır'ın Karakoyunlu ilçesinde ve Yaycı Köyü mezarlığında görülebilmektedir.

İlde Selçuklu dönemine ait eserler de bulunmaktadır. Iğdır, bugünkü Doğubayazıt-Erzurum Amasya-İstanbul-Edirne güzergâhını takip eden tarihi İpek Yolu'nu Gürcistan ve Karadeniz'e bağlayan tali yol üzerinde bulunduğundan Selçuklu dönemine ait önemli bir Kervansaraya da ev sahipliği yapmaktadır.

Ejder Kervansarayı Anadolu'daki avlusuz kervansaray mimarisi bakımından önemli bir örnek teşkil etmektedir.2010 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilen ve Iğdır'a yaklaşık 30 km. mesafede yer alan kervansaray ziyaretçilerini ağırlamaktadır.

Iğdır'da turizm açısından önemli bir eser de Ermeni mezalimiyle şehit edilenlerin anısına dikilen Soykırım Anıtıdır. 20.yüzyılın başlarında artan saldırılar, 1921 tarihli Kars Anlaşması ile son bulmuş ve Kazım Karabekir komutasındaki Türk Ordusunun bölgedeki hâkimiyetiyle Ermeni zulmü son bulmuştur. Soykırım Anıtı ve Müzesi Iğdır şehir merkezinde yer almaktadır.

Iğdır'da turizm potansiyeli barındıran bir diğer unsur Tuzluca ilçesindeki kaya tuzu mağaralarıdır. TEKEL tarafından işletilen ancak daha sonra özelleştirilen mağaralar ilginç bir atmosfer sağlamakta ve insanların ilgisini çekmektedir. İçerisinin yıl boyu sıcaklığı değişmemekte (ortalama 15 °C) ve nem oranı oldukça yüksek bulunmaktadır. Bu nedenle astım ve bronşit hastaları tarafından sıkça ziyaret edilmektedir. Son yıllarda kaya tuzundan lamba yapılması da Iğdır'daki hediyelik eşya çeşidini artırmakta ve il ekonomisine önemli bir gelir potansiyeli oluşturmaktadır.

Iğdır'da potansiyel oluşturan bir diğer alan dağ bisikleti gezileridir. Iğdır ovası ve dağları ile ilginç bir coğrafya arz eder. Özellikle Ağrı Dağı eteklerinde dağ bisikleti, yamaç paraşütü gibi etkinliklerin yapılabilmesi önemli bir imkân sunmaktadır. Iğdır şehir merkezi de Türkiye'de bisikletin en fazla kullanıldığı kentlerden birisidir.

Son olarak Iğdır, çevresine göre kendine özgü ılıman bir iklime sahip olması, ovasında Aras ve Karasu Nehirleri nedeniyle sulak alanların bulunması ve önemli bir göç rotası olan

Kafkasya-İran-Anadolu üçgeni üzerinde yer alması nedeniyle, çok sayıda yabancı kuş türüne ev sahipliği yapmakta ve birçok kuş türünün kışı geçirdiği yer olarak ön plana çıkmaktadır.

Bu nedenle kuş gözlemi de ildeki önemli turizm faaliyetleri arasında yer almaktadır.”(Tutar ve ark, 2013).

1.2.3.8. Tarım-Hayvancılık

1.2.3.8.1 Tarım

Çizelge 1- 92: Tarım Alanları (Çayır ve Mera Hariç), 2017 (Dekar)

	Toplam Alan	Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünler		Sebze Bahçeleri	Meyve İçecek Baharat	Süs Bitkileri
		Ekilen	Nadas			
Türkiye	233.465.984	154.978.259	36.974.137	7.982.650	33.481.004	49.934
Iğdır	1.047.286	750.255	204.769	34.079	58.183	-

Kaynak: TÜİK, İl Bazında Tarım Alanları İstatistikî verilerinden elde edilmiştir.

Yukarıdaki verilere göre 2017 yılı Türkiye’de 233.465.984 dekar olan toplam tarımsal alanın 1.047.286 sı, 0,44 ü Iğdır iline ait tarımsal alandır. Türkiye’de 154.978.259 dekar ekilen alana karşılık 36.974.137 si, %23,86 sı nadasa bırakılırken, Iğdır ilinde 750.255 dekar ekilen alana karşılık, 204.769 dekar alan, ekilen alanın %27 si nadasa bırakılmaktadır.

Ayrıca Türkiye’nin 7.982.650 dekar sebze bahçeleri alanı, 33.481.004 dekar meyve içecek ve baharat alanı ve 49.934 süs bitkileri alanına karşılık, Iğdır ilinde 34.079 dekar sebze bahçeleri alanı, 58.183 dekar meyve içecek ve baharat alanı bulunmakta, süs bitkilerine ise hiç alan ayrılmadığı görülmektedir.

Çizelge 1- 93 : Tarımsal Üretim ve İşlenen Tarımsal Alan

		Toplam işlenen tarım alanı (hektar)	Toplam tarımsal üretim değeri (bin TL)
Türkiye	2015	20.649.766	248.925.103
	2016	20.381.943	271.269.945
	2017	19.998.498	323.608.353
İğdır	2015	65.452	1.263.299
	2016	63.332	1.521.548
	2017	98.910	2.108.772

Kaynak: TÜİK, İl Bazında Tarım Alanları İstatistikî verilerinden elde edilmiştir.

Yukarıdaki verilere göre Türkiye için 20.649.766 hektar toplam işlenen tarım alanının en fazla olduğu 2015 yılında İğdır ilinde toplam işlenen tarım alanı 65.452 hektar ile Türkiye'nin %0,31 i olmuştur.

Türkiye için 323.608.353 bin TL toplam tarımsal üretim değerinin en yüksek olduğu 2017 yılında İğdır ilinde toplam tarımsal üretim değeri 2.108.772 bin TL ile Türkiye'nin %0,65 ine tekabül etmektedir.

Ayrıca İğdır ili için toplam tarımsal üretim değerinin en yüksek olduğu 2017 yılda Türkiye toplam tarımsal üretim değerinin toplam işlenen tarım alanına oranı 16,18 olurken, İğdır ilinde bu oran 21,32 olmakta Türkiye ortalamasının üzerinde kalmaktadır.

Buna göre İğdır ilinin bölgeye özgü volkanik kara toprak yapısı ve coğrafi konumu nedeniyle verim açısından Türkiye geneline oranla yüksek kaldığı görülmektedir.

Çizelge 1- 94: Yıllar Bazında Tarımsal Üretim ve Bitkisel Üretim Değerleri

		Bitkisel üretim değeri(bin TL)	Kişi başına tarımsal üretim değeri (TL)	Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin üretim miktarı (ton)
Türkiye	2015	120.152.079	3.161	106.900.422
	2016	119.237.661	3.399	110.785.755
	2017	135.885.136	4.005	117.925.235
İğdır	2015	272.102	6.564	849.736
	2016	340.755	7.892	792.205
	2017	266.120	10.827	2.192.114

Kaynak: TÜİK, İl Bazında Tarım Alanları İstatistikî verilerinden elde edilmiştir.

Yukarıdaki verilere göre Türkiye için 135.885.136 bin TL olan bitkisel üretim değerinin en fazla olduğu 2017 yılında Iğdır ilinde bitkisel üretim değeri 266.120 bin TL ile Türkiye'nin % 0,19 u olmuştur.

Buna karşılık Türkiye kişi başı tarımsal üretim değerinin en yüksek olduğu 2017 yılı için 4.005 bin TL iken Iğdır ilinde 10.827 bin TL ile Türkiye'nin iki katından fazla olduğu görülmektedir.

Ayrıca Iğdır ili için tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin üretim miktarının en yüksek olduğu 2017 yılında 2.192.114 ton ürün ile Türkiye tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin üretim miktarı olan 117.925.235 ton ürünün %1,85 i olduğu görülmektedir.

Yukarıdaki veriler beraber değerlendirilecek olursa birim alandan alınan verimin Türkiye ve bölgede bulunan diğer iki ile nazaran Iğdır'da çok yüksek olduğu ayrıca ilin coğrafi şekillerinin uygunluğu, fön rüzgârları alması ve yükseltisinin azlığı sebebiyle özellikle tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin üretimi açısından son derece elverişli olduğu söylenebilir.

Çizelge 1- 95 :2017 yılı Seçilmiş Ürünlerle Örtü Altı Sebze-Meyve Üretim Miktarları(Ton)

	Toplam	Biber	Marul	Domates	Fasulye	Hıyar	Kabak	Diğerleri
Türkiye	7.862.738	704.293	115.303	3.829.831	47.936	1.121.625	219.304	1.824.446
Iğdır	123	-	4	41	-	78	-	-

Kaynak: TÜİK, İl Göstergeleri 2017 verilerinden elde edilmiştir.

Yukarıdaki verilere göre Iğdır ilinin bölge illere nazaran kendi sebze üretimini yapabildiğini görmekteyiz.

Bu durum Iğdır ili Topraklarının Türkiye geneline kıyasla son derece verimli olduğunu, birim alandan Türkiye geneline nazaran alınan ürünün çok daha fazla olduğunu göstermektedir.

1.2.3.8.2 Hayvancılık

Çizelge 1- 96:İğdır İli Yıllara Göre Sığır Sayıları

Yıllar	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Sığır Kültür	22.590	12.420	30.440	29.678	29.381	55.157
Sığır Melez	62.613	59.752	90.768	57.521	48.576	80.155
Sığır Yerli	37.556	14.287	19.521	27.072	28.305	8.904
Toplam	122.759	86.459	140.729	114.271	106.262	144.216

Kaynak: TÜİK, İllere ve Yıllara Göre Hayvancılık İstatistikleri.

Yukarıdaki verilere göre İğdır ilinde Toplam sığır sayısının 5 yılda artmakta olduğu görülmekte ancak Sığırların ırksal dağılım durumunun değiştiği gözlemlenmektedir.

2012 yılında 22.590 baş olan kültür ırkı sayısı, toplam büyükbaş hayvan sayısının sadece %18,40'ına tekabül etmekteyken, kültür sığır sayısının en fazla olduğu 2017 yılında 55.157 rakamına ulaşarak aynı yıl toplam sığır sayısının %38,24'ünü oluşturduğu görülmektedir.

Yukarıdaki verilere göre 2012 yılında melez sığır sayısının toplam sığıra oranı %51 iken 2017 yılında melez sığır sayısı toplam sığır sayısı mevcudunun %55,57'si olduğu görülmektedir.

Buna karşılık 2012 yılında toplam sığır mevcudunun %30,59'u olan yerli ırk oranı 2017 yılına gelindiğinde toplam sığır mevcudunun %6,17'sine kadar düşmüştür.

Yalnızca bu verilere göre, Bölgede büyükbaş hayvancılık sektörünün dramatik bir değişim yaşadığının yerli ırkın terk edilerek bölgedeki zengin çayır ve meraya rağmen ancak besi hayvancılığı yöntemiyle yüksek verim elde edilen kültür sığına ya da iki ırkın birleşimi olan melez ırka doğru bir yönelim görülmektedir.

Çizelge 1- 97: Iğdır İli Yıllara ve Irklarına Göre Sağılan Baş Hayvan Sayısı ve Süt Üretimi(Ton)

Melez			Kültür		Yerli	
Yıl	Sayı(Baş)	Süt (Ton)	Sayı(Baş)	Süt (Ton)	Sağılan hayvan sayısı (baş)	Süt (Ton)
2012	22.266	54.217,13	9.416	34.217,74	19.225	26.338,74
2013	22.014	53.604,29	6.052	21.992,10	4.306	5.899,00
2014	43.288	105.406,47	16.291	59.199,89	7.453	10.210,23
2015	22.746	55.387,09	10.757	39.091,37	12.124	16.609,55
2016	22.350	54.422,83	11.757	41.998,28	13.584	18.609,64
2017	31.805	77.445,08	20.736	75.355,79	5.136	7.035,88

Kaynak: TÜİK, İllere ve Yıllara Göre Hayvancılık İstatistikleri.

Yukarıdaki verilere göre yerli ırka nazaran melez ve kültür ırklarının sayılarının arttığı buna bağlı olarak süt üretim miktarlarının da genel olarak yıldan yıla arttığı görülmektedir.

2017 yılı temel alındığında yalnızca süt üretimi için üretilen ton sütün ırka ait baş sayısına bölünmesi sonucu melez ırktan sayı başı 2,43 birim verim alınırken, Kültür ırkından 3,63 birim, yerli ırktan ise 1,36 birim verim alınmaktadır.

Çizelge 1- 98: Manda Sayısı ve Süt Üretimi(Ton)

Yıl	Sağılan hayvan sayısı (baş)	Süt (Ton)
2012	407	406,70
2013	464	463,97
2014	508	507,96
2015	668	668,15
2016	676	767,45
2017	873	873,16

Kaynak: TÜİK, İllere ve Yıllara Göre Hayvancılık İstatistikleri.

Yukarıdaki verilere göre Iğdır ili sağılan manda sayısı yıldan yıla artma eğilimindedir. Manda baş sayısı her sene 1 ton veya 1 ton üzerinde süt vermektedir.

Çizelge 1- 99: Küçükbaş hayvan sayıları

Küçükbaş Sayısı	2002 (Baş)	2017 (Baş)
Koyun (Merinos)	0	0
Koyun (Yerli)	276.879	465.363
Keçi (Kıl)	17.051	43.308
Keçi (Tiftik)	0	0
Toplam	293.930	508.671

Kaynak: TÜİK, İllere ve Yıllara Göre Hayvancılık İstatistikleri.

Çizelge 1.96 ile çizelge 1.99 arasındaki büyükbaş hayvancılık verileri beraber değerlendirildiğinde, Iğdır ilinde büyükbaş sığır yetiştiriciliğinin daha fazla tercih edildiği, küçükbaş hayvan olarak ise bölge ikliminde yaşamaya kolay ve verimi yüksek kıl keçisi ile yerli koyun tercih edildiği görülmektedir.

Buna göre Iğdır'da 14 yılda yerli koyun baş sayısı %64,82, kıl keçisi ise % 154'e yakın artış göstermiştir.

Çizelge 1- 100: Iğdır İli Kümes Hayvancılığı Sayıları

	Hayvan Adı	Hayvan Sayısı
2017	Yumurta Tavuğu	100.304
	Hindi	8.132
	Kaz	3.667
	Ördek	1.653
2011	Yumurta Tavuğu	129.574
	Hindi	6.074
	Kaz	2.528
	Ördek	1.684

Kaynak: TÜİK, İllere ve Yıllara Göre Hayvancılık İstatistikleri.

Yukarıdaki verilere göre 2011 yılından 2017 yılına kadar Iğdır ilinde ördek sayısının pek değişmediği, Kaz ve Hindi sayısında artış olduğu, Yumurta Tavuğu sayısının ise azaldığını görmekteyiz.

Çizelge 1- 101: Iğdır İli Arıcılık Değerleri

Yıl	İşletme Sayısı	Kovan Sayısı	Bal Üretimi(ton)	Balmumu Üretimi(ton)
2014	186	17.393	225,00	11,51
2015	269	22.880	282,00	10,51
2016	279	21.274	217,87	6,02
2017	216	14.619	168,85	8,78

Kaynak: TÜİK, İllere ve Yıllara Göre Hayvancılık İstatistikleri.

Yukarıdaki verilere göre Iğdır ilinde Arıcılıkta işletme ve kovan sayılarında 2014 ile 2017 arası genel bir artış görülmektedir. Bal mumu üretimi düşme eğilimi göstermekte, Bununla beraber üretilen bal miktarın ve işletme sayısında da azalma gözlenmektedir.

Verilere göre Iğdır ilinin arıcılığa olan ilgisi azaldığı, bölgede Kafkas arısının daha fazla görüldüğü Ardahan iline doğru üretimin kaydığı görülmektedir.

1.2.3.9. Iğdır Göç Potansiyeli

Iğdır ili, 3 il içerisinde beklide durumu en iyi konumda olup, 1992 de Kars'tan ayrılmasından sonra hızla toparlanma içerisinde girmiştir.

Bu durum 2012 yılında Kalkınma Ajansları tarafından yayınlanan Raporlarda da açıkça ifade edilmiş, göç konusunda, en azından 1992 yılı ve sonrasında Iğdır'ın farkı belirtilmiştir.

“Yatırım teşvikleri bakımından en fazla desteklenen ve sosyo-ekonomik açıdan en az gelişmiş iller arasında yer alan altıncı bölgede bulunmaktadır. Özel sektör yatırımlarının artması amacıyla bölgedeki tüm sektörler teşvik kapsamına alınmış olup yatırım döneminde; vergi indirimi, yatırım kredisi destekleri ve bedelsiz arazi tahsisi, KDV istinası, gümrük vergisi muafiyeti ve işçi ödemelerine ilişkin destek unsurlarından yararlanılabilmektedir.

Bu gelişmenin öncesinde Iğdır, 1992 yılına kadar Kars'a bağlı bir ilçe olduğundan kamu yatırımlarından yeterli düzeyde yararlanamamış, şeker pancarının ana tedarikçilerinden

birisi olmasına rağmen şeker fabrikaları Iğdır'da değil civar illerde kurulmuş, bu tarihe kadar Kars'ın gölgesinde kalmıştır.

Ancak 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması adeta Iğdır'ın fitilini ateşleyen bir gelişme olarak ortaya çıkmıştır.

Yeni devletlerin ortaya çıkması ve güvenlik sorunları karşısında Kars'ın sınırlarını tek başına idare edemeyecek olması Ardahan ve Iğdır'ın 1992 yılında il yapılmalarıyla sonuçlanmıştır.

1992 yılında 15.000 nüfuslu bir ilçe iken Dilucu Sınır Kapısının açılması, İran ve Nahcivan ile ticaretin yaygınlaşması, halkın ve esnafın zenginleşmesi ve ikliminin verdiği psikolojik avantaj neticesinde 2012 yılında ayrıldığı il olan Kars'ın 60 katı ihracat yapan ve yaklaşık 85.000 şehir merkezi nüfusuna sahip bir kente dönüşmüştür.

Bu gelişim devam etmektedir. Havalimanının açılması, büyük tarımsal projelerin yapılması (Ünlendi Barajı, toplulaştırma, sulama projeleri vb.), yeni sınır kapılarının açılma ihtimali, Kars-Iğdır-Nahcivan demiryolu projesi bu gelişimi hızlandıracak unsurlardır.

2012 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre TRA2 Bölgesinde bulunan 4 il içinde nüfusu artan tek il Iğdır olmuştur. Iğdır'ın gerçek potansiyeli ise ancak tüm sınır kapılarının açılması ile ortaya çıkabilecektir. Bu durumda ise Doğu Anadolu'nun Gaziantep'i olmaya aday bir il olacaktır.

İl ağırlıklı olarak tarıma dayalı bir ekonomiye sahiptir. Organize sanayi bölgesi ve küçük sanayi sitesi oluşumlarının hayata geçmesiyle birlikte imalat sanayi alanındaki yatırımlar artmakta ve sanayileşme sürecine geçiş hızlanmaktadır. Bununla birlikte ulaştırma, iletişim, turizm gibi hizmet sektörleri de ilde önemli bir gelişme kaydetmektedir.

Son yıllara kadar hayvancılık ve tarımsal faaliyetlerle adı anılan Iğdır'da tekstil, kimyasal ürünler, metal işleme, tarıma dayalı sanayi, soğuk hava depoları gibi alanlarda yatırımların bulunması Iğdır'a ekonomik bir hareketlilik getirmiştir.

Iğdır ili şu an bir dönüşüm yaşamaktadır. Tarımdan hizmet ve sanayi sektörüne hızlı bir geçiş yapılmakla birlikte, tarımdaki üretim de artmaktadır. Bir başka deyişle dönüşüm

sürecinde tarımın payı azalmamakta, tersine artmakta; ancak tarımın toplam içindeki payı azalmaktadır.

Bölgenin sahip olduğu coğrafi konum ve konumun getirdiği stratejik önem dolayısıyla Iğdır, tarih boyunca çetin mücadelelere ve bölgenin sık sık el değiştirmesine tanık olmuştur.

Iğdır ve civarı, üzerinde uzun yıllar hâkimiyet süren Urartular, Gürcüler, Ermeniler, Selçuklular, Karakoyunlular, Safeviler, Osmanlılar ve Rusların izlerini taşımaktadır.

Medeniyetler, geçmişte yaşanan göçler ve acılarıyla beraber edebiyat, sanat, farklı hayat tarzları kısaca kültürü de beraberinde getirmiştir.” (Tutar ve ark, 2012)

1.2.4. İstanbul

İstanbul, Türkiye'nin toplam GSYİH'sına %22 düzeyinde olmak üzere en büyük katkıyı yapan il konumundadır. Diğer bir deyişle ulusal gelirin beşte birinden fazlası bir metropoliten alanda üretilmektedir. 2000 yılı verilerine göre, ülke ortalaması 1.837 ABD doları olan kişi başına yıllık gelir düzeyi İstanbul'da 2.657 ABD dolarıdır.

İstanbul ve çevresi, üretkenliğin arttığı, kişi başı GSYİH değerlerinin yükseldiği bir kentsel bölge halini almıştır. Bursa, Tekirdağ, Kocaeli, Kırklareli ve Yalova İstanbul ile beraber bir gelişme eğilimi göstermektedir. Bu sebeple, Marmara Bölgesinin sosyo-ekonomik gelişmişliğinin temel belirleyeni de ülkenin en önemli kutbu olan İstanbul'un bu özelliğini sürdürmeye devam etmesidir.

İstanbul'un Türkiye ekonomisi içindeki önemi tartışmasızdır. Türkiye'de çalışan nüfusun yaklaşık %27'si Marmara Bölgesi'nde ve bu nüfusun da %51'i İstanbul İli içerisinde istihdam edilmektedir. İstanbul'daki işgücünün Türkiye içindeki payı ise %14'tür.

İstanbul %12,7 işsizlik oranı ile %6,5 olan Türkiye işsizlik oranının oldukça üstünde yer almakta ve Türkiye'deki işsizlerin %20'sini barındırmaktadır. Konu bölge düzeyinde değerlendirildiğinde ise; Türkiye'deki işsizlerin %30'unun Marmara Bölgesi'nde, bunun da %67'sinin İstanbul'da bulunduğu görülmektedir.

1980 sonrasında İstanbul'da önemi artan ekonomik faaliyetlerin başında mali kurumlar yer almaktadır. İstanbul'daki toplam çalışanlar içindeki payı 1980 yılında %5,6 olan mali kurumların payının 2000 yılında %8,66'ya ulaştığıdır. Bu eğilim dünyadaki genel eğilimler ile tutarlılık göstermektedir. Dünya ile eklemlenme sürecinde dünyadaki önemli kentlerde benzer şekilde mali kurumların öne çıktığı ve bu sektörlerde sağlanan istihdamın önemli boyutlara vardığı izlenmektedir.

İstanbul 2000 verilerine göre toplam banka mevduatının %44,80'ini sağlamaktadır. Yine, İstanbul bankacılık sisteminin sağladığı kredilerin en yoğun olarak kullanıldığı yöredir. Türkiye toplamında 2000 yılında sağlanan kredilerin %42,87'si İstanbul'da yaşayan işadamları veya tüketiciler tarafından kullanılmıştır. Bu veriler İstanbul'un ve İstanbul bölgesinin az gelişmiş yörelere bankacılık sistemi ile yapılabilecek kaynak transferine fazlaca bir katkısı olmadığını göstermekte, bankacılık sistemi ile bölgeden topladığı mevduatın önemli bir bölümünün aynı yörede kredi olarak kullanıldığı izlenmektedir.

İTO'nun 2004 yılı verilerine göre, kamu yatırımlarının %16'sının gerçekleştiği İstanbul'da ülke toplam banka mevduatlarının %40,4'ü İstanbul'da toplanırken, banka kredilerinin %40,8'i yine İstanbul'da kullanılmaktadır.

İstanbul'un gelişme süreci daha çok özel sektörün kaynaklarına dayalı olarak gerçekleşmektedir. Ancak özel sektör yatırımlarının gerçekleşebilmesi için kamu kesimi tarafından yapılan altyapı yatırımlarına da gereksinim bulunmaktadır.

Eldeki veriler İstanbul'un kamu yatırımlarından aldığı payın oldukça düşük olduğunu göstermektedir.

Kamu yatırım harcamalarına ilişkin yukarıda belirtilen eğilimler İstanbul'un gelişmesinde kamu yatırımlarının yeterince katkı sağlamadığını, tam tersine altyapı gereksinimi artan nüfus nedeniyle hızla artan bu metropoliten alandaki sorunlar nedeniyle kamu yatırımlarına hala gereksinim olduğunu göstermektedir. Ülkenin en gelişmiş yerleşmesi olması nedeniyle kişi başına düşen kamu yatırımlarının az olması doğal olmakla birlikte, İstanbul'u bir dünya kenti haline getirebilmek İstanbul'un yapısal ve mekansal dönüşümünü gerektirmekte, bu çerçevede altyapı yatırımları için kaynak oluşturulması gerekmektedir.

İstanbul tek başına ülkenin dışsatımının yarısından fazla paya sahiptir ve bu özelliğiyle de mal akımları yönünden İstanbul Türkiye'nin dış dünyaya açılan ana kapısı durumundadır.

Türkiye'de okuma-yazma bilen nüfusun %27'si Marmara Bölgesi'nde olup, anılan kesimin %56'sı İstanbul'da yer almaktadır. İstanbul'daki okur-yazar kesiminin Türkiye içindeki payı ise %15'tir.

İstanbul'un özellikle ilköğrenim sonrasındaki eğitim göstergeleri açısından Türkiye sıralamasında oldukça gerilere düştüğü görülmektedir. İlköğretimde okullaşma oranı yüzde 122 iken; ortaöğretimde bu oran yüzde 42'dir ve İstanbul bu değerle iller sıralamasında 19. sırada yer almaktadır. Mesleki eğitimde de İstanbul gerilerde yer almaktadır.

İstanbul, Türkiye'ye kıyasla yüksek eğitim göstergeleri açısından yüksek değerlere sahiptir ve gerek üniversite sayısı gerekse barındırdığı üniversite öğrencisi bakımından ülkede ilk sırada yer almaktadır. Ülkedeki üniversitelerin büyük bir bölümünü ve 300 bine yaklaşan üniversite öğrencisini barındırmaktadır. Ayrıca, Türkiye'deki 12 teknokentten 5'inin İstanbul ve çevresinde bulunması, Türkiye'ye kıyasla İstanbul'da araştırma ve geliştirmeye yatırımların yüksek olduğunun göstergesidir. Bunlara rağmen, orta öğretimdeki göstergelerin ülke genelinden düşük olması, İstanbul'daki eğitimin kötü koşullarda olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, İstanbul'un kötü koşullarda olsa da ülke genelinde eğitim açısından öncü kent olduğu, özellikle de üniversite ve ARGE'ler açısından, Türkiye'deki eğitimin tek noktada yığıldığı, ülkenin diğer bölgelerine özellikle de ülkenin doğusuna, eğitimle ilgili yapılan yatırımların az olduğunu söylemek mümkündür.

Yukarıda İstanbul ile alakalı ekonomik ve sosyal göstergelerden de anlaşılacağı üzere İstanbul büyük bir ekonomiye sahiptir. Bu sebeple Serhat Ovası halkıda bu büyük ekonomiden payını alma ümidi ile tüm her şeylerini geride bırakarak İstanbul'a yerleşmişlerdir.

2. GÖÇ

2.1 Göçün Kavramsal Çerçevesi

Göç, tarih boyunca birey veya grupların belirli, coğrafi veya idari sınırları aşarak belirlenmiş yeni yaşam alanlarına doğru olan hareketlerini, ilerleyişini anlatmak için kullandığımız bir kavramdır.

Göç olgusu ise, sosyal ve ekonomik olarak gelişmiş bölgelerin veya yaşam kalitesi ve refah düzeyi olarak daha avantajlı olabilen yerleşim alanlarının, az gelişmiş veya gelişmekte olan bölgelerden çektiği, iş gücü insan vb. faktörlerin hareketini açıklayan geniş bir kavramdır.

Ayrıca, göç kavramının karmaşıklığına değinen Castles ve Miller'a göre göçü insanların sadece daha iyi bir yaşam peşinde koşmaları olarak tanımlamanın çok basit olduğunu, göçün sonraki kuşakları etkileyecek önemli bir süreç olarak görülmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

“Göç, toplumsal değişimin neden olduğu kolektif bir eylemdir ve hem göç alan hem de göç veren ülkedeki bütün bir toplumu etkiler.” Castles ve Miller (2008)

Bununla beraber göç kavramına çeşitli bilim dalları açısından farklı göstergelerle yaklaşmak olasıdır. Doğaldır ki kavram kendi başına akrabalık ilişkileri, sosyal ağlar, işsizlik, ekonomik gelişme ve etnik/kültürel/dini çatışma gibi birtakım başka sosyal sorunsalların bir boyutu olarak ele alınmıştır (Akan, 2008).

2.2.Göç Teorileri ve Göç Nedenleri

Göç konusunda azımsanmayacak kadar literatürün varlığı ve farklı yaklaşım açıları olduğu açıktır. Göçlerin gönüllü veya zorunlu olması, bireysel- kitlesel göçler, geçici veya kalıcı göçler, iç göç-dış göç vb. birçok farklı bakış açısı ile konuyu değerlendirmek mümkündür (Akgür, 1997).

Göç konusunda teorik olarak belli başlıklar seçilirse;

2.2.1. İtme ve Çekme Kuramı

1900'lü yılların ortalarında, Everett Lee tarafından savunulan bu teorinin çıkış noktası, göçün oluşmasına yol açan nedenleri, itici ve çekici güçler etrafında değerlendirmektir.

İtme-Çekme kuramını göçü etkileyen unsurlar olarak değerlendirip literatüre kazandıran Lee, Ravenstein'dan esinlenerek bu kuramı oluşturmuştur. Lee kuramını, göçün genellikle kırdan kente doğru gerçekleşen bir hareket olduğu temeline dayandırır ve kırdaki yaşayan bireyleri göçe iten bir takım nedenler olduğu üzerinde dururken kentlerin sağlamış olduğu imkânları da göç için çekici bir faktör olarak değerlendirir.(Todaro,1980)

İtici güçler, daha çok göç veren ülkeleri oluştururken; çekici güçler ise göç alan ülkeleri oluşturmaktadır. Göçün oluşması için itici ve çekici güçlerin birbirine karşı etkileşim içinde olmaları gerekmektedir (Kline, 2003).

Bölgedeki çekici pozitif (+) faktörler, bireyleri iki şekilde etkilemektedir. Bu faktörlerden birincisi başka bölgeden göç alınmasını sağlamakta, ikincisi ise bu bölgede yaşayanların göç etmesine engel olmaktadır. Çekici faktörlere, yüksek gelir, yeni istihdam fırsatları, gelişmiş olan eğitim ve sağlık hizmetleri örnek olarak verilmektedir (Topbaş, 2007).

Bölgedeki itici negatif (-) faktörler ise yine bireyleri iki şekilde etkilemektedir. Bu faktörlerden birincisi bölgeden göç edilmesini sağlarken, ikincisi ise diğer bölgelerden göç almasına engel olmaktadır. İtici faktörlere, düşük gelir ve yüksek işsizlik gibi nedenler örnek olarak verilmektedir (Kızılkaya, 2014).

2.2.2. Neo - Klasik Makro Ekonomi Kuramı

Göç ile alakalı ilk sistematik teorilerden bir tanesi de Neo - Klasik Ekonomi Kuramıdır. Teoriye göre, insanlar nüfusun yoğun olduğu yerlerden seyrek nüfuslu yerlere, gelişmemiş yerlerden gelişmiş yerlere ve düşük gelir düzeyli yerlerden yüksek gelir düzeyli yerlere göç eder ve bu da iş piyasaları ile de yakından ilgilidir(Portes, 1978).

Emeğin, arz ve talep konusunda farklı şekillenmesi ile ortaya çıkan göç, coğrafi farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Sermayesi az fakat işgücü fazlalığına sahip olan ülkeler, düşük ücret piyasasına sahiptir; buna karşılık sermayesi fazla fakat işgücü az olan, piyasaya

sahip olan ülkelerin ise ücret düzeyleri yüksektir. Ücretlerin farklı olmasından dolayı, düşük ücretli ülkelerdeki işçiler, yüksek ücret alınan ülkelere göç etmektedirler. Bu oluşan göçlerin sonucunda, işgücü fazlalığı olan ülkelerde işgücü piyasası küçüleceğinden ücretleri yükseltmekte; buna karşılık sermayesi fazla olan zengin ülkelerde iş gücü fazlalığı olacağından ücretler düşerek dengeye oturacaktır (Güllüpinar, 2012).

“İşçilerin, emek-bol ülkelere, emek-kıt ülkelere akışına benzer biçimde, sermaye-bol ülkelere, sermaye-kıt ülkelere yatırım sermayesi akışı olur. Sermayenin, yoksul ülkelere görece kıt olması, uluslararası standartları yüksek bir getiri oranı yaratır ve dolayısıyla yatırımı bu ülkelere çeker” (Massey, 2014).

2.2.3. Ağ Kuramı

“Göçmen ağları, göçmenler, eski göçmenler ve göçmen olmayan insanlar arasındaki bağı, akrabalık ve paylaşılan toplumun kökleri aracılığıyla kurar” (Massey, 2014:28).

“İlişkiler ağı kuramının temelini, göçmenlerin, göç ettikleri ülkede ve göç alan ülke ile göç veren ülke arasında kurdukları sosyal ağların varlığı ve bu ağların, süre giden karşılıklı göçler üzerine olan etkisini oluşturmaktadır” (Kızılkaya, 2014).

İlk göç eden göçmenler, göç veren ve göç alan yerleri birbirine bağlayan bir altyapıyı oluşturarak birbirlerine gidip gelmelerini sağlamaktadır. Yeni oluşan göçler, kurulmuş ve hazırdaki bir ağı harekete geçirir ve sonradan göç edenler, ilk göç edenlerin deneyim ve tecrübelerinden faydalanarak zaman içinde kendini yenileyip; hemşerilik ve akrabalık bağı güçlenmiş olarak göç ağını devam ettirirler (Yalçın, 2004).

2.2.4. İkiye Bölünmüş Piyasa Kuramı

“İkiye bölünmüş piyasa modeline göre, uluslararası göç, modern sanayi toplumlarının emek-yoğun ikincil sektörlerde gerçekleştirilen niteliksiz işleri yürütülebilmesi için gerek duydukları düşük ücretli işgücü talebinden kaynaklanmaktadır” (Aktaş, 2015).

İkincil sektör işçileri hiyerarşik olarak en alt tabakada çalışan, iş gücünün sürekli olduğu, düşük ücretli ve genellikle zevk vermeyen ikincil sektörlerde, küçük düşürücü işlerde çalıştırılmaktadırlar. Ev sahibi ülkedeki işgücünün birincil ve ikincil sektör sınıfı olarak ikiye

bölünmesi, ülkedeki etnik yapının da bölündüğünü göstermektedir. Kendi ülkesinden yerli işçi bulamayan işverenler, düşük ücretli işleri kabul etmeye hazır olan, başka ülkelerden veya yerlerden göç etmiş göçmenlere yönelmektedirler. Göç etmiş insanlar, ücretin yüksek ve işgücünün sürekli olduğu yerlerde ücretle motive olurlar, bu ücretler ise kendi ülkelerinde kazanmış oldukları ücretlerden daha yüksek bir ücret olmaktadır (Lordoğlu vd., 2004).

Ücretlerin düşüklüğünü ve çalışma şartlarını esnek olarak kabul etmiş olan kişiler, sanayisi gelişmiş ülkelerde oluşan işgücü açığını kapatmak için çalışmaktadırlar. Gelişmiş ülkelerin ekonomileri, sendikalar aracılığıyla, yerli işçilerin ücretlerini yüksek tutarlarken; sendikasız ve vasfı olmayan işçilerin ücretlerini düşük tutmaya çalışmaktadır. Bu yüzden yurtdışından düşük ücretle çalışacak işçi getirmek işverenlere avantaj sağlamaktadır. Hiyerarşinin en alt tabakasında çalışan yerli işçiler, kendileri açısından itibar ve statü kaybına neden olacağından, bu işlerde çalışmayıp göç edenleri çalıştırmak istemektedirler. Göçmen işçilerde ise, kendi ülkelerinde çalıştığı ücretlerden daha yüksek bir ücretle çalışma ve yurt dışında olmalarından kaynaklanan bir memnuniyetlik vardır. Gelirini ve itibarını düşünen yüksek kazançlı, varlıklı insanlar, göç edenleri ekonomilerinde çalıştırdıkları sürece, göçün tükenmez ve kendini yenileyen bir hal alacağı görülmektedir. Sermayesi yüksek, emeği az olarak çalışan birincil sektörün işçileri, iş gücü maliyetleri yüksek, yetiştirilmiş ve vasıflı olarak kabul edilmektedir. Sermayesi az, emeği çok olan ikincil sektördeki işçiler ise vasıfsız ve düşük ücretle çalışmayı kabul etmektedirler. Kriz dönemlerinde işverenin işine son verdiği ilk grup, ikincil sektör olan emeği yoğun gruplar olmaktadır (Bayraklı, 2007).

2.2.5. Merkez - Çevre Göç Kuramı

“Bu kuram merkez - çevre ilişkileri ya da gelişmiş - az gelişmiş ülkeler arası çıkara ve sömürüye dayanan ilişkileri vurgulayan alternatif bir yaklaşımdır.” Teoriye göre göç, modernleşmeyi ve gelişmeyi etkilemekten ziyade, geri kalmış ya da gelişmemiş ülkelerin, işgücü kaynaklarını gelişmiş ülkeler yararına kullanarak, gelişmekte olan ülkelerin sosyal ve ekonomik gelişmelerini negatif yönde etkilemektedir (Güllüpnar, 2012).

Sömürgeci devletler, tüm imkânlarıyla gelişmemiş çevre ülkelere yerleşerek, toprak, hammadde ve emek piyasalarını dünya pazarlarının denetimine ve hizmetine sunup, çevre-merkez ülkeleri arasında fiziksel bir göç hareketliliğinin oluşmasına imkân sağlamaktadır (Mutluer, 2003).

Merkez ülkeler, göçmen kabul politikaları uygulayarak ucuz işgücü ihtiyacını geri kalmış ülkelere karşılamaktadırlar. İyi yetişmiş, kalifiye ve nitelikli elemanlar merkez ülkelerin tercih ettiği işçi sınıfını oluşturmaktadır. Merkez ülkelere gelen seçkin vasıflı işgücü, bu ülkelerde daha düşük ücretle çalışmakta ve bu ülkelerin üretim maliyetlerini aşağıya çekmektedir. Merkez ülkeler, sermayenin az ve emeğin yoğun olduğu çevre ülkelerdeki vasıfsız işçileri kendi ülkelerindeki vasıfsız işçilerinden daha ucuza çalıştıracakları için vasıfsız işçileri kaçak göçmenler veya mülteciler arasından temin etmektedir. Merkezi ülkelere göç ederek gelmiş düşük ücretle çalışan nitelikli göçmenlerin yanında, gelişmemiş çevre ülkelerden göç etmiş hizmet vb. sektörlerde çalışacak niteliksiz işgücüne de ihtiyaç olmaktadır. Merkez ülkelerdeki firmaların çevre ülkelerde fabrika kurmaları ile bu fabrikalarda çalışan işgücü, çevre ülkelerdeki üretim sistemini zayıflatmaktadır. Zayıflayarak üretim sisteminden kopan işgücü, ucuz emek piyasasını canlandırmaktadır. Sanayi üretimi yapan firmalar, çevre ülkelerde sanayi üretimi olmadığından, burada montaja dayalı fabrikalar kurarak ucuz emek piyasasını karşılamaktadırlar. Bu ucuz emek piyasalarında üretim yapanların daha çok kadınlar olması ücretleri düşürmekte ve daha fazla erkeğin işsiz kalmasına neden olmaktadır (Güllüpnar, 2012).

2.3. Türkiye’de Göç Olgusu

Türkiye’de kırsal kesimden kentsel kesime doğru olan göçlerin başlamasına neden olan etkenleri, nüfus artışı, tarımdaki teknik imkânların gelişmesi, tarımsal alanların parçalanması, erozyon, arazileri kamulaştırma, yeni kalkınma projeleri, imalat sanayi sektörünün gelişmesi, ulaşım ve iletişimin gelişmesi, güvenlik sorunu ve deprem olarak sayabiliriz (Pazarlıoğlu, 2007).

2.3.1. Türkiye’de Göçlerin Nedenleri

Türkiye’de göçlerin oluşmasında, göç edenlerin kararlarını etkileyen itici ve çekici güçler rol oynamaktadır. İtici güçler olarak, düşük verimli toprak, düşük ücretli işgücü, sınırlı iş olanakları, eğitim, sağlık, altyapı gibi hizmetlerin eksik oluşu, kıtlık, toplumsal gerginlik, terör ve doğal afetler gösterilebilir. Çekici güçler ise göç edilecek yerdeki yeni iş imkânları ve yükselme olanakları, yüksek ücret, verimli toprak, sağlık, eğitim, altyapı, konut vb. imkânların gelişmiş olmasıdır.

Ayrıca bu göç etkenlerine, iletici güçler de eklenebilir. İletici güçler, göçün gerçekleşmesine ve kolaylaşmasına yardımcı olan etkenlerdir. Bu etkenler ise kara yollarının yapılması, iletişim ve haberleşme araçlarının yaygınlaşması, taşıt sayısının artması şeklinde sayılabilir (Çalış, 2009).

Öte yandan Türkiye genelinde İletişim ve haberleşme araçlarının gelişmesiyle, daha önce göç etmiş kişilerin kendi akrabalarına telkinlerinin göçü kolaylaştırdığı görülmekte, şehirlerdeki üniversitelerin çoğalması, göç edenlerin çocukları veya kendi eğitimleri için göçü tercih ettikleri ya da, tayin ve iş değişiklikleri, evlilik ve boşanmaların ise göçü kolaylıkla tetiklediği görülmektedir.

2.3.1.1. Nüfus Artışı

Nüfus artışının belirlenmesinde, doğumun artması ve ölümün azalması etkilidir. Artan hızlı nüfus, ülkelerin geri kalmış bölgelerinde yoğunluk kazanmakta olup, bu da kırsal kesimlerde ortaya çıkan göçlere neden olmaktadır.

Ailelerdeki nüfus artışının hızlanmasıyla, insanların tek geçim kaynağı olan toprak miktarının yetersiz hale gelmesi, işsizlik ve geçim derdiyle uğraşan insanların kırsal kesimlerden, iş imkânlarının yoğun olduğu kentsel kesimlere doğru göç etmesine neden olmuştur (Akgür, 1997).

2.3.1.2. İşsizlik

Türkiye’de iç göçlerin en belirgin nedenlerinden birisi istihdamın sektörel yapısında meydana gelen değişimlerdir. Türkiye’de tarımsal ağırlıklı istihdam yapısı sanayi ve hizmetler sektöründeki gelişmeler ile birlikte kırdan kaçışın yol açtığı tarımsal istihdamda meydana gelen azalmalar nedeniyle önemli bir başkalaşım yaşanmıştır.

2.3.1.3. Bölgeler Arası Eşitsizlikler

İç göçlerin en önemli sebebi, sosyo-ekonomik imkânlar dâhilinde, ülke içindeki bölgelerin ve illerin birbirinden farklı ekonomik, sosyal ve coğrafi farklılıklar göstermesidir.

Bölgeler ve iller arası ekonomik, sosyal ve coğrafi farklılıkların oluşması, iç göçlerin hem sebebinin hem de sonucunu oluşturan bir kısır döngüye yol açmaktadır. Toplumsal gelişmişlik ve refahın dengesiz dağılımı hem iç göçe neden olmakta hem de bölgeler ve iller arasındaki dengesizliği meydana getirmektedir (Başel, 2007).

İç göçlerin en önemli nedenleri olarak, ekonomik, sosyal ve doğal kaynakların bölgelerarası eşitsiz dağılımı ve bölgelerin gelişmişliklerinin dengesizlik göstermesi gibi etmenler sayılabilir (Öztürk, 2008).

2.3.1.4. Tarımdaki Olumsuzluklar

Türkiye ekonomisinin tarıma dayalı olması ve 1950’li yıllarda teknolojinin gelişmesi, tarım alanlarının makineleşmeye başlaması ile tarım bölgelerinde ve kırsal alanlarda çalışan insan sayısında azalmalar olmuş, bu da sosyal yapının tarımla bağlantısını koparmıştır (Kocaman ve Beyazıt, 1993). Kırsal bölgelerde arazilerin aileleri geçindiremeyecek kadar küçük olması, küçük olan arazilerin miras yolu ile parçalanması, toprak mülkiyetinde meydana gelen zenginler ve fakirler arasındaki kutuplaşma, intansif tarıma geçilmesi ile meydana gelen problemler, insanların göç etmelerine neden olmaktadır (Şen, 2014). Türkiye’deki tarım arazilerinin çoğunluğunun kıraç arazi olması tarımdaki verimi azaltmaktadır. Azalan verim ile geçimini sağlayamayan aileler şehirlere göç etmek zorunda kalmışlardır.

Traktörün tarım alanlarına girmesi, makinenin, insan emeğiyle yapılan işlerin yerini almasına neden olmuştur. Bir traktör, üç, dört, yedi veya dokuz kişiyi işsiz bırakmış ya da ortalama altı tarım işçisinin ve ailesinin kırdan kente göç etmesine sebep olmuştur (Keleş, 2002).

2.3.1.5. Sosyal Yapı

Göç, insanlar arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar, uyumsuzluklar ve huzursuzluklardan meydana gelmektedir. Örnek olarak, kız kaçırma, kan davası ve miras, suç oranındaki artış vb. gibi anlaşmazlıklara ek olarak bir de, doğu bölgelerinde yaygın olan ve damat adaylarını ekonomik olarak zor durumda bırakan başlık parası da sayılabilir. Bu başlık paraları yüksek olduğundan, damat adayları parayı biriktirmek için kentlere mevsimlik olarak

göç etmektedirler (Şen, 2014). Bu şimdilerde göç sebebi olmasa da, süt parası ve dayı halatı denen tabir ile evlenilecek kız tarafına çeyizini yapması için damat adayı tarafından belli bir miktar para verme geleneği halen uygulamadadır. Yine bu da ekonomik olarak damat adaylarını zor durumda bırakmaktadır.

2.3.1.6. Eğitim ve Sağlık

Kırsal kesimde yaşayan gençlerin bir kısmı eğitimlerini ilerletmek ve becerilerini artırmak için; diğer bir kısmı ise kırsal yaşam şartlarının zorluğundan kurtulmak için göç etmektedir (Yenigül, 2005).

Şehirdeki sağlık hizmetlerinin kırsal kesimdekilerden daha çok gelişmiş olması ve şehirde sağlık hizmetlerine ulaşılabilirliğinin daha hızlı olması göçün artmasında etkili olmaktadır.

2.3.1.7. Siyasal ve Politik Nedenler

Göçlerin siyasi ve politik nedenleri, ülkeler veya bölgeler düzeyinde huzursuzluk ve anlaşmazlıkların ortaya çıkmasıdır. Savaş, darbe, ülke içindeki çalkantılar, terör ve kuraklık sonucunda açlık tehlikesiyle karşı karşıya kalan insanların gereksinimlerinin karşılanamayışı ve kişi hak ve özgürlüklerinden olan seyahat, yerleşme, ticaret gibi nüfus hareketlerine konan kısıtlamaların kaldırılması göçlerin artmasına neden olmaktadır (Başel, 2003). 1990 ve 2000’li yıllardan sonra ekonomik krizlerin olması insanların buldukları yerleri terk etmelerine neden olmuştur.

Ülkemizde 1980’li yıllardan sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ndeki terör kaynaklı göçler, aniden, insanların kendi iradeleri dışında gerçekleşmiş ve yaşanmaz hale gelen köyler boşaltılarak şehirlere doğru yoğun bir nüfus hareketi olmuştur (Öztürk, 2008).

2.3.2. Türkiye’de Göçün Etkileri ve Toplumsal Sonuçları

2.3.2.1. Göçün Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Sonuçları

Kıt kaynakların göç eden grupların ihtiyaçlarına cevap verememesi Sağlık, eğitim, ulaştırma gibi hizmetlerde aksamalar, her yeni gelen dalgayla birlikte daha da bozulan sosyo-

ekonomik yapı insan yaşamında kalitenin düşmesine neden olacaktır. Gelişmekte olan ülkeler de ise durum daha vahim bir hal alabilir.

Ancak Göç bazı durumlarda sosyal ilerlemenin itici motoru olarak, toplumsal ilerlemeye katkı sağlayan mekanizmalardan birisi olarak da algılanabilir.

Özellikle ekonomi açısından göç sürecinin olumlu yanları uzun vadede zararlarından çok olabileceğini söylemekte bazen mümkündür (Tekeli, 1998). Örnek olarak, göç sonucunda yeni iş imkânlarının ortaya çıkması vb. verilebilir. Ayrıca sosyal faktörler bağlamında bireylerin bir yandan kültürlerini bilgilerini paylaşması, bir yandan da sosyal sisteme, kentli yaşama, entegre olunabilmesini ve bu şekilde daha yüksek kültürel düzeylerin oluşmasını sağlar.

Göç'ün endüstrileşmeye geçiş dönemlerinde belirli gruplar aracılığı ile tüm topluma fayda sağlaması da olasıdır. Örnek olarak bu dönemlerde göç ederek kente gelen her yeni vasıfsız işçi, büyük bir işveren nazarında ucuz işgücü ve ucuz emek olarak üretime katılacaktır. Bu durum şüphesiz ki kısa vadede işveren için emeğin fiyatını ucuzlatacak üretimi arttıracak toplum için ise toplam arz ve buna bağlı olarak toplam talebi ve geliri arttıracaktır.

2.3.2.2 Göçün Sosyo-Kültürel Etkileri

Göç edenlerin karşılaştığı en büyük sorunların başında şüphesiz ki kültürel farklılık gelmektedir. Yaşanılan uyum sorununu aşmanın en kolay yolu ise kentli kültürünü ve yaşam biçimini benimsemektir. Ancak bu her zaman o kadar kolay olmamıştır.

Ülkemiz özelinde, konuyu ele aldığımızda iç göçlerin veya kırdan kente olan göç dalgalarının kentleşme sürecinin önemli bir dinamiği olduğunu görürüz.

Özellikle, Cumhuriyetin ilk yıllarında yeni toplum şekillenirken göçlerin önemli yeri olduğu gerçeği yadsınamaz. Sınırlar dışındaki Türk ve Müslüman topluluklarının nüfus mübadelesi ile yurda getirilmesi, sanayileşme hamlelerine bağlı olarak kentte kendilerine yer bulan işçi kesimi yeni kentli yapıya önemli katkılar sağlayarak mevcut yapı ile kaynaşmıştır. Bugünkü kentli kültürümüzü oluşturmuşlardır. Ayrıca, bu toplulukların ülke içindeki yerleşmeleri ve sanayileşmeye bağlı olarak ortaya çıkan kırsaldan şehre göç olgusu, hızlı

toplumsal değişimin bazen bir sonucu bazen de önemli bir sebebi olarak ortaya çıkmıştır (İçduygu, 1998).

1970'li yılların sonunda ise yalnızca kırdan kente olan göç hareketlerine az gelişmiş kentten daha gelişmiş kente göçlerde eklenmeye başlamıştır. 90'lı yılların başından günümüze hala devam eden özellikle ülkemizin doğu ve güneydoğu bölgelerinde yaşanan terör olayları ile, ülkenin batısına veya kıyı şeritlerine doğru yoğun bir göç dalgası başlamıştır. Bu dalga toplumda çeşitli kültürel unsurları derinden etkileyen bir yapıya dönüşmüştür.

Ayrıca, ülkemizde göçün gelişim sürecine bakıldığında, özellikle son 20 yılda çevreden daha gelişmiş kent merkezine, sanayisi gelişmiş büyük illere doğru kısa soluklu diyebileceğimiz bölgesel göçlerde toplumsal yapıyı derinden etkilemektedir.

Son olarak başka bir araştırmanın konusu olmakla beraber son birkaç yılda büyük metropollerin de göç verdiği görülmeye başlamıştır. Doğal yaşama duyulan özlem metropollerin çeşitli sorunları ve stress gibi kaygılarla, Umduğunu bulamayan ya da görece maddi imkânlarını iyileştirmiş kentli bir kesimin de tersine göç hareketini başlattığı, kentten kıra göç ettiği de görülmeye başlamıştır (Murat, 1988).

3. LİTERATÜR TARAMASI

Castles ve Miller (2008), Göç kavramının karmaşıklığına değinerek, göçü insanların sadece daha iyi bir yaşam peşinde koşmaları olarak tanımlamanın çok basit olduğunu, göçün sonraki kuşakları etkileyecek önemli bir süreç olarak görülmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Göçün, toplumsal değişimin neden olduğu kolektif bir eylem olduğunu ve hem göç alan hem de göç veren ülkedeki bütün bir toplumu etkilediğini saptamışlardır.

Ayrıca, Göç süreci kavramının, uluslar arası göçe ve göçün etkilediği diğer boyutlara neden olan karmaşık etmenler kümesinin ve bunların etkileşiminin bir özeti olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Başel(2007), Türkiye’de nüfus hareketleri ve iç göçün nedenleri adlı makalesinde, ülke içindeki göçün, illerin birbirinden farklı ekonomik ve sosyal ve coğrafi farklılıklar göstermelerinden kaynaklandığı belirlenmiştir. Hazırlanan makalede, sosyo-ekonomik farklılıkların göçün hem sebebini hem de sonucunu oluşturan bir kısır döngüye yol açtığı sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye’de kırsal alanda ekonomik sosyal yetersizliklerin göçü başlatan itici bir neden olduğu, kentlerin çekiciliğinin ise ancak ilk göç edenlerin ilettiği bir bilgi akışı sayesinde ortaya çıktığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tekeli(1998), Bölge planlama adlı kitabında, kentleşme sürecinin tamamlayamamış gelişmekte olan ülkelerde, kırsal alanlardan göç eden bireylerin, kente uyum sağlaması, olgusunun barınak ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılanmasında bile yeterli olmadığını, kültürel farklılıkların göç edenler tarafından kentli kültürünü olduğu gibi benimsemesi gerektiği, ancak bunun da her zaman çok kolay olamayacağı, nihayet göç ile ilgili tüm bu sürecin toplumun bütününe yeniden belirleyen bir öge olduğu tespit edilmektedir.

Murat(1988), araştırmasında feodal toplumsal yapıya ait unsurların, sanayi toplumuna geçildiğinde büyük bir emek göçü ve göç edilen yerde büyük bir emek erozyonuna neden olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca bu durumun çarpık kentleşme, kırsal alanda yetersiz emek ve işgücüne neden olduğunu, nihayet kırsal alanları ve tarımsal toplumu daha da niteliksizleştirerek, kültürel yapıyı yeniden belirlediğini tespit etmiştir.

Boghean(2016), Göçün sadece ekonomik, sosyal ve kültürel değil, aynı zamanda köklü siyasi değişiklikler ürettiğini saptamıştır.

Martin ve Widgren(2002), ise Göçü; kaynaklar, demografik büyüme, güvenlik ve insan hakları alanlarındaki farklılıkların, göçün kökeni ve hedefindeki ülkelerdeki farklılıklara, doğal ve öngörülebilir bir yanıt olduğunu tespit etmiştir.

Yılmaz(2001), Bölgesel eşitsizlik: Türkiye örneği adlı makalesinde, Türkiye'de bölgesel eşitsizliğin ortaya çıkış nedenlerini tarihsel, coğrafi ve iktisadi nedenler olarak belirlemiş, göstergeler olarak ise nüfus hareketleri, tarımsal göstergeler, endüstrileşme, milli gelir, ulaşım ve haberleşme, sağlık hizmetleri, eğitim hizmetleri, vb. olduğunu tespit etmiştir.

Tarihsel nedenlerin kökeninin, Osmanlı devletinde bugüne toprak yapısının bozulması, coğrafi nedenlerin doğu ve güneydoğu bölgelerindeki iklim ve tabiat şartları olduğu iktisadi nedenlerin ise; imalat sanayinin dengesiz dağılımı, tarımdaki işgücü verimliliğinin düşük olması yanında bölgeler arası farklılık göstermesi, iç ticaret hadlerinin tarımın aleyhine gelişmesi, geri kalmış bölgelerdeki yüksek doğurganlık, düşük işgücüne katılım oranları ile pazarlara ve girdi kaynaklarına göre konumu gibi etkenlerle açıklamıştır.

Çelik(2007), Türkiye’de İç Göçler: 1980 – 2000 adlı makalesinde, Türkiye’nin önemli sorunlardan birinin iç göç hareketleri olduğunu, nüfusun ekonomik olarak bölgeler arasındaki eşitsizliğe paralel ve dengesiz bir şekilde dağılmakta olduğunu İstanbul ilinde yoğunlaştığını tespit etmiş, Göç nedeniyle çekim merkezlerinin altyapı yatırımlarının yetersiz kaldığını incelemiştir.

Göç sonucu göç alan yerde sosyal ve ekonomik sorunlar doğduğunu, bunu önlemenin tek yolunun da kırsal kalkınmadan geçtiğini, bu başarısızlığı sürece doğudan batıya olan göç yönünün değişmeyeceğini belirtmiş, göçü kontrol altına almanın göç veren yerde kurulacak cazibe merkezleri ile olacağını belirtmiştir.

Güllüpınar (2012), Göç Olgusunu Ekonomik Politik ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir değerlendirme, adlı makalesinde, göç kavramının ortaya çıktığı dönemlerde göç akımlarını anlatan kuramlara dayanarak siyasi, ekonomik ve kültürel tespitler yapmaktadır.

Göç olgusunu tarihsel olarak dünyada ekonomik ve politik uygulamalardan etkilendiği, 1960’lı yılların neo-klasik göç teorilerine dayanarak anlatmış, bu teorilerin bireysel faktörleri ve bölgeler arası eşitsizlikleri, işgücünün arz-talep yoluyla dengelenmesi hususunu göz önünde tuttuğundan bahisle, göç analizi içinde kendine yer edindiğini belirtmiştir.

Ancak, 1970'li yıllarda merkez-çevre ilişkileri kapsamında, uluslararası göç olgusu şekillenmiş, ikili işgücü piyasası teorisi ile, zengin ülkelerdeki birincil (vasıflı) ve ikincil (vasıfsız) işgücü ayırımına dayalı olarak, enformel sektörün güvencesiz ve ucuz işgücü olması nedeniyle yüksek düzeyde göçmen emek gücüne ihtiyacı olduğu iddiası etrafında şekillenmiştir.

1990'lı yıllardan sonra ise, ekonominin küreselleşmesi ve uluslararası iletişim ve ulaşım kaynaklarının gelişmesinin, uluslararası göç sürecinde yarattığı karmaşıklıkla ile birlikte, yapısal faktörlerin yanında kültür, aileler, etnik gruplar ve ilişki ağlarının da göç analizine katılması söz konusu olmuştur.

Borjas (1989), Bireylerin kendi refahlarını maksimize edebilecekleri bir ülke özlemi duyduklarını, ancak ülkelerin göç ile ilgili düzenlemelerinin bu araştırmayı sınırlandırdığını, göçün finansal kaynaklarının, göç alma rekabeti içindeki ülkelerin uyguladığı göç piyasasında önemli olduğu, göç piyasasında da çok farklı bilgi parçalarının değiş tokuş edildiği ve farklı seçenekler karşılaştırıldığını belirtmiştir.

Böylece, bireylerin göç teklifi yapma yolunda rekabet içinde olan, göç alan ülkeleri karşılaştırdıklarını ve birini seçtiklerini, göç piyasasının ise bu bireyleri göç alan ülkeler boyunca rastgele olmayan bir şekilde sınıflandırdığını saptamıştır.

Portes & Rumbaut(1996) göçmenlerin her zaman rasyonel kararlar alan bireyler olarak görülemeyeceğinin ve göçü ele alış şeklinin karmaşıklıktığı ve göç hareketlerini açıklama veya gelecekteki hareketleri öngörme yetisine sahip olmak için başka dinamiklerin hesaba katılması gerektiği sonucuna ulaşmışlardır..

Aktaş(2015), Ücret Odaklı Uluslararası İşgücü Hareketliliğinin İşgücü Piyasalarına Etkileri adlı makalesinde, Uluslar arası işgücü hareketliğinden bahisle, göçün işgücü piyasalarına etkisini, göç alan ülkede çıktı düzeyini yükselttiğini, ancak etkin bir mekanizmadan uzaklaşarak toplumda adil bir dağılım gerçekleştirilemediğini sonucuna ulaşmıştır.

Ücret ve uluslar arası işgücü göçüne özgün bir pencereden bakan bu yaklaşım neo-klasik analizlerden beslenmiş ancak, farklı olarak yerli işgücünün ücret düzeyinin göç alma sonucunda yükseldiği, sermayenin ise göçten olumsuz şekilde etkilendiği tespitini yapmıştır.

Tutar(2012), Kars'ın sosyo-ekonomik durumu ve uygun yatırım alanları adlı çalışması ile Serhat Kalkınma Ajansı bünyesinde, Kars ilinin sosyo-ekonomik durumuna ilişkin sonuçlara yer vermiş, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, bölgedeki potansiyelleri harekete geçirecek girişimlerin desteklenmesi, işbirliğine dayalı rekabetin geliştirilmesi, kaynakların yerinde ve etkin kullanılmasının Kars üzerindeki etkilerini araştırmıştır.

Bununla birlikte Kars ilinin kalkınması amacıyla durum tespit analizleri yaparak, coğrafi durum, nüfus ve demografi, teknik ve sosyal altyapı, doğal kaynaklar, sanayi, ticaret, bankacılık, dış ticaret ve lojistik, turizm alanlarında önemli sonuçlara ulaşılmıştır.

Ayrıca çalışmada ilde gerçekleştirilen kamu yatırımları, yeni teşvik sistemine ve ilde yer alan destek kuruluşlarına yer verilmiş, İlin güçlü ve zayıf yönleri ile fırsatları ve tehditleri belirtilmiştir.

Tutar ve Elyıldırım(2013), Ardahan'ın sosyo-ekonomik durumu ve uygun yatırım alanları adlı çalışmaları ile Ardahan yatırım destek ofisi bünyesinde, Ardahan ilinin sosyo-ekonomik durumuna ilişkin sonuçlara yer vermiş, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, bölgedeki potansiyelleri harekete geçirecek girişimlerin desteklenmesi, işbirliğine dayalı rekabetin geliştirilmesi, kaynakların yerinde ve etkin kullanılmasının Ardahan ili üzerindeki etkilerini araştırmıştır.

Bununla birlikte Ardahan ilinin kalkınması amacıyla durum tespit analizleri yaparak, coğrafi durum, nüfus ve demografi, teknik ve sosyal altyapı, doğal kaynaklar, sanayi, ticaret, bankacılık, dış ticaret ve lojistik, turizm alanlarında önemli sonuçlara ulaşılmıştır.

Ayrıca çalışmada ilde gerçekleştirilen kamu yatırımları, yeni teşvik sistemine ve ilde yer alan destek kuruluşlarına yer verilmiş, İlin güçlü ve zayıf yönleri ile fırsatları ve tehditleri belirtilmiştir.

Tutar ve Aydoğdu(2013), Iğdır'ın sosyo-ekonomik durumu ve uygun yatırım alanları adlı çalışmaları ile Iğdır yatırım destek ofisi bünyesinde, Iğdır ilinin sosyo-ekonomik durumuna ilişkin sonuçlara yer vermiş, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, bölgedeki potansiyelleri harekete geçirecek girişimlerin desteklenmesi, işbirliğine dayalı rekabetin geliştirilmesi, kaynakların yerinde ve etkin kullanılmasının Iğdır ili üzerindeki etkilerini araştırmıştır.

Bununla birlikte Iğdır ilinin kalkınması amacıyla durum tespit analizleri yaparak, coğrafi durum, nüfus ve demografi, teknik ve sosyal altyapı, doğal kaynaklar, sanayi, ticaret, bankacılık, dış ticaret ve lojistik, turizm alanlarında önemli sonuçlara ulaşılmıştır.

Ayrıca çalışmada ilde gerçekleştirilen kamu yatırımları, yeni teşvik sistemine ve ilde yer alan destek kuruluşlarına yer verilmiş, İlin güçlü ve zayıf yönleri ile fırsatları ve tehditleri belirtilmiştir.

Kapı(2012), Tra2’de göç olgusu: sebep ve sonuçlar bağlamında analitik bir araştırma adlı Serhat Kalkınma Ajansı ile Kars Kafkas Üniversitesinin birlikte hazırladığı raporda, göçün günümüz dünyasındaki temel gerekçelerini daha çok ekonomi politik bir çerçevede görmek gerektiğini, Türkiye’de yaşanan göç olgusuna baktığımızda özellikle 1980 sonrası uygulamaya konulan genelde neoliberal ekonomi politikaları özelde ise ihracata dayalı sanayileşme stratejisinin bir ürünü olarak ucuz işgücüne olan ihtiyaç artmasının neden olduğunu belirtmektedir.

Raporda, bu ihtiyacın doruk noktalara ulaşması, Doğu’da tarım alanında gizli işsiz sayılan, kentte ise ucuz işgücüne dönüşen kırsal kesimin, 80’lerin ikinci yarısından itibaren ülkenin doğusundan batısına yoğun bir göç dalgasına yol açtığından tespitle, bu göç dalgasını 1990’lardan sonra politik sebeplerle yaşanan ikinci göç dalgasının izlediğini ve nüfusun büyük bir bölümünün Batıya ve İstanbul’a göç ettiği belirtilmiştir.

Ayrıca sunulan raporda, Gelir dağılımının adaletsizliği, yoksullaşmanın derinleşmesi ve işsizlik gibi temel ekonomik sorun alanlarından sıyrılamayan halkın, insani standartlardan yoksun bir eğitim ve sağlık hizmetiyle karşı karşıya bırakıldığı için çareyi bu hizmetleri alabileceğini düşündüğü metropollere gitmekte, yani göç etmekte bulunduğu anlatılmakta.

Su ve yol gibi en temel altyapı hizmetlerinin bile bugün hala çözülememiş olması, belediyecilik alanındaki eksikliklerin bir türlü giderilememesi, politikacıların seçimden seçime bölgeye gelmesi ve halkın reel sorunlarıyla ilgilenmek yerine ahbab-dost ilişkisine dayalı tayin-atama gibi günü birlik torpil işleriyle uğraştığı tespit edilmektedir.

Demir(2017), Kars İlinin Nüfus Gelişimi ve Başlıca Demografik Özellikleri adlı makalesinde, Kars ilinin beşeri ve coğrafi kaynaklarından bahisle, doğum oranının yüksek olmasına rağmen nüfusun seyrek olduğunu, nüfusun niceliğine ve niteliğine etki eden hallerin

devamı durumunda çok ciddi nüfus kayıpları ve göç olayları ile karşılaşılacağı tespiti yapmaktadır.

Makalede ayrıca, Kars il nüfusunun 2/3 ünün kırsal alanda yaşadığı nüfusun su kaynakları ve ulaşım yolları üzerinde toplanmış kırsal ağırlıklı karakterde olduğu tespit edilmektedir.

Güven(2017), tarafından yapılan, Kars büyükbaş hayvancılık sektör raporu ve eylem planı adlı çalışma, Serhat Kalkınma Ajansına sunulmuş, büyük baş hayvancılık sektöründe kapsamlı tespitlere yer vermiştir.

Çalışmada, Büyükbaş hayvancılık sektöründe ilerlemeden söz edebilmek için tarımsal üretim, kalite ve pazarlama olanaklarındaki artışların önemi vurgulanmış, Kars büyükbaş hayvancılık sektörünün sahip olduğu potansiyele rağmen halen sektörden elde edilen katma değeri düşük düzeyde kalmasının ve faaliyetlerin geçimlik düzeyden çıkıp modern işletmelere dönüşümünün gerçekleşmemiş olmasında aranması gerektiği, bunun da en önemli nedenlerinin başında, genç girişimcilerin sektörden uzak kalmaları ve çiftçilerin geleneksel yöntemlerle hayvancılık faaliyetlerine devam etmeleri olduğu tespiti yapılmıştır.

Çalışmanın sonunda yer alan eylem planı sektörde görülen bu tip sorunlara çözüm getirebilecek kapsam ve nitelikte olduğu, çalışmanın vurguladığı hususlara ağırlık verilmesi halinde özellikle genç girişimcilerin sektöre kazandırılmasına önemli katkılar sağlanacağı sonuçlarına ulaşılmıştır.

İşkur(2017), Kars ili il istihdam ve mesleki eğitim kurulu 2017 yılı faaliyet raporu adlı raporda, İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurullarının çalışmaları sonucu, Kars ilinin sosyo-ekonomik yapısı, işgücü piyasası, işsizlerin yaş ve eğitim durumlarına göre dağılımı, nüfusun kır-kent dengesi göç olgusu ele alınmaktadır.

Raporda, mesleki kursların önemi göç dalgasını durduracak işgücü piyasası oluşturulması gerektiği, kamu ve özel ayrımı yapılarak tespit edilmiştir.

Serka(2011), Tra2 bölgesi sağlık altyapısı mevcut durum ve sorunlar adlı raporda, uzman doktor, yeterli hastane, önleyici sağlık eğitimi gibi insan sağlığını ilgilendiren tüm alanlarda kapsamlı bir rapor ortaya koymaya çalışmıştır.

Bölgenin kalkınmasına yönelik adımların hızlı ve etkin atılabilmesi amacıyla gerekli olan çalışmalar yapılması ve ilgili kurumlara ve paydaşlara aktarabilmek amacıyla, 4 ay boyunca, sağlık çalışanları ile birebir görüşüldüğü, katılımcılığın en yüksek düzeyde sağlanmaya çalışıldığı raporda gerekli sağlık istatistikleri çıkarılarak, bölgede yaşam kalitesinin gelişmesi için hizmet sunumunun gelişmesi, hizmet sunumunun gelişebilmesi için de bu hizmetleri sunacak nitelikli insan gücünün mevcudiyeti olması gerektiği tespiti yapılmıştır.

Öte yandan raporda, bu durumun bir kısır döngüye yol açtığı, bir noktadan kırılabilmesi için de öncelikli olarak temel altyapı sorunlarının giderilmesi, eğitim ve sağlık hizmetlerinin kalitesinin artırılması ve sosyal ve kültürel faaliyet alanlarının geliştirilmesi ile mümkün olacağı tespiti yapılmaktadır.

4. MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırma Materyali birincil ve ikincil veri kaynaklarından toplanmıştır. Bu kaynaklar; İstanbul Kars Ardahan Iğdır Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Kars kırsalından göç etmiş, İstanbul'un çeşitli ilçelerinde görev yapmakta olan belediye meclis üyeleri, Kars kökenli Siyasi Parti Yöneticileri, Beylikdüzü Kars Ardahan Iğdır Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Başkanı "Şemsettin ŞİMŞEK", Kafkas Üniversitesi Rektörlüğü Raporlama ve İç Kontrol Şube Müdürü "Deniz Menderes Yılmaz", Kafkas Üniversitesi Veterinerlik Bölümü Öğretim Üyesi "Prof. Dr. Engin KILIÇ" ve Kafkas Üniversitesi Eski Sağlık Kültür ve Spor Daire Başkanı "Kıyasettin SÖMEN"dir.

Bu bölümde Serhat Ovalıların İstanbul'a göç etme nedenlerini belirleyebilmek için zamanında kendi yaşadıkları Serhat Ovasından, İstanbul'a göç eden kişiler ile gerçekleştirilmiş olan çalışmanın detaylarından bahsedilecektir.

Çalışmada kullanılan yöntem ve metotlar ile birlikte çalışmanın kapsam ve sınırlılıkları hakkında açıklayıcı bilgilere yer verilecektir.

4.1. Veri Toplama Yöntemi

Gerçekleştirilen "Kırsal Kökenli Karşılıkların İstanbul'a Göç Nedenleri Ve Göç Sonrası Yaşanan Değişimler Üzerine Bir Araştırma" adlı çalışmada uygulanan yöntem anket değerlendirme yöntemidir. Anket değerlendirmesi yapılmadan önce konu ile alakalı çeşitli literatürler detaylı bir şekilde taranarak konunun asıl amacına uygun anket sorularının belirlenmesi sağlanmıştır.

Öncelikli olarak göç alanında uzman iki akademisyene danışılmıştır. Bu sayede anket soruları veri toplamaya hazır hale getirilmiştir. Ardından anket soruları form haline getirilerek katılımcılara elden dağıtılmış ve bir kısmı ise dernekler aracılığı ile katılımcılara dağıtılması sağlanmıştır. Bu sayede anket formlarında cevap alınamayan ve değerlendirme dışı bırakılan hiçbir anket formu bulunmamaktadır.

Gerçekleştirilen çalışma toplamda 175 katılımcıya uygulanmış ve katılımcılardan alınan cevaplar SPSS paket programı aracılığı ile analiz edilmiştir.

Gerçekleştirilen çalışmada toplanan anket formlarında katılımcıların yanlış ve etki altında cevap vermelerini engellemek için isim ve soy isim belirtmemeleri istenmiştir. Bu sayede çalışmanın güvenilirliği arttırılmıştır.

4.2. Çalışmanın Modeli

Araştırma modeli, araştırmanın amacına uygun biçimde verilerin toplanması ve çözümlenebilmesi için gerekli koşulların düzenlenmesini ifade etmektedir.

Gerçekleştirilen çalışma kapsamında iki farklı modelin belirlendiğini söylemek mümkündür. Bu modellerden ilki tarama modelidir. Tarama modelleri geçmişte ya da halen var olan bir durumu olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan birey, konu ya da nesne, kendi koşulları içinde, var olduğu şekliyle tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir değiştirme, etkileme çabası gösterilmemektedir.

Tarama modeli araştırmalarda olayın ya da bireyin doğrudan kendisinin incelenebileceği gibi, önceden tutulmuş çeşitli kayıtlar yani yazılı belgeler, istatistikler, resimler gibi birçok kaynağın detaylı bir şekilde incelenmesine dayalı bir araştırmadır.

Araştırmanın ikinci bölümünde ise nitel araştırma modellerinden olan anket araştırma modelinin uygulanmasına karar verilmiştir. Literatürde anket tasarımının bir bilim olmaktan çok bir sanat olduğuna ilişkin yaklaşıma rastlamak mümkündür. Tanımlayıcı araştırma kapsamında anket uygulaması gerçekleştirilmiş ve uygun istatistiki yöntemleri kullanılarak analiz yapılmış ve bulgular açıklanmıştır.

4.3. Hipotezler

Gerçekleştirilen tez çalışması kapsamında araştırmanın yapılmasının öncesinde bazı hipotezler belirlenmiş. Belirlenen hipotezlerin kabul edilebilirliği test edilmeye çalışılacaktır. Araştırma kapsamında belirlenen hipotezler aşağıdaki gibidir;

- H_{01} :Kars Kırsalından İstanbul'a göç eden kişi ve aileler yaşamlarından memnundur.
- H_{A1} : Kars Kırsalından İstanbul'a göç eden kişi ve aileler yaşamlarından memnun değildir.

- H_{02} : İstanbul'a göç eden aileler göç ettikleri yerlerden daha iyi standartlarda yaşamaktadır.
- H_{A2} : İstanbul'a göç eden aileler göç ettikleri yerlerden daha kötü standartlarda yaşamaktadır.
- H_{03} : İstanbul'a göç eden aileler memleketlerine dönmek istemektedir.
- H_{A3} : İstanbul'a göç eden aileler memleketlerine dönmek istememektedir.

5. BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölümde, kırsal kökenli Karşlıların İstanbul'a göç nedenleri ve göç sonrası yaşanan değişimler üzerine bir araştırma yapılarak Kars, Ardahan, Iğdır Kırsalından İstanbul'a göç etmiş olan kişi ve aileler ile yapılmış olan gözlem, mülakat ve anket değerlendirme sonuçlarına yer verilmektedir.

Araştırma, kırsal kökenli Serhat Ovalıların yoğun olarak yaşadığı, Esenler, Güngören ve Bağcılar başta olmak üzere birçok ilçede, toplam 175 aile ile yapılan anket ve mülakatlar sonucu ortaya çıkan verilerin çizelgeye ve şekillere dönüştürülmesi, frekans ve yüzdeler üzerinden değerlendirilmesi, nihayet trace(iz sürme) ve spss programları ile desteklenmesi ile oluşturulmuştur.

5.1. Hane halkı Verileri

5.1.1. Demografik Özellikler

5.1.1.1. Cinsiyet Dağılımı

Çizelge 5- 101: Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	Frekans	Yüzde
Kadın	65	37,1
Erkek	110	62,9
Toplam	175	100,0

Yukarıdaki çizelgeye göre Serhat Ovası'ndan İstanbul'a göç eden 110 erkek ve 65 kadın ile beraber, toplamda 175 kişi ile anket yapılmış, anket değerlendirmesine katılan toplam katılımcıların %37,1'inin kadın ve %62,9'unun ise erkek olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

5.1.1.2. Yaş Dağılımı

Çizelge 5- 102: Yaş Aralığı Dağılımı

Yaş	Frekans	Yüzde
20(-)	23	13,1
21-30 Yaş	52	29,7
31-40 Yaş	64	36,6
41-50 Yaş	24	13,7
51(+)	12	6,9
Toplam	175	100,0

Yukarıda çizelgeye göre anket değerlendirmesine katılan toplam katılımcıların, %13,1 i 20 yaşın altında, %29,7 si 21 ile 30 yaş aralığında, %36,6 sı 31 ile 40 yaş aralığında, %13,7 si 41 ile 50 yaş aralığında ve son olarak %6,9 u 51 yaşın üzerindedir.

Her şeyden önce yalnızca bu çizelgeye bakılarak, katılımcıların büyük çoğunluğunun orta yaş grubuna ait, çalışma çağındaki nüfustan oluştuğu görülmektedir.

Buradan hareketle, Göç edilen bölgenin kalkınması için şiddetle ihtiyaç duyulan emeğin, çalışabilir nüfus olarak İstanbul'a göç etmesi, bölgeyi geri kalmışlığa iterken İstanbul da ise aşırı bir emek fazlası yaratmaktadır.

Şüphesiz ki feodal toplumsal yapının unsurlarının sanayi toplumunda kendisine yer bulması büyük bir emek göçü ve göç edilen yerde büyük bir emek erozyonuna neden olmaktadır. Kentte, çarpık kentleşme, kırdan yetersiz emek ve işgücü ile kendini gösteren bu durum, her geçen gün özellikle kırsal alanları ve tarımsal toplumu daha da niteliksizleştirmekte, kültürel yapıyı yeniden belirlemektedir (Murat, 1988).

Yine yalnızca bu bilgilere bakılarak, 51 ve üzeri yaş aralığının toplam katılımcıların %6,9'unu oluşturduğu görülecektir. Bu durumda çizelgeye diğer yaş gruplarıyla beraber incelendiğinde ise Serhat Ovalıların en fazla 3 kuşaktır İstanbul'da buldukları görülmektedir.

Ayrıca bu durum, İstanbul'a yapılan göçün, 1930larda ki nüfus mübadelesi veya 1893 Rus Harbi benzeri eski bir göç olmadığını, ancak modernleşen Türkiye'nin doğurduğu bir olgu olduğunu göstermektedir.

Ülkemizde, özellikle 1950'li yılların kalkınma hamlesi ile birlikte bölgelerarası farklılıklar daha da belirgin hale gelmiş, hızlı nüfus artışı ve tarımda makineleşme nedeniyle iç göç ve dış göç hareketleri hızlanmıştır (Özcan, 1998).

Bunun sonucunda tasfiye olan emek yoğun üretim anlayışı yerini sermaye yoğun üretime bırakmış, bu da sanayisi gelişen İstanbul'da büyük bir emek açığı ortaya çıkartmıştır. Yukarıdaki çizelgeye görüldüğü üzere göç eden nüfusun %80'i gibi büyük bir oran, eski topluma ait kırsal alanın en üretken unsurlarından oluşmakta, çalışma çağındaki "nitelikli" bir çoğunluğu oluşturmaktadır.

5.1.1.3. Medeni Durum Dağılımı

Çizelge 5- 103: Medeni Durum Dağılımı

Medeni Durum	Frekans	Yüzde
Evli	149	85,1
Bekâr	22	12,6
Dul	4	2,3
Toplam	175	100,0

Yukarıdaki çizelgeye göre anket değerlendirmesine katılan toplam katılımcıların, büyük bir çoğunluğunu oluşturan %85,1'lik kısmının evli, %12,6'lık kısmının bekâr, son olarak %2,3'lük bir kısmının ise dul olduğu görülmektedir.

Çizelgedeki bilgileri anket ve mülakat esnasındaki gözlemlerimizle birleştirdiğimizde 25 yaşın altında üniversite çağı veya hemen sonrasında evlilik yapmış birey sayısı fazladır.

Ayrıca dul sayısının az olması Serhat Ovası kökenli aile yapısı ve geleneklerin daha feodal ve baskın karakterini de göstermektedir.

5.1.1.4. Ailedeki Birey Sayısı

Çizelge 5- 104 : Ailedeki Birey Sayısı Dağılımı

Birey Sayısı	Frekans	Yüzde
3 Kişi	6	3,4
4-7 Kişi	101	57,7
8-10 Kişi	46	26,3
11(+)	22	12,6
Toplam	175	100,0

Yukarıdaki Çizelgeye göre, anket değerlendirmesine katılan toplam katılımcıların, %3,4'lük kısmı 3 bireye sahip bir aile, %12,6'lık kısmı 11 ve üzeri bireye sahip bir aile, %26,3'lük kısmı 8 ile 10 arasında bireye sahip bir aile ve son olarak %57,7'lik kısım ise 4 ile 7 arası bireye sahip bir aile olduğu görülmüştür.

Bilindiği gibi kentli ve modern toplumun temel ailesi yapısı çekirdek ailedir. Çekirdek aile daha çok sanayi toplumlarında görülen, anne ve babanın yanında 1 veya 2 çocuğun olduğu bir aile yapısına sahiptir. Çizelgede ise Serhat Ovalı kırsal kökenli 175 kişiden 107 kişi yani toplam katılımcı sayısının %61 i bu tanıma uymaktadır.

Anket ve gözlem sonucunda beklenen aslında bu oranın daha düşük çıkmasıdır. Bundan önceki çizelgelerde, kırsal kökenli bu toplumun, feodal toplumsal yapının bir görünümü olduğunu anlatmaya çalışmış olsak da, burada durum biraz daha farklıdır.

Toprağa dayalı toplumsal yapı, tarımsal üretimin getirdiği bir zorunluluk gereği, daha fazla işgücü ve aile bireyine sahip olan geniş ailelere ihtiyaç duyar. Ancak göç olgusunun bilinmeyen bir diyara yapılan riskli bir yolculuk olması ve her şeye rağmen, hâlihazırda işleyen tarımsal yapının sürmesi için, geniş aileler göç ederken bölünmekte, bir kısmı kırsal alanda kalmaktadır.

Çizelgeyi bu şekilde okuduğumuzda Serhat Ovası Kırsalından tüm ailenin göç etmediği bu yüzden en fazla 7 kişilik ailelerin toplam aile sayısının %61 ini oluşturduğu anlaşılabilmektedir.

5.1.1.5.Doğum Yeri Dağılımı

Çizelge 5- 105: Doğum Yeri Dağılımı

Doğum Yeri	Frekans	Yüzde
Kars	71	40,6
Iğdır	23	13,1
Ardahan	32	18,3
İstanbul	47	26,9
Diğer	2	1,1
Toplam	175	100,0

Yukarıdaki çizelgeye göre anket değerlendirmesine katılan toplam katılımcıların %1,1'lik kısmı diğer illerde, %13,1lik kısmı Iğdır'da, %18,3lük kısmı Ardahan'da, %26,9luk kısmı İstanbul'da ve son olarak %40,6lık kısmı ise Kars'ta doğmuştur.

Katılımcıların kendi memleketlerinden göç ettikleri tarihlerin 1950li yıllara dayandığı göz önüne alınırsa toplam doğumun %25 inden fazlasının İstanbul doğumlu olduğu görülmektedir.

5.1.1.6.Eğitim Durumu Dağılımı

Çizelge 5- 106: Eğitim Durumu Dağılımı

Eğitim Durumu	Frekans	Yüzde
Okur Yazar Değil	2	1,1
Okur Yazar	8	4,6
İlkokul Mezunu	19	10,8
Ortaokul Mezunu	36	20,6
Lise Mezunu	71	40,6
Ön Lisans Mezunu	20	11,4
Lisans Mezunu	19	10,9
Toplam	175	100,0

Yukarıdaki Çizelgeye göre anket değerlendirmesine katılan toplam katılımcıların %1,1'lik kısmının okuryazar olmadığı, %4,6 sının okuryazar olduğu görölmekte, %30 unun ilköğretim mezunu olduğu, %40,6 sının lise mezunu olduğu, %23 ünün ise üniversite mezunu olduğu görölmektedir.

Katılımcılardan alınan cevaplar değerlendirildiğinde Serhat Ovalıların almış oldukları kültürün de etkisiyle, erken yaşlarda evlenmesi kaynaklı olarak, eğitim durumlarının istenilen düzeyde olmadığı görölmüştür. Kuşkusuz bunun sebebi özellikle göç sonrası maddi imkânların iyileşmesi adına bir şekilde iş hayatına erken yaşlarda atılmaktır.

Ancak buna rağmen Çizelgedeki lise mezunu oranının %40larda olması Serhat Ovalıların diğer kırsal kökenlilerin aksine alışılmadık bir biçimde okuma merakı ve hevesini sosyal bir olgu olarak ortaya koymaktadır. Ancak bu durumu tersten okuduğumuzda bölgenin yetersiz şartlarına rağmen hala mevcut olan eğitim ve okuma hevesi göç veren bölge için bir kazanıma dönüşmemiş olduğu da görölmektedir.

5.1.1.7. Meslek Durumu Dağılımı

Çizelge 5- 107: Meslek Durumu Dağılımı

Meslek	Frekans	Yüzde
Memur	53	30,3
İşçi	38	21,7
Teknisyen	25	14,3
Müteahhit-İnşaat	17	9,7
Öğretmen	12	6,8
İdareci	9	5,2
Avukat	7	4,0
Polis	3	1,7
Doktor	2	1,1
Mühendis	1	0,6
Diğer	8	4,6
Toplam	100	100,0

Yukarıdaki Çizelgeye göre anket değerlendirmesine katılan toplam katılımcıların %30,3 ünün memur olduğu, %21,7 sinin işçi olduğu,%14,3 ünün teknisyen, %9,7 sinin müteahhit veya inşaat işi yaptığını, %6,8 inin öğretmen, %5,1 inin idareci, %4 ünün avukat, %1,7 sinin polis, %1,1 inin doktor, %0,6 sının mühendis, son olarak %4,6 sının diğer meslekleri icra ettikleri görülmüştür.

Yalnızca çizelgedeki bilgilere bakılarak Serhat Ovalı kırsal kökenlilerin memur ve işçi olmaya eğilimli olduklarını belirtebiliriz. Ayrıca Kırsal kökenli bir toplamda azımsanmayacak kadar idareci ve müteahhit ve öğretmen olduğunu da görmekteyiz.

Öte yandan memur, doktor mühendis, avukat gibi meslekleri icra edebilmek için ilköğretim çağından itibaren bir dizi sınav ve iyi bir temele sahip olmak gerekmektedir. Peki, eğitim sisteminin Serhat Ovası kırsalında o kadar iyi olmadığı göz önüne alınırsa bu meslek dağılımı nasıl açıklanır?

Öncelikli olarak biz burada iki faktörden söz etmemiz gerektiğini düşünmekteyiz. Birinci olarak göç verilen bölgedeki şartlar, ikinci olarak da göç edilen yerde sunulan imkânların değerlendirilmesini sayabiliriz.

Burada konuyu açmadan önce Serhat Ovası kırsalına dönüş yapmakta fayda olduğunu görmekteyiz. İlk olarak, bütünlüklü bir bakış açısı ile baktığımızda; diğer Çizelge çözümlerimizde bölgenin insanların okuma heveslerinden bahsetmiştik, bu hevesin yanında bölgede sanayinin çok kısıtlı imkânları, ekonomik geri kalmışlık, tarım alanlarının çeşitli kronikleşmiş sorunları vb. faktörler bulunmaktadır.

Ancak buna karşı bir şekilde bugün gerilemekte de olsa hayvancılığın varlığı, bölgenin önemli geçim kaynaklarından olması, kırsal nüfusa çok az seçenek sunmakta, hayvancılıkla uğraşmayı veya okuyarak “büyük adam olmayı” seçmeye zorlamaktadır.

Bunun farkında olan büyük bir kesim ise okuma hevesi sayesinde “hayallerini gerçekleştirebilmek için Serhat Ovası kırsalında veya göç edilen yerde bu fırsatı iyi değerlendirmiş, ya da anne-babasının” çektiği sıkıntıları çekmemek için” küçük yaştan itibaren okumaya ağırlık vermiştir.

Kısacası burada bir şekilde toplum içinde ezilmemenin, dışlanmamanın yegane yolunun başarılı olmaktan statü ve kariyer sahibi olmaktan geçtiğini küçük yaşlarda çözmüş bir kırsal nüfus olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Öte yandan, itici ve çekici güçler teorilerinin en önemli iki temsilcisi olarak sosyal bilimler literatürüne yaptıkları katkıları ile tanınan Lee ve Bussey’e göre durum pek öyle değildir.

Göçmenlerin büyük bir kısmı buradaki sosyal şartlarla mücadele edebilecek donanımdan yoksun bir şekilde gelmektedir (Bussey, 1970:20).

Hedef şehre gerekli ve yeterli niteliklerden yoksun olarak gelen göçmen, muhtemelen kendi asıl memleketindeki ortalama bir bireyden daha niteliklidir; sonuç olarak böyle birinin büyük şehre göçü her iki yerleşim alanındaki nüfus kalitesini düşürmüş olacaktır (Lee, 1966:57).

Sanayi olmasaydı göç olmazdı diyerek, İtici ve çekici güçlerin, göçü nasıl tetiklediğini anlattıktan sonra Bussey ve Lee, yukarıdaki bakış açısını ortaya koymaktadırlar.

Her şeyden önce bu teori, göçü anlatırken, tarım toplumundan sanayi topluma geçildiği bir zaman diliminde, kırdan kente olan hareketi anlatan, bütünlüklü ve genel geçer bir yaklaşım içerisinde olduğunu belirtmemiz gerekir. Araştırmamızın ise çok daha spesifik bir kırsal alandan kente göçü anlamlandırmaya çalıştığını söyleyebiliriz. Kısacası burada bu iki değerli düşünürün görüşleri Serhat Ovası kırsalı için fazla indirgemeci kalmıştır.

Öncelikle Serhat Ovası kırsalı kökenli nüfusun büyük bir bölümü, “şartlarla mücadele edebilecek” donanımı, bir şekilde, çalışarak, okuyarak elde etmiş, toplam kaliteyi arttırmış, nüfusu daha nitelikli bir duruma doğru değiştirmiştir.

Göç alan yerde uygun barınma eğitim ve sağlık hizmetleri verilemediğinde ise işsizlik sosyal doku erozyonu çatışma suç oranlarının artması vb. sonuçlara neden olabilir (Tekeli,1998).

Elbette bu göç sonucunda, kaliteyi düşüren, donanımsal olarak yetersiz veya bir şekilde toplumda ilerleyememiş Serhat Ovalıların da varlığı yadsınamaz. Bu kişilere dair yukarıdaki fikirler pekâlâ öne sürülebilir. Ancak Serhat Ovalılar örneğinde olduğu gibi, Göç bazı durumlarda sosyal ilerlemenin itici motoru olarak, toplumsal ilerlemeye katkı sağlayan mekanizmalardan birisi olarak da algılanabilir.

Özellikle ekonomi açısından göç sürecinin olumlu yanlarının, uzun vadede, zararlarından çok olabileceğini söylemekte bazen mümkündür (Tekeli, 1998).

5.1.1.8. İstanbul’a Göç Etmeden Önce Yaşanılan Şehir

Çizelge 5- 108: İstanbul’a Göç Etmeden Önce Yaşanan Şehir

Göç Edilen Şehir	Frekans	Yüzde
Kars	97	55,4
Iğdır	41	23,4
Ardahan	37	21,2
Toplam	175	100,0

Yukarıdaki Çizelgeye göre anket değerlendirmesine katılan toplam katılımcıların %23,4'lük kısmı İstanbul'a Iğdır'dan, %21,2 lik kısmı Ardahan'dan ve son olarak %55,4'lük kısmın ise Kars'tan göç ettiği görülmüştür.

5.1.1.9. İstanbul'da İkamet Edilen Semt

Çizelge 5- 109 :İstanbul'da İkamet Edilen Yer Dağılımı

İkamet Yeri	Frekans	Yüzde
Esenler	36	20,6
Güngören	53	30,3
Bağcılar	40	22,8
Esenyurt	27	15,4
Beylikdüzü	11	6,3
Diğer	8	4,6
Toplam	175	100,0

Yukarıdaki Çizelgeye göre anket değerlendirmesine katılan toplam katılımcıların, %20,6 sının Esenler ilçesinde, %30,3 ünün Güngören ilçesinde, %22,8 inin Bağcılar, %15,4 ünün Esenyurt, %6,3 ünün Beylikdüzü, son olarak %4,6 sının İstanbul'un diğer ilçelerinde ikamet ettikleri görülmüştür.

Yalnızca bu bilgilere bakılarak, Serhat Ovası kırsalından göç edenlerin Güngören, Esenler ve Bağcılar ilçelerini tercih ettikleri görülmüştür.

Öncelikle bu üç semt incelendiğinde gecekondulaşmaya fazlasıyla müsait olduğu, bir kez gecekondulaşmaya başladıktan sonra kısır bir döngü olarak daha fazla göç, daha fazla gecekondulaşma olacağı belirtilebilir.

Burada konuyu biraz açarsak; bir kez göç etmiş ve göçü başarmış olan akraba veya çevrenin, hemşeri dernekleri ve çeşitli yardım mekanizmalarıyla ardından gelen göçü fazlasıyla kolaylaştırdığı görülecektir.

Göç eden insanlar köklerinin bağlı olduğu yer hakkında kuşkusuz fazla ve sağlıklı bilgiye sahip oldukları için daha kolay karar verebilme imkânına sahiptir. Ancak verilecek

kararlar gidilecek yerle ilgili olmaya başlayınca karar verme zorlaşmaktadır. Hedef yerleşim alanına ulaşıldıktan sonra ekonomik ve sosyal düzen kurulmakta ve birçok durumda yerleşen birey akrabalarına ve aile fertlerine kendisini izlemeleri için finansal destek bile gönderebilmektedir (Jackson, 1986).

Göç edeceği ülkede veya kentte akrabalarının ve arkadaşlarının kendisine yardımcı olacağını bilen göçmen ile kendisine yardım edecek kimsesi olmayan diğer göçmenler arasında fark olacaktır. İlk göç eden göçmenler göçün maddi ve manevi sıkıntısını yaşamakta iken dayanışma ağı kurulduktan sonra yeni göç edenler bu sıkıntıları yaşamamaktadırlar. İlk göç edenlerin çevreyi tanıyıp her şeyden haberdar olduktan sonra yeni göç edenlere önemli yardımları olmaktadır (Gürkan, 2006:32-33).

Öte yandan göç için ısrarla bu ilçelerin seçilmesinde iş imkânlarına yakınlığı, maddi cazipliği, iklimi ve yükseltisi, coğrafi konumu olarak Serhat Ovasını andıran yapısı da etkilidir.

Ayrıca Çizelgede görüleceği üzere, Serhat Ovalı kırsal kökenli %20 nin üzerinde azımsanmayacak bir toplamda İstanbul'un yeni gelişen Beylikdüzü-Esenyurt ilçelerinde yaşamaktadır.

Bu ilçeler genel olarak kültürel faaliyetlerin yoğun olarak yapıldığı, nispeten trafik ve çevre düzenin daha iyi, gelir durumu olarak daha üst seviye yurttaşların yaşadığı bölgelerdir. Ayrıca bu bölge fabrikalar ve atölyeler bölgesine yakınlığı ile de bilinmektedir.

Buradan hareketle Kırsal kökenli Serhat Ovalı göçmenlerin bir kısmının daha refah ve kaliteli bir yaşamı tercih ettiği, kentsel kültüre diğerlerine nazaran daha fazla uyum sağladığı hatta göç olgusuna yukarıda da belirttiğimiz gibi tamamen olumsuz olarak bakılmaması gerektiği söylenebilir.

5.1.1.10. İstanbul'da Yaşam Süresi

Çizelge 5- 110:İstanbul'da Yaşama Süresi Dağılımı

Yaşama Süresi	Frekans	Yüzde
Doğduğundan Beri	45	25,7
11 Yıldan Fazla	89	50,9
10 Yıldan Az	41	23,9
Toplam	175	100,0

Yukarıdaki Çizelgeye göre anket değerlendirmesine katılan toplam katılımcıların %23,9'luk kısmı 10 yıldan daha az süredir, %25,7'lik kısmı doğduğundan beri ve son olarak %50,9'luk kısmı ise 11 yıldan daha uzun süredir İstanbul'da yaşamaktadır.

Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun İstanbul'a 2000 yıllar ve öncesinde geldiğini söylemek mümkündür. Özellikle 1980 sonrası uygulanan ekonomik politikalarla birlikte tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş hız kazanmış, tarımsal alanda verim ön planda tutulurken, gizli işsiz büyük bir tarımsal nüfus, kentlerde ucuz iş gücü olarak yeni toplumun gereklerine uygun şekilde konumlandırılmış, bunun sonucunda kırsal alandan kente göçler hız kazanmıştır.

Ayrıca 2000lerin başları ülkemizde kalkınma hamlelerinin hız kazandığı, özellikle İstanbul da yeni iş imkânları, iş kolları ile birlikte sanayiye dayalı üretim sürecinin hızlandığı, Türkiye'nin tarımsal ve toplumsal değişimde ivme kazandığı dönemlerdir.

Çizelgeden çıkan bir başka sonuç ise, toplam katılımcıların %25'inin İstanbul doğumlu olması, bunun da en az 1980 ve öncesi dönemlerde hatırı sayılır bir nüfusun Serhat Ovasından İstanbul'a göç ettiği. Bu da bize, İlk göç sonrası 2. ve 3. kuşakların dahi İstanbul'da yetiştiğini göstermektedir.

5.2.İstanbul'a Göçün Nedenleri

5.2.1.İtici Sebepler

Çizelge 5- 111 : Göçe İtici Sebepler

Göç Nedenleri	Puanlar				
	Çok Az	Az	Orta	Fazla	Çok Fazla
İşsizlik	7	22	30	59	57
Fabrika sanayi yok	5	18	49	57	41
Düşük ücret-ağır çalışma koşulları	16	21	38	51	49
İşyeri kiralari-mülkiyet sorunu	27	21	71	41	10
Toprağın verimsizliği	12	37	57	52	17
Hayvancılıktan zarar edilmesi	10	29	31	63	42
Hastane-doktor-ilaç azlığı	9	20	61	53	32
Yetersiz derslik-öğretmen-sınıflar	7	18	55	59	36
Sosyal ilişkiler-dar bir çevre	34	37	42	37	25
Akrabaların göç sonrası olumlu durumları	41	54	42	30	8
Isınma ücretleri-iklim ve hayat pahalılığı	61	45	37	27	5
Yetersiz gıda ve beslenme	50	44	39	30	12

Yukarıdaki Çizelgeye göre anket değerlendirmesine katılan toplam katılımcılardan 57 kişi işsizliği en büyük göç sebebi olarak belirtirken, 49 kişi düşük ücret ve ağır çalışma koşullarını, 42 kişi hayvancılıktan zarar edilmesini, 41 kişi fabrika ve sanayi imkânlarının yetersizliğini, 36 kişi yetersiz derslik ve öğretmen sorununu, 32 kişi doktor, hastane ve ilaç sıkıntılarını, 25 kişi dar bir çevreyi, 17 kişi toprağın verimsizliğini,12 kişi yetersiz gıda ve

beslenmeyi, 8 kişi akrabaların göç sonrası yaşadığı olumlu değişimleri, son olarak 5 kişi ise ısınma ücretlerini en etkili göç sebebi olarak belirtmiştir.

Ayrıca bu faktörler, itici ve çekici duruma göre, bir kısım insanlar üzerinde etkili olurken, başka bir kısım insanlar üzerinde ise etkili olmayacak ya da etkisi farklı olacaktır. Örnek olarak, çocuğu olan bir babanın, çocukları için göç edilecek yerdeki iyi eğitim imkânları çok çekici iken, çocuğu olmayan baba için bu çekici faktörle aşırı ilgilenmesi düşünülemez. Bu durumdan dolayı itici ve çekici faktörler, değişik durumlarda farklı ve benzer davranışlara sahip olmaktadır (Yalçın, 2004)

Ancak burada çok net ortaya çıkmaktadır ki, farklı göç sebepleri olsa da Serhat Ovalılar için temel itici güç ekonomidir. ikinci olarak ise eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersiz oluşu olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Aileler, çocuklarının daha iyi bir lise eğitimine devam etmesi, dershaneye göndermek ya da üniversite sınavlarında iyi bir bölüm kazanması için tüm maddi imkânlarını zorlayarak şehirlere göç etmektedirler (Kandemir, 2010).

Coğrafi şartları zor ve nüfusu az olan kırsal bölgelerde eğitim hizmetlerinin niteliksiz ve düşük düzeyde olması, köylerde ilkokuldan sonra okula devam edecekler için okulun olmaması, öğrencilerin veya ailelerin eğitim için başka şehirlere göç etmelerine neden olmaktadır (Çelik, 1999).

Ayrıca, akrabaların göç sonrası olumlu durumları da ciddi bir göçe itici etmen olarak görülmektedir. Banerjee, Göç edilen yeri belirleyen en temel etkenler içerisinde aile veya arkadaşlık bağlarının hayati bir öneme sahip olduğu, Grieco ise, Akrabalık bağlarının en sık kullanılan çekici bir etmen olduğunu belirtmiştir.

Bununla beraber göçün akrabalık bağlarını çözdüğü de Sicilyadan ABD'ye göç edenleri konu alan Mornimo'nun (1982) çalışmasında kendine yer bulmuştur. Şüphesiz ki bu bakış açılarının da temelinde istihdam olgusunun olduğu, göç sonucunda refah düzeyi artan bir aile ferдинin diğerlerini çekmesi, akrabalık ilişkilerinin göçü kolaylaştırması olduğu açıktır (Akşit, 1999).

Ayrıca dikkat edilecek olursa, kırsal kökenli bir toplumun tarımsal sorunları göç nedeni olarak daha geride görmesi, tarımsal problemlerin azlığından çok kanıksandığını göstermektedir. Iğdır dışında Serhat Ovasında hemen hiçbir yerde, modern tarım teknikleri

uygulanmamakta, verim önemsiz görülmekte, dahası iklimden dolayı ekilen tarımsal ürün çeşidi çok az olmaktadır.

Ancak çalışmamızın ilk bölümlerinde de belirttiğimiz gibi son derece verimli bir toprağa sahip bu bölgede, iklim gereğinden fazla olumsuz bir etmen olarak kullanılmış, maalesef tarımsal yayım faaliyetleri hiç gelişmemiş, dahası çiftçi toprağı adeta kendi kaderine terk etmiştir.

Öte yandan bu durum bölgede hayvancılığın daha da öne çıkmasını sağlamıştır. Ancak uygulanan bilinçsiz ve son derece verimsiz politikalar yüzünden, hayvancılığın zarar etmesini bile bir göç sebebi olarak belirten azımsanmayacak bir toplam vardır.

Son olarak tarım ve hayvancılığın çeşitli sorunlarla uğraşması yanında patates, soğan, arpa, havuç vb. soğuğa dayanıklı gıdalar ile et ve et ürünleri dışında her türlü gıdanın bölgeye yüksek maliyetlerle getirilmesinin yarattığı beslenme ile ilgili problemler de çizelgede bir göç sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır.

5.2.2.Çekici Sebepler

5.2.2.1. Göç Sonrası Akrabalardan Alınan Destekler

Çizelge 5- 112 : Göç Sonrası Akrabalardan Alınan Destek Dağılımı

Göç Sonrası Akraba Yardımı	Frekans	Yüzde
Ev inşaa etmede ve satın almada	26	14,9
Bürokratik işlemlerde	11	6,3
Düğün ve vefat gibi durumlarda	31	17,7
Maddi destek alıyorum	23	13,1
Sosyal ilişkilerimde	10	5,7
Doktor, sağlık tavsiyesi	3	1,7
Her konuda destek alıyorum	56	32,0
Hiç destek almıyorum	15	8,6
Toplam	175	100,0

Yukarıdaki Çizelgeye göre anket değerlendirmesine katılan toplam katılımcıların %6,3'lük kısmı, akrabalarından yardım alma nedeninin bürokratik işlemler olduğu, %8,6lık

kısmı, hiç destek almadığı, %17,7lik kısmı, düğün ve vefat gibi durumlarda destek aldığını, %14,9luk kısmı, ev inşa etme veya satın almada durumunda destek aldığı,%13,1lik kısmı maddi destek aldığını,%1,7lik kısmı doktor ve sağlık tavsiyesi konusunda destek aldığını,%5,7lik kısmı sosyal ilişkilerinde destek aldığını, %32lik kısmı, ise akrabalarından her konuda destek aldığını belirtmiştir.

Göçmenlerin yerleşmek için göç ettikleri yerde birbirleri ile ilişki içinde olmaları, cemaat oluşumu sürecine bir temel oluşturmaktadır. Göçmenler, göç ettikleri yerde kendi gruplarına ait ibadet yerleri, dernekler, dükkânlar, kafeler, doktorlar, avukatlar ve diğer hizmetler gibi sosyal ve ekonomik altyapılarını oluştururlar. Göç edilen ülkedeki göçmenler arasında güçlü bir ekonomi ve yardımlaşma mekanizmasının olması, bürokratik işlemlerin zorlaştırılmasını en az seviyeye indirmektedir. Gurbette var olan bu yardımlaşma mekanizmaları yeni gelen kişilerin yalnız kalmasını engelleyerek, sosyal maliyetlerde de bir düşüşe neden olmaktadır. Göçmenlerin birbirlerinden habersiz yaşamamaları için ekonomik, siyasal ve sosyal ağlara uyumu söz konusu olacağından, içine kapanık bir toplum kitlesi oluşmaktadır. Göç edenler tüm ihtiyaçlarını kendi dayanışma grubu içerisinde karşılamakta ve bu da göç eden grubun kendi içine kapanmasına ve göç edilen bölge halkı ile temasta bulunulmamasına neden olmaktadır (Güllüpnar, 2012).

Burada Güllüpnar'a katılmakla beraber Serhat Ovası kırsalından göç eden bu toplumun akrabalar ile sosyal ilişkilerde daha az aktif oldukları, konu temel fizyolojik ihtiyaçlar olduğunda ise daha çok bir araya geldiklerini görmekteyiz.

Biraz daha konuyu açarsak verilen cevaplara göre, akrabalar ile olan ilişki ve yardımın asli dayanağı ekonomik iyileşme ve kentli kültürünün inşasında gereken sosyo-kültürel değişime uyum sağlama noktasında olduğu anlaşılmaktadır.

Göç edeceği ülkede veya kentte akrabalarının ve arkadaşlarının kendisine yardımcı olacağını bilen göçmen ile kendisine yardım edecek kimsesi olmayan diğer göçmenler arasında fark olacaktır. İlk göç eden göçmenler göçün maddi ve manevi sıkıntısını yaşamakta iken dayanışma ağı kurulduktan sonra yeni göç edenler bu sıkıntıları yaşamamaktadırlar. İlk göç edenlerin çevreyi tanıyıp her şeyden haberdar olduktan sonra yeni göç edenlere önemli yardımları olmaktadır (Gürkan, 2006).

5.2.2.2. Göç Sonrası Herhangi Bir İş Bulma Hızı

Çizelge 5- 113: İş bulma hızı, (Gün)

Süre	Frekans	Yüzde
10(-)	48	27,4
15-25	65	37,1
25-45	15	8,6
45-60	22	12,6
60(+)	25	14,3

Yukarıdaki Çizelgeye göre anket değerlendirmesine katılan toplam katılımcıların % 27,4 ünün 10 gün veya 10 günden daha az bir sürede iş buldukları, %37,1 inin 15 ile 25 gün aralığında iş buldukları,%8,6 sının 25 ile 45 gün aralığında, %12,6 sının 45 ile 60 gün aralığında, son olarak %14,3 ünün 60 veya 60 günden daha fazla sürede iş buldukları görülmüştür.

Buradan hareketle, Serhat Ovası kırsalından İstanbul'a göç etmiş nüfusun %27,43 ünün 10 günden daha az sürede ilk işlerini bulmaları, İstanbul'da büyük bir emek açığı olduğunu, göç eden nüfusun acil bir şekilde barınma beslenme gibi ihtiyaçlar için işe ihtiyacı olduğu ve seçme şansının olmadığı ve bu toplamın İstanbul'da hâlihazırdaki fabrika ve sanayi tesisleri için aranılan kan olduğunu göstermektedir.

Türkiye'de 1900'lü yılların ortalarında başlayan kalkınma hareketleriyle oluşan bölgesel farklılıklar, tarımdaki makineleşme ve nüfus artışı ile gelişmemiş bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru göç hareketi başlamış ve Türkiye bu dönemde iç göçle tanışmıştır (Topbaş, 2007).

Ayrıca bu Çizelge, yaş dağılımı ve eğitim dağılımı ile beraber incelendiğinde İstanbul'a ilk göç edenlerin daha öncede belirttiğimiz gibi kırdan kente yoğun göçlerin

yaşadığı, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş döneminde büyük sanayi tesislerinin ucuz emek gücü sorununu çözmek için adeta biçilmiş kaftan olmuşlardır.

Yine sanayileşmenin yarattığı etki, az gelişmiş ülkelerde, Tarımsal ekonominin, sanayi ekonomisine geçişini zorunlu kılmış, tarım toplumunun kültürel olarak tasfiye haline girmesine sanayi toplumunun ise ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu da ülkemizde büyük iç göçlerin yaşanmasına neden olmuştur. (Güler, 2005).

Ayrıca Çizelgedeki diğer iş bulma sürelerinin kısalığı göz önüne alındığında, Serhat Ovası Kırsalından göç edenler, ilk göçten sonra epey yol kat etmiş, kurdukları hem şehri dernekleri ve sosyal ağlar sayesinde hem göçü hem de göçten sonra iş bulmayı kolaylaştırmışlardır.

İlk göçmenlerin yabancı bir ülkeye göç ettiklerinde yararlanabileceği hiçbir sosyal bağ yoktu ve özellikle göç edenler, başka bir ülkeye kaçak giriş yapıyorsa, bu çok ucuz değildi. İlk göç edenlerde göçün maliyeti çok yüksek iken, oluşturulan ağ ile sonradan göç eden akraba ve arkadaşlar için göç etmenin maliyetleri oldukça azalmıştır (Massey, 2014).

Göç edeceği ülkede veya kentte akrabalarının ve arkadaşlarının kendisine yardımcı olacağını bilen göçmen ile kendisine yardım edecek kimsesi olmayan diğer göçmenler arasında fark olacaktır. İlk göç eden göçmenler göçün maddi ve manevi sıkıntısını yaşamakta iken dayanışma ağı kurulduktan sonra yeni göç edenler bu sıkıntıları yaşamamaktadırlar. İlk göç edenlerin çevreyi tanıyıp her şeyden haberdar olduktan sonra yeni göç edenlere önemli yardımları olmaktadır (Gürkan, 2006).

5.3.Göç Sonrası Sosyo-Ekonomik Durum

5.3.1 Aile Büyüklüğü ve Ailede Çalışan Birey Sayısı

Çizelge 5- 114: Ailede bulunan birey sayısı ve ailede çalışan kişi sayısı

Ailenin birey sayısı	Ailedeki çalışan kişi sayısı				Toplam aile sayısı
	1	2	3	4(+)	
3 kişi	1	5	-	-	6
4-7 kişi	22	65	13	1	101
8-10 kişi	18	10	12	16	46
11(+) kişi	4	4	5	9	22
				Toplam:	175

Yukarıdaki Çizelgeye göre anket değerlendirmesine katılan toplam katılımcılardan 3 bireyden oluşan çekirdek aile sayısının 6 olduğu, bu 6 aileden 5 inde 2 kişinin çalıştığı, birinde 1 kişinin çalıştığı, görülmüştür.

Çizelgeye göre, 4 ile 7 kişi arasında bireyden oluşan 101 aile olduğu, bu ailelerden 22 tanesinde 1 kişinin çalıştığı, 65 ailede 2 kişinin çalıştığı, 13 ailede 3 kişinin çalıştığı, 1 ailede ise 4 ve üzerinde kişinin çalıştığı görülmüştür.

Çizelgeye göre, 8 ile 10 kişi arasında bireyden oluşan 46 aile olduğu, bu ailelerden 18 tanesinde 1 kişinin çalıştığı, 10 ailede 2 kişinin çalıştığı, 12 ailede 3 kişinin çalıştığı, 16 ailede ise 4 ve üzerinde kişinin çalıştığı görülmüştür.

Çizelgeye göre, 11 ve üzeri bireyden oluşan 22 aile olduğu, bu ailelerden 4 tanesinde 1 kişinin çalıştığı, 4 ailede 2 kişinin çalıştığı, 5 ailede 3 kişinin çalıştığı, 9 ailede ise 4 ve üzerinde kişinin çalıştığı görülmüştür.

Serhat ovası kırsalından göç eden ailelerin tarım toplumuna ait geniş aile özelliklerini bir şekilde koruduklarını, ailelerin genel olarak geniş aile olduğunu ve ailede çalışan gelir

getiren sayısının nispeten az olduğunu bununda aile içi bağımlı nüfusu ve toplam yaş bağımlılık oranını arttıracaklarını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Yaş bağımlılık oranının artması, maddi bağımsızlığa daha geç ve çok daha zor şartlar altında kavuşacak bireylerin artmasını, bu durum ise kentli yapıya geç adapte olunarak, kırsal kültüre sahip bireyin modern toplumla sosyo-kültürel olarak da daha fazla çatışacağını göstermektedir.

Ancak, kırsal kökenli de olsa, modern çevreyle bir şekilde etkileşimde olan sanayi toplumu insanın, her şeye rağmen bir “Homo Economicus” olduğunu varsaydığımızda, tarım toplumuna ait geniş aile yaşamını devam ettirmeye çalışmasını, kültürel bir alışkanlıktan çok, kente uyum sağlama süreci içerisinde keşfedilmiş, kolaylaştırıcı bir yardımcı etmen olarak da görebiliriz.

5.3.2.Konut Sahipliği

Çizelge 5- 115 :Konut sahipliği

Konut Sahipliği	Frekans	Yüzde
1 evi olanlar	76	43,4
1 den fazla evi olanlar	32	18,3
Kirada oturanlar	39	22,3
Lojmanda oturanlar	21	12,0
Bedelsiz	7	4,0

Yukarıdaki Çizelgeye göre anket değerlendirmesine katılan toplam katılımcıların %43,4 ünün en az 1 tane evi varken, %18,3 ünün 1 den fazla evi bulunmaktadır. Ayrıca toplam katılımcıların %22,3 ü kirada otururken, %12 sinin lojmanda oturduğu, son olarak %4ünün ise bedelsiz olarak oturduğu görülmüştür.

Yalnızca bu Çizelgeye bakarak, toplam katılımcıların çoğunluğunun gelir durumunun iyi olduğu, kendilerine ait bir veya daha fazla evi olduğu, memur olanların bir hayli fazla olduğu söylenebilir. Ayrıca, miras vb yollarla bedelsiz oturuş konut sayısının bölge insanın

çok çocuklu olması kaynaklı miras hisselerinin yetersiz olması veya göç edilen kırsalda geniş topraklara sahip olmaması ile açıklanabilir.

5.3.3.Otomobil Sahipliği

Çizelge 5- 116 Otomobil sahipliği

Otomobil Sahipliği	Frekans	Yüzde
1 otomobile sahip olanlar	102	58,3
1 den fazla otomobile sahip olanlar	17	9,7
Otomobil sahibi olmayanlar	56	32,0

Günümüzde otomobile olan ihtiyacın artması sonucunda, çağın gerekliliğine bölge insanı da uymuş ve toplam katılımcıların yarısından fazlasının 1 otomobile sahip olduğu görülmektedir.

Öte yandan yalnızca bu bilgilere bakılarak, otomobil sahibi olmayan kesimin %32 olması toplam katılımcıların, toplu taşımayı tercih ettiği veya gelir durumlarının pek müsait olmadığı şeklinde görülebilir.

Ancak Çizelgeye göre meslek ve gelir dağılımına rağmen 1 den fazla otomobile sahip kesimin ise makul bir oranda olması, bölgedeki ağır şartların çekilen çilelerin lüks ve israf kültürünün dışlamasının tipik bir yansıması olduğu söylenebilir.

5.4.Göç Sonrası Sosyo-Kültürel Durum

5.4.1.Kendisinin veya Çocuklarının İstanbullu Biri İle Evlenmesini İsteme Durumu

Çizelge 5- 117 : Kendisinin veya çocuklarının İstanbullu biri ile evlenmesini isteme durumu

Cevap	Frekans	Yüzde
Çok isterim	12	6,9
Evet	59	33,7
Olabilir	37	21,1
Fikrim yok	42	24,0
Hayır	17	9,7
Kesinlikle olmaz	8	4,6

Yukarıdaki Çizelgeye göre anket değerlendirmesine katılan toplam katılımcıların, kendinizin veya çocuklarınızın İstanbullu birisi ile evlenmesini ister misiniz sorusuna, %6,9 u çok isterim cevabını vermiş, %33,7 si evet, %21,1 i olabilir, %24 ü fikrim yok, %9,7 si hayır, %4,6 sı ise hayır cevabını vermiştir.

Buradan hareketle Serhat Ovası Kırsalından göç edenlerin kültürel farklılıklara pek soğuk bakmadıklarına, İstanbullu ve kentli kültürü ile kaynaşmaya çalışıklarına, kentleşme algısının nispeten yüksek olduğuna, yaşadıkları toplumsal çevre ile asgari uyumu gözettiklerine ulaşılabilir.

5.4.2. Şivesinden veya Görüntüsünden Dolayı Yabancılık Çekme

Çizelge 5- 118 : Yabancılık çekme durumu

	Frekans	Yüzde
Evet	63	36,0
Hayır	17	9,8
Bazen	72	41,1
Çoğunlukla	23	13,1

Yukarıdaki Çizelgeye göre anket değerlendirmesine katılan toplam katılımcıların, şivesinden veya görüntüsünden dolayı yabancılık çeker misiniz sorusuna, %36 sı evet cevabını vermiş, %9,8 i hayır, %41,1 i bazen, %13,1 i ise çoğunlukla cevabını vermiştir.

Bu çizelgeden hareketle Göç eden Serhat Ovalı kırsal kesimin farklı ağız ve şiveleri ile zaman zamanda görünüşleri veya karakter yapıları ile arada bir de olsa zorluklar çektikleri gözlemlenmiştir.

Yine gözlemler sonucunda daha kentli bir kesimin bu duruma hiç maruz kalmadığı, yeni göç eden bir kesimin ise ciddi manada iletişimde özellikle farklı kelimeler kullanmaktan dolayı sıkıntılar yaşadığı anlaşılmıştır.

5.4.3. Göç Sonrası Sosyalleşme

Çizelge 5- 119: Zaman geçirilen sosyal grup

	Frekans	Yüzde
Akraba	53	30,3
Arkadaş	64	36,6
Hemşeri	41	23,4
Komşu	17	9,7

Yukarıdaki Çizelgeye göre anket değerlendirmesine katılan toplam katılımcıların, %30,3 en çok zaman geçirdikleri grubu akraba olarak seçerken, %36,6 sı arkadaş, %23,4 ü hemşeri, %9,7 si ise komşu cevabını seçmiştir.

Bu Çizelgeye göre arkadaş ve akrabalar ile daha fazla zaman geçirdikleri komşuları ile diğerlerine nazaran daha az zaman geçirdikleri, arkadaşlarını veya akrabalarını ise hemşerilerinden daha çok tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

Göç edenler tüm ihtiyaçlarını kendi dayanışma grubu içerisinde karşılamakta ve bu da göç eden grubun kendi içine kapanmasına ve göç edilen yer halkı ile temasta bulunulmamasına neden olmaktadır (Güllüpinar, 2012).

Bu durumda hemşeri derneklerini etkin şekilde kullanan Serhat Ovalı kırsal kökenlilerin, hemşerileri ile diğer guruplara nazaran daha az zaman geçirmesi Güllüpinarın anlattığından ziyade, ağ kuramının bir diğer savunucusu olan Massey'in fikirleri ile daha doğru açıklanabilir.

“Göçmen ağları, göçmenler, eski göçmenler ve göçmen olmayan insanlar arasındaki bağı, akrabalık ve paylaşılan toplumun kökleri aracılığıyla kurar” (Massey, 2014).

O halde göçmen ağlarının da kuruluşunda akrabalık bağları sonucunda göç eden kültürün yapısı ve kentli kültürün tarzı ile doğrudan ilişki olduğu, görülmelidir.

Son olarak Serhat Ovalı Kırsal kökenlilerin Hemşeri derneklerini etkin şekilde kullanırken bunun yanında kentli ancak hemşeri olmayan diğer sosyal ağlara da katılmaktan çekinmediklerini bunun da hızlı bir kentleşme süreci yarattığı sonucuna varılabilir.

5.4.4. Sosyal İlişkilerin Kalitesi

Çizelge 5- 120 : Sosyal İlişkilerle Zaman Geçirilen Yer

	Frekans	Yüzde
Kafe	47	26,9
Ev	72	41,1
Sinema	23	13,1
Tiyatro	11	6,3
Bar	7	4,0
Restaurant	12	6,9
Halı saha	3	1,7

Yukarıdaki Çizelgeye göre anket değerlendirmesine katılan toplam katılımcıların %41,1 i sosyal gruplarla en çok zaman geçirdikleri yer olarak evi işaretlerken, %26,9 u kafe, %13,1 i sinema, %6,3 ü tiyatroya, %6,9 u restaurant, %4 ü bar son olarak %1,7 si halı saha cevabını işaretlemiştir.

Serhat Ovalı kırsal kökenlilerin sosyal gruplarla çoğunlukla evde ikinci olarak da kafede zaman geçirdikleri, bir kesimin daha kentli bir kültüre sahip olarak sinema ve tiyatroyu tercih ettikleri görülmektedir.

Burada evde zaman geçirmenin daha yüksek olmasının sebebini, Serhat Ovalıların geniş aile yapısına sahip olmaları, fıkra ve şiir okuma gibi kültürel bir geleneğe sahip olmalarına, kafelerde geçirilen zamanının evden hemen sonra olması ise, mekandan ziyade karşılıklı muhabbet kültürünü benimsedikleri sonuçlarına ulaşılabilir.

Ancak kültür düzeyi yüksek bir kesiminde Restaurant, sinema ve tiyatrodan zaman geçirdiği görülmektedir.

5.5. Göç Sonrası Değişimler

5.5.1. Yaşam Tarzında Değişim

Çizelge 5- 121 : Göç Sonrası Değişimlerin Dağılımı

Göç Sonrası Değişimler	Çok Az	Az	Orta	Fazla	Çok Fazla
Hayat Yaşam Tarzım Değişti	3	9	29	86	48
Konuşmam ve Şivem Değişti	46	20	51	25	33
Değer Yargıların Değişti	35	27	45	29	39

Yukarıdaki Çizelgeye göre anket değerlendirmesine katılan toplam katılımcılardan, göç sonrası hayatınızda neler, ne kadar değişti sorusuna verdikleri cevapta, 3 kişi hayat tarzının çok az değiştiğini, 9 kişi az değiştiğini, 29 kişi orta derecede değiştiğini, 86 kişi fazlasıyla değiştiğini, 48 kişi ise hayat tarzının çok fazla değiştiğini belirtmiştir.

Aynı Çizelgeye göre anket değerlendirmesine katılan toplam katılımcıların içinde, 46 kişi konuşma ve şivesinin çok az değiştiğini, 20 kişi az, 51 kişi orta, 25 kişi fazla, 33 kişi ise çok fazla değiştiğini belirtmiştir.

Yine aynı katılımcılardan, 35 kişi değer yargılarının çok az değiştiğini, 27 kişi az, 45 kişi orta, 29 kişi fazla, 39 kişi çok fazla değiştiğini belirtmiştir.

Bu Çizelgeden hareketle, Serhat Ovası Kırsalından göç edenlerin İstanbul'a geldikten sonra genel olarak yaşam tarzı, düşünce ve bakış açılarının değiştiğini, bunun yanında kentli topluma uyum sağlamak için şivelerinin azaldığı söylenebilir.

Gözlemlerimiz sonucunda ise bu sorulara çok fazla cevabı verenlerin eski göç edenlerden oluştuğu bu kesimin daha rahat kentli kültüre uyum sağladığı, daha yeni tarihli göç edenlerin ise tarımsal kültür, şive ve bakış açılarını daha fazla korudukları görülmüştür.

5.5.2. Gelir Durumunda Değişim

Çizelge 5- 122 : Göç Sonrası Ekonomik Durum Dağılımı

Göç Sonrası Ekonomik Durum	Frekans	Yüzde
Olumlu yönde değişti	126	72,0
Olumsuz yönde değişti	21	12,0
Değişmedi	28	16,0
Toplam	175	100,0

Yukarıdaki Çizelgeye göre anket değerlendirmesine katılan toplam katılımcıların %12'lik kısmının Serhat Ovası'ndan İstanbul'a göç sonrası ekonomik durumunun olumsuz yönde değiştiği, %16'lık kısmın ekonomik durumunun değişmediği ve son olarak %72'lik kısmın ekonomik durumunun ise olumlu yönde değiştiğini belirtmek mümkündür.

5.5.3. İstanbul'a Göç Edenlerin Memnuniyeti

Çizelge 5- 123 : İstanbul'da Bulunmaktan Memnuniyet

İstanbul'dan Memnuniyet	Çok Az	Az	Orta	Fazla	Çok Fazla
İstanbul'da Yaşamaktan Ne Derece Memnunsunuz?	8	7	16	84	60
İstanbul'u Seviyor Musunuz?	5	3	12	90	65
Memleketimde Ulaşabildiğimden Fazla Bilgi ve Kaynağa Ulaşabiliyorum	10	16	28	74	47

Yukarıdaki Çizelgeye göre anket değerlendirmesine katılan toplam katılımcıların 8'i İstanbul'da yaşamaktan çok az memnun olduğunu, 7'si az memnun olduğunu, 16'sı orta, 84'ü fazla, 60'ı ise çok fazla memnun olduğunu belirtmiştir.

Aynı katılımcıların 5'inin İstanbul'u çok az sevdiği, 3'ünün az sevdiği, 12'sinin orta, 90'ının fazla ve 65'inin çok fazla sevdiği tespit edilmiştir.

Bununla beraber katılımcılardan 10 kişi, İstanbul’da ulaşabildikleri kaynak ve bilginin memleketlerinde ulaşabildikleri kaynak ve bilgiden çok az fazla olduğunu, 16 kişi az fazla olduğunu, 28 kişi orta, 74 kişi fazla, 47 kişi ise çok fazla olduğunu belirtmiştir.

5.6. Birey, Toplum ve Kent Algısı

5.6.1. Edebi Tür Okuma Tercihi

Çizelge 5- 124 : Tercih edilen Edebi Tür dağılımı

Tür	Frekans	Yüzde
Roman	37	21,1
Öykü	11	6,3
Şiir	47	26,9
Deneme	2	1,1
Makale	51	29,1
Kişisel gelişim kitapları	19	10,9
Sürekli yayınlar	8	4,6

Yukarıdaki Çizelgeye göre anket değerlendirmesine katılan toplam katılımcıların, sizce hangi edebi türde okumaya ihtiyacımız var sorusuna verdikleri cevaplarda, %21,1i roman türünde en fazla okuma yapılmalıyı işaretlerken, %6,3 ü öykü, %26,9 u şiir, 1,1 i deneme, %29,1 i makale, %10,9 u kişisel gelişim kitapları, %4,6 sı sürekli yayınlar cevaplarını işaretlemiştir.

Burada konuyu biraz açacak olursak; Sorunun amacı bireyin toplumu ne kadar iyi gözlemlediği, farkındalık düzeyi, bakış açısı ve toplum içinde kendini nasıl gördüğüne ulaşmaktır.

Dikkat edilecek olursa, siz ne okumalısınız değil de ne okunmalı yani toplumda sizce en çok neye ihtiyaç varın cevabı aranmaktadır.

Elbette bu soruya her bir birey kendini ve toplumu algılayış biçimine göre cevap verecektir.

Burada yapılmak istenen Serhat Ovalı kırsal kesimin toplumsal duyarlılığını ve kentli bakış açısının toplumsal zeminini nasıl algıladığını anlamlandırmaya çalışmaktır.

Öncelikli olarak şiir seçeneğini işaretleyenlerin duygusal, coşkulu kişiler olduğu ortaya çıkmakta, zaman zaman ise bu kişilerin kentli kültür ve toplumsal hafızada aşırılıkları, realite yerine olması gerekene odaklandıkları ortaya çıkmaktadır. Bu durum çoğunlukla kendi kurallarını koymaları ve bir arada yaşayan kentli topluma uyum sağlamada zaman zaman zorlandıklarını gösterir denilebilir.

Makale diyenlerin ise akla ve farklı fikirlere değer vermekte olduğunu, kentli yaşama daha uygun daha hoşgörülü bir tarz geliştirdikleri söylenebilir.

Burada kişisel gelişim kitapları ve süreli yayınlar seçeneğini seçen bir grup olması kırsal kesimden göç eden bu insanların hiç değilse bir kesiminin kentli modern çağdaş toplumun ileri bir yurttaşı olduklarını göstermekte, bireyin kendini yetiştirmesinin, tüm topluma katkı sağlayacağı bakış açısına sahip oldukları görülmektedir.

5.6.2. Medya Alışkanlığı

Çizelge 5- 125 : En çok izlenen program türü ve tv izleme süresi

	Frekans	Yüzde
Yarışma	29	16,6
Eğlence	20	11,4
Belgesel	23	13,1
Spor	21	12,0
Haber	79	45,1
1 saat (-)	3	1,8

Yukarıdaki Çizelgeye göre anket değerlendirmesine katılan toplam katılımcıların %16,6 sı günde 1 saatten fazla zaman ayırdığınız ve en çok izlediğiniz program türüne, yarışma cevabını verirken, %11,4 ü eğlence, %13,1 i belgesel, %12 si spor, %45,1 i haber cevabını vermiştir. Ankete katılanların %1,8 si ise günde 1 saatten daha az televizyon izlediğini belirtmiştir.

Buradan hareketle haberleri, ülke gündemini yakından takip ettikleri, etrafında olup bitenleri izleyerek farkındalıklarını arttırmaya çalıştıkları söylenebilir.

Ayrıca tv karşısında epey zaman geçirdikleri, 1 saatten az izliyorum diyenlerin ise çok daha seçici veya kültürlü olduğu sonucuna ulaşılabilir.

5.6.3. Toplumsal Farkındalık ve Katılım

Çizelge 5- 126 : Hemşeri Dernekleri Dışında Üye Olunan veya Maddi Destek Sağlanan Sivil Toplum Kuruluşları

	Frekans	Yüzde
Farklı Dernekler	21	12,0
Klüp	9	5,1
Platform	1	0,6
Siyasi parti	21	12,0
Yok	114	65,2
Düşünce kuruluşları	7	4,0
Uluslar arası kuruluşlar	2	1,1

Yukarıdaki Çizelgeye göre anket değerlendirmesine katılan toplam katılımcıların, % 12 si, farklı dernekler cevabını verirken, %5,1 i kulüp, % 0,6 sı platform, %12 si siyasi parti, % 4 ü düşünce kuruluşu, %1,1 i uluslar arası kuruluşlar cevaplarını vermiş, son olarak % 65,2 si ise yok cevabını vermiştir.

Toplumsal katılım bilincinin düşük olduğunu bu anlamda kentli kimliğinden uzak olduklarını, sosyal çevrelerinde dar bir kesim ile muhatap olarak daha korunaklı alanlarda toplumsal fikirlerini açıkladıkları veya açıklamaktan çekindikleri sonucuna varılabilir.

Az bir kısmının ise toplumsal fikirlerini açıklamaktan çekinmediği hatta bir kısmının uluslar arası organizasyonlara (NGO) destek verdiği, bu anlamda son derece çağdaş görüşlü oldukları sonucuna varılabilir.

5.6.4. Kent Algısı

Çizelge 5- 127 : İstanbul'un geleceği hakkında karar alıcı konumda olunması durumunda çözüme katkı sunmak istenilen konular

	Çok Fazla	Çok	Az	Hiç
Trafik	128	32	12	3
Çevre-tarihi doku	83	52	33	7
Kültür- Sanat etkinliği az	21	27	87	40
Hava-su-gürültü kirliliği	45	78	42	10
Gecekondu -kaçak yapılaşma	67	72	31	5
Nüfus yoğunluğu	52	65	26	32
Suç oranı	19	82	54	20

Yukarıdaki Çizelgeye göre anket değerlendirmesine katılan toplam katılımcılardan trafik konusuna, 128 kişi çok fazla cevabını verirken, 32 kişi çok, 12 kişi az, 3 kişi ise hiç cevabını vermiştir. Çevre tarihi doku konusunda ise, 83 kişi çok fazla, 52 kişi çok, 33 kişi az, 7 kişi ise hiç cevabını vermiştir. Kültür sanat etkinliği konusunda ise, 21 kişi çok fazla, 27 kişi çok, 87 kişi az, 40 kişi hiç cevabını vermiştir. Hava-su- gürültü kirliliği konusunda, 45 kişi çok fazla,78 kişi çok,42 kişi az,10 kişi hiç cevabını vermiştir. Gecekondu-kaçak yapılaşma konusunda,67 kişi çok fazla,72 kişi çok,31 kişi az,5 kişi hiç cevabını vermiştir. Nüfus

yoğunluğu konusunda, 52 kişi çok fazla,65 kişi çok,26 kişi az,32 kişi hiç cevabını vermiştir. Suç oranı konusunda, 19 kişi çok fazla,82 kişi çok,54 kişi az,20 kişi hiç cevabını vermiştir.

Şüphesiz ki İstanbul'da bir gün bile kalan bir kişi için en önemli sorun trafiktir. Bu durum Serhat Ovalılar içinde değişmemiş ilk sorun olarak yerini almıştır. Sonrasında ise gecekondular sorunu, çevre ve tarihi silüetin yok olması verilen cevaplar arasında en fazla olanlarıdır.

Buradan hareketle, Serhat Ovalı kırsal kökenli göç eden toplumun, İstanbul'un sorunlarına asla duyarsız kalmadıkları, hatta gecekondular sorununun bir kısmının müsebbipleri oldukları halde, çözülmesini önemsedikleri görülmektedir.

Ayrıca, az da olsa bir bölümünün, çevre-tarihi dokuyu en büyük sorun olarak görmesi, bunun yanın da kültür sanat etkinliğini az olarak niteleyip çoğalmasını talep eden kentli çağdaş, duyarlı ve öncelikleri diğer serhat ovalılardan çok farklı bir kesimin olduğunu ve yetiştiğini de göstermektedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarih boyunca, insanlar çeşitli nedenlerle göç ederek mevcut yaşamsal şartlarını korumayı veya daha iyi bir hale getirmeyi amaç edinmişleridir. Göçler bazen bir gelişmenin itici motoru iken bazen de bir yıkımın ateşi olmuştur. İngiltere de başlayan sanayi devriminden sonra işgücü ve hammadde ihtiyacı oluşmuş, bunun sonucunda tarımsal toplum geri plana itilirken, sanayi toplumu ve kültürü öne geçmiş, modern kentler kurulmuştur.

Ülkemizde ise 1950li yıllardan itibaren dayanıklı tüketim malları üreten, ithal ikameci sanayiye dayalı model benimsenmiş, ağır sanayinin ihtiyaç duyduğu işgücü talebini, karşılamak amacıyla, kırdan kente doğru büyük göçler yaşanmıştır. Ayrıca tarımda makineleşme ile birlikte istihdam talebi ve yarattığı emek arzı fazlası fabrikalara ve gelişmiş kentlere yönelmiştir.

Kentlerin başta ekonomik olmak üzere birçok alanda çekim merkezi haline gelmesi, kırsaldaki çeşitli itici faktörlerle birleşerek, nüfusun büyük bir bölümünün kentsel alanlarda toplanması sağlamıştır. Bunun sonucunda, toplanan kalabalık nüfusun barınma, gıda, eğitim, sağlık, çevre, kültürel vb. alanlarda temel ihtiyaçlarını karşılama amacıyla kentli ilişkiler ağı kurulmuş, kentli nüfus ve kentleşme olguları temellenmeye başlamıştır.

Kent odaklı gelişme, kentsel ilerlemeler ve günümüz modern insanını yaratan bu ilişkiler ağı, kentli toplamı olduğu kadar kente göç etmiş olan kırsal kökenlileri de ekonomik, sosyo-kültürel bir dizi başlıkta etkilemiş, nihayet ağa katılanlar ve katılmayanlar aracılığı ile de tekrar belirlemiştir.

Kırsal kökenli Serhat Ovalılar nezdinde yapılan anket mülakat ve gözlemler sonucunda; İstanbul'a göç etmiş toplamın %62,9 gibi büyük bir oranın erkek olduğu, erkek nüfusun göç etmek konusunda öncü olduğu, %36,6 gibi büyük bir oranla en fazla 31-40 yaş aralığındaki nüfusun, İstanbul'da bulunduğu, 21-30 yaş aralığının ise toplamın %29,7sini temsil ettiği görülmektedir.

Bu veriler açıkça çalışma çağındaki nitelikli işgücünün göç ettiğini, tezimizin göç bölümünde açıkladığımız şekilde göç edilen yer için büyük bir emek ve insan gücü kaybının yaşandığını göstermektedir.

Ayrıca bu durumun, göç alan İstanbul ili için bir dizi başlıkta kentleşme sorununu beraberinde getireceğini göstermektedir.

Öte yandan %85,1 ile göç eden nüfusun evli çoğunluğu temsil ettiği ve ailelerin sosyo-kültürel bakış açılarının, her bireyin kültürlenme süreci düşünüldüğünde büyük bir değişime zorlanması gerektiği yorumu yapılabilir.

Ayrıca, Kentleşme ve sanayi toplumu ile ortaya çıkan çekirdek aile yerine, %57,7 ile 4-7 kişilik ailelerin yanında %26,3 le 8-10 kişilik geniş ve kalabalık ailelerin bulunduğu, aile üyelerinin de bir kısmının göç veren bölgede bırakıldığı görülmektedir.

Çarpıcı bir sonuç olarak, Kentli kültürün aksine 25 yaşın altında veya üniversite çağında evlenmiş birçok kişi gözlenmiş, yapılan mülakatlar sonucunda ise bu kişilerin aileleri ile oturmaya devam ettiği, geniş aile yapısını korudukları görülmüştür.

Özellikle bu tip ailelerin yeni göçmenler oldukları, Esenler Bağcılar ve Güngören ilçelerinde ikamet ettikleri, göçün getirdiği bilhassa kültürel değişimlere karşı adeta güvenli bir liman ihtiyacı içerisinde olmalarından kaynaklı, bilerek ve isteyerek geniş ailesel bağları tercih ettiği gözlenmektedir.

Ailedeki birey sayısına oranla, ailede çalışan kişi sayısının artış göstermemesi, yaş bağımlılık oranının artmasına, maddi zorlukların derinden hissedilmesine neden olabilir. Bu durum ise kente uyum sağlamada güçlük yarattığı gibi, ekonomik geri kalmışlığı kırsal kültürle beraber sahiplenip savunulmasına bile neden olabilir.

Ancak çarpıcı bir başka durum, Serhat ovası kırsalından göç eden kişilerde bunun böyle işlemediğidir. Göç eden kesimin tümü içinde orta öğretim mezunu nüfusun toplam payının %40, üniversite mezunu oranının %20ler olduğuna dikkat edilirse, tüm maddi zorluklara rağmen, bölge insanın bir şekilde okumayı önemseydiği aşikârdır.

Bu durumun, diğer gözlem ve anket sonuçlarıyla bağını kurarak, her şeye rağmen bir kültürel değişim ve gelişme yakaladıklarını, hatta gelir durumlarını iyileştirdikleri, özellikle daha uzun süredir İstanbul'da bulunanların, kendini İstanbullu hissetlikleri görülmektedir.

Zira şivelerinin, hayat tarzlarının değiştiğini, daha fazla bilgi ve kaynağa ulaştıklarını, çocuklarını İstanbullu birileri ile evlendirebileceğini söyleyen kişi sayısının özellikle 1980 öncesi göç edenler içerisinde bir hayli fazla olduğu görülmektedir.

Ayrıca, gözlemlerimiz sonucunda kırsal kesimdeki göç öncesi toplamın, daha çocuk yaşlarda geri kalmışlıktan kurtulmasının tek yolunun, bireysel olarak kendini geliştirmesinden geçtiğini fark etmiştir.

Yine tüm mülakatlarda, okumak ya da hayvancılık yapmak dışında başka seçeneklerinin olmadığını, bunun için gerekirse göç etmek ve sonunda büyük adam olmak gerektiğini fark ettikleri ve yaşam planını buna göre çizdikleri görülmektedir.

Ancak tarımsal alanda kalan ve bilhassa hayvancılık ile uğraşan bir toplum açısından, göç veren kırsalda toprağı ekip dikecek nüfusun azalması ve en çok eğitilmiş nüfusa ihtiyaç duyulan yerde kırsal alanın bilinçsizce kullanılması, hayvancılıkta verimin düşük olması vb. birçok tehlike doğurduğu söylenebilir.

Ayrıca tarımsal yayım kalitesi, hayvancılıkta potansiyelin kullanılması ve verimliliğin artması için T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı'nın eliyle düzey 2 bölgesinde yani Serhat Ovası kırsalında bir kısmı yapılan, bir kısmının da yapılması planlanan iyileştirmeleri sonuçsuz bırakabileceği açıkça görülmektedir.

Öte yandan toplam göç eden kırsal kökenli serhat ovalıların %25'inin İstanbul doğumlu olması, 1980 ve öncesi dönemlerde hatırı sayılır bir nüfusun Serhat Ovasından İstanbul'a göç ettiğini göstermektedir.

Göçün yoğun olarak yaşandığı yılların çalışmamızın giriş bölümünde belirttiğimiz üzere makineleşme ve yeni sanayi toplumunun ülkemiz nezdinde temellerinin atıldığı tarımsal verimin ve kalkınmanın büyüme karşısında geri plana itildiği dönemlere denk geldiği görülmektedir.

Ülkemizde kalkınma hamleleri ile birlikte sanayileşmeye ağırlık verildiği dönemlerde İstanbul'un ekonomi başta olmak üzere birçok başlıkta çekici bir etmen olarak iyice parlamış olduğu açıktır. Ayrıca 11 yıldan fazla İstanbul'da bulunan kişi sayısından hareketle, İlk göç sonrası 2. ve 3. kuşakların dahi İstanbul'da yetiştiği görülmektedir.

Anketler sonucunda, Serhat Ovası Kırsalının en büyük kentinin Kars olduğu, en çok göçünde yine Kars ili tarafından verildiği görülmektedir. Serhat Ovası Kırsalından gelen nüfusun büyük çoğunluğunun ise sırasıyla Güngören, Esenler ve Bağcılar ilçelerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Burada bu 3 ilçesinin Kars kırsalından yoğun göç aldığı bilhassa 1980 ve öncesinde, çok daha kırsal alanlar olduğuna dikkat edilirse, ilk yerleşimlerin gecekondulaşma ve kırsal kültürün etkisi altında olduğu görülecektir.

Ancak göç sonrasında 3 kuşak veya daha fazla İstanbul da yaşayanların içinde, Esenyurt ve Beylikdüzü gibi yeni sayılabilecek ilçelerde, daha kentli çağdaş ve eğitilmiş bir nüfusun yaşadığı, kente ayak uydurmayı başardıkları hatta kentin ileri gelenlerinden, belediye başkanı, il genel meclis üyesi vb. görevler üstlendikleri görülmektedir.

İstanbul'a göç etmenin en büyük sebebinin de çalışmamızın tamamında da belirttiğimiz gibi ekonomik geri kalmışlık ve yoksulluk kısır döngüsü ile açıklamak gerekmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta Serhat Ovalıların göçünde terörün bir neden olarak sayılamayacağıdır.

Öte yandan tüm anket mülakat ve gözlemlerin sonucunda Nurkse'nin kapalı çember teorisine benzer şekilde, düşük gelire sahip kırsal bölgede ancak düşük tasarrufların yapılabileceği bu düşük tasarruflarla da ancak düşük yatırımlar yapılabileceği bunun ise tekrar düşük gelir yaratacağı söylenebilir.

Anket sonuçlarında kolaylıkla görülebilen bir başka husus ise, göç sonrası %27,43 lük kesimin 10 gün ve daha az sürede iş bulmasıdır. Bu bize büyüme dönemindeki, işgücü talebi fazla bir ekonomide tarımsal üretimin bırakılıp İstanbul'da işgücüne katılmanın ne kadar kolay olduğunu gösterecektir.

Ancak dikkat edilirse bu durum aslında nitelikli işçiler için ucuz işgücü sorunu yaratacak, sendikasılaşma, ücret düşüklüğü, kalitesiz işçilik ve en önemlisi büyük bir göç ve kentleşme sorununu daha da kamçılacaktır.

Öte yandan bu kadar kısa sürede iş bulunabilmesi, ya çok eğitilmiş veya kalifiye olmakla ya da yardım alarak mümkündür.

Serhat Ovası kırsalından ilk göçenlerin çok eğitilmiş olamayacağı düşünülürse, akrabalık bağları, hemşeri dernekleri ve göçmen ağlarının ne kadar etkili oldukları görülecektir.

Her topluluk, Göçle birlikte yaşanan değişim karşısında Hemşeri derneklerini keşfetmişlerdir. Hemşeri dernekleri, kuruldukları ilk dönemde, hemşeriler için sadece sığınak

ve tampon işlevi yerine getirirler de, zamanla hemşeri dernekleri kentin bir parçası olmaya başladıkça birçok farklı işlev de yüklenmişlerdir.

Kentlileşme ve modernleşme sürecine giren hemşerileri, ortak çıkarlar etrafında toparlayan bir yapıya dönüşerek, kendi çıkarlarını elde etmek için, siyasetle ilişki kurarak başta seçimler olmak üzere birçok siyasal yapıyı ve süreci etkileyen bir “siyasal aktör” rolü kazanmışlardır.

Hatta bugün gelinen noktada, grupsal çıkarlarını aşarak kentli bir “sivil toplum kuruluşu (STK)” anlayışıyla çalışmalar yaptıkları dahi söylenebilir. Kısacası, hemşeri dernekleri, ortaya çıkışlarından günümüze kadar geçirdikleri süreç sonunda, tampon mekanizmalıktan demokrasiye katkı yapabilecek potansiyelde bir “siyasal aktör” konumuna gelmişlerdir.

İşte bu yapı bugün özellikle göç edilen yerlerde serhat ovalılar açısından son derece etkin şekilde kullanılmakta, geniş bir katılımcı ağı ile göç sonrası çekilebilecek muhtemel zorlukları en aza indirerek bir yandan göçü kolaylaştırmakta öte yandan serhat ovalıyı büyük şehirdeki sosyo-kültürel yaşama hızla adapte etmektedir.

Ancak çarpıcı bir başka sonuç ise, Akrabalardan alınan desteğin, yarısından fazlası ekonomik temelli iken, en çok zaman geçirilen sosyal grubun arkadaşlar olmasıdır.

Bu bize, yeni göç eden kırsal kökenlilerin, hemşeri dernekleri, akrabalarla, kurulan yakınlığın maddi zorlukları aşma, kentli kültürün oluşması esnasında önemli olduğu, hatta ekonomik gelişmeye kadar son derece etkin kullanıldığını daha sonra ise bu durumun sönümlendiğini göstermektedir.

Dikkat edilecek olursa, Göç eden kırsal kökenli artık belli bir kültürlenme oluştuktan sonra, akrabalık bağları ve göçmen ağları ile olan ilişkilerini asgari miktarda ve ekonomik düzeyde tutmakta ancak asla yok etmemektedir. Bunun ise, ilk ekonomik zorlukları aşmada, iş bulmada ve belli temel kentli kültürünü edinmek konusunda Serhat Ovalıları daha fazla göçe teşvik edeceği açıktır.

Son olarak, tüm anket gözlem ve mülakatlar sonucunda İstanbul’a göç etmiş Serhat Ovalı kırsal kökenlilerin ilk göçten bu yana ve İstanbul’da yaşadığı süre ile doğru orantılı olarak, gelir durumları iyileşmiş, yaşam kaliteleri artmıştır. Yine İstanbul’da kalma süresi ile

doğru orantılı olarak kentli kùltùre uyum sağlamaları kolaylaşmış, hatta bir kısmı kentin ileri unsurları arasında bile sayılmaya başlamıştır.

Ancak genel olarak bakıldığında tùm bu kùltùrlenme sùrecinin sonunda toplumsal duyarlılıklarının geliştiği kadar, bunu toplumsal zemine yansıtamadıkları, kùltùrlù ancak örgùtsüz oldukları söylenebilir.

Bu durum tersten okunduğunda, bireysel politik bakış açısına önem verdiklerini, post modern çağın gereklerini algılayarak, toplumsal topyekùn büyük değişimler yerine, insanın bireysel gelişmesinin ancak toplumu geliştireceği düsturunu benimsedikleri rahatlıkla söylenebilir. Bu aynı zamanda kentli uyumunu çok hızlı ve kapsamlı bir seviyeye çıkarmaktadır. şüphesiz ki bunda bölge insanın sosyo-kùltùrel yapısı büyük rol oynamaktadır.

Ayrıca İstanbul'a göç eden Serhat Ovalıların genel olarak durumlarından memnun olduğu bir daha dönmeyi pek fazla düşünmedikleri son derece net bir şekilde görülmüştür.

Öneri olarak, tùm araştırma sonuçları ve bulgular değerlendirildiğinde her şeyden önce bölge insanını toprağa ve kırsal alana bağlayacak bir takım adımlar atılmalıdır. Bu adımlar sivil toplum örgütleri devlet medya ve kişilerce başlatılmalı uygulanmalı ve tabana yayılmalıdır.

Bölgeye yönelik tutarlı bir tarımsal yayım politikası oluşturulmalı, gerekirse bölgenin yapısına uygun olarak tùm kişi ve kuruluşları ile Hollanda ve Danimarka gibi ùlkelerin tarımsal yayım politikaları örnek alınarak, bölgedeki yenilikçi kişi ve kurumlarla işbirliği içerisinde tepeden tırnağa bilinçli yeni bir kırsal nüfus yetiştirilmelidir.

Ayrıca, Bölgede terör olaylarının görülmeyişi kırsal alanda yapılacak eğitim sağlık vb. tùm yatırımların kalıcı olmasını sağlayarak Güneydoğu vb. diğer az gelişmiş bölgelere de örnek olarak da gelişme ve kalkınmaya katkı sunabilir.

Kırsal alanda yapılacak yenilikler ile planlı tarımsal üretim bölge özelinde ise kayıtlı hayvancılık faaliyetleri ve büyük ortak mandıralar çözüme katkı sağlayacaktır.

Bölgede yerli ırkın tekrar etkin hale getirilmesi, dünyaca ünlü rokfor, edam, gravyer vb. peynirlerin üretimine modern imkânlar dâhilinde artarak devam edilmesi, kaz yetiştiriciliğinin yanında, pazarlanması ve tanıtılmasının etkin olarak yapılması gerekmektedir.

Bölgede yetişen endemik türde birçok bitki ya bilinmemekte ya da tanıtımı yeterli düzeyde yapılamamaktadır. Ayrıca, bölge son yıllarda turizm açısından gelişmekte, ancak turistlere kalacak yer sağlama olarak henüz yeterli seviyede değildir. Özellikle bu iki konu, bölge insanı için doğal bir hediye olup, mutlaka tanıtımı yapılmalıdır.

Bölgenin Asya ülkeleri ile bağlantısı yeni uluslararası ağlarla örülmeli, bu ağlar yolcu veya turist dışında etkin ticari yeni yollar ile desteklenmelidir.

Tüm bunlar için şüphesiz ki bölgenin büyük şehirler ile özellikle kırsal alanların kentler ile bağları kurulmalı, iklim sorunu içinse, hiç değilse ana caddelerin altı yerden ısıtma sistemleri ile donatılması, dikkate alınmalıdır. Elbette, ilk anda bir miktar maliyetli olacak bu hizmet, her gün çalışan kar küreyici vb. arabaların yakıt maliyetlerine kıyasla fayda-maliyet olarak daha avantajlı olacaktır.

Son olarak Sadece Serhat Ovası değil, tüm kırsal alanda üretim ve verim arttırılmalı, çiftçileri teşvik edici önlemler alınmalı, dolaylı vergiler düşürülerek, mandıra ve çiftlikler sübvansede edilmeli, ya da bu bölgeye büyük süt ve peynir fabrikaları kurulmalı, geniş bir ulaşım ağıyla desteklenmelidir.

Öte yandan ekonomik büyüme toplam kalkınma ile desteklenerek inşaat başat sektör olmaktan kurtulmalı ayrıca kırsal kalkınmanın elzemliği anlaşılmalıdır. Aksi takdirde artan gıda fiyatları, büyük kentlerde trafik, kirlilik, gecekondulaşma, vb. sorunların yanında, maliyet yönlü baskılanan enflasyonist bir ekonomi ve çevresel sorunlarda kaçınılmaz olacaktır.

7.KAYNAKLAR

- Akan Y, Arslan İ, (2008). Göç Ekonomisi, Ekin Basım Evi, Ankara.
- Akgür Z. G, (1997). Türkiye’de Kırsal Kesimden Kente Göç Ve Bölgeler Arası Dengesizlik (1970 -1993), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Akşit B, (1998). İç Göçlerin Nesnel Ve Öznel Toplumsal Tarihi Üzerine Gözlemler: Köy Tarafından Bakış, (Der.) Ahmet İçduygu, Türkiye’de İç Göç, Türkiye Ekonomik Ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Aktaş M. T, (2015). “Ücret Odaklı Uluslararası İşgücü Hareketliliğinin İşgücü Piyasalarına Etkileri”, Tesam Akademik Dergisi, Cilt: 2, 186 - 245.
- Anonim(2018). Kars Coğrafya.[http://www.serka.gov.tr/bolgemiz/kars/kars-cografya-56.html\(22.07.2019\)](http://www.serka.gov.tr/bolgemiz/kars/kars-cografya-56.html(22.07.2019)).
- Başel H,(2007). “Türkiye’de Nüfus Hareketlerinin Ve İç Göçün Nedenleri”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 526 - 628.
- Başel H, (2003). Sosyal Politika Açısından İç Göçler: Sivas’tan İstanbul’a Göç Örneği, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, İstanbul, , (Doktora Tezi)
- Bayraklı C, (2007). Dış Göçün Sosyo - Ekonomik Etkileri: Görece Göçen Konutlarında (İzmir) Yaşayan Bulgaristan Göçmenleri Örneği, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, (Yüksek Lisans Tezi)
- Boghean C, (2016), The Phenomenon of Migration, Opportunities and Challenges, The USV Annals of Economics and Public Administration, Cilt: 16, ss: 14-20
- Borjas, G. J., (1989). Economic Theory and International Migration, International Migration Review, 3 (23).
- Castles, S., & Miller, M. J. (2008). Göçler Çağı - Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri, Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- Çalış F,(2009). Göç Hareketlerinin Hane Halkı Üzerindeki Ekonomik Etkileri, Muğla İli Örneği, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla, (Yüksek Lisans Tezi)
- Çalışkan U, Kurğa C, Elyıldırım G, Sarışen M, Sallan S, Yeşil M, Bektaş Ş, Tra2 Bölgesi (2014-2023). Bölge Planı. Serka Raporu, Kars
- Çelik F, (2007). “Türkiye’de İç Göçler: 1980 – 2000”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 22.

- Çelik F,(1999). Ekonomik Yönleriyle İç Göç Olgusu, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
- Demir M, (2015). Kars İlinin Nüfus Gelişimi Ve Başlıca Demografik Özellikleri. Doğu Coğrafya Dergisi, 34: 136-137
- Dinler, Z, (2005). Bölgesel İktisat, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.
- Doğanay H,(2008). Türkiye Beşeri Coğrafyası, Gazi Büro Yayınları, Ankara, 1994. Geleceğin İstanbul'u, Yerel Yönetim Geliştirme Projesi Dizisi, Toplu Konut İdaresi Başkanlığı Yayınları.
- Dpt Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1993.
- Eraldemir Z, (2013). Türkiye'de Göç Sorunu, Göçlerin Sosyo-Ekonomik Yansımaları, İskenderun-Dörtyol Örneği, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay (Yüksek Lisans Tezi)
- Es M., Hamza A, (2004). “ Kent Yönetimi Kentleşme Ve Göç: Sorunlar Ve Çözüm Önerileri”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 215 – 246
- Güler B, (2005). Yeni Sağ Ve Devletin Değişimi Yapısal Uyarılama Politikaları, 1980 - 1950, İmge Kitabevi, İstanbul
- Güllüpnar F, (2012). “Göç Olgusunu Ekonomik Politik Ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme”, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:4, 1 - 100.
- Gündüz, A.Y, (2006). Bölgesel Kalkınma Politikası, Ekin Kitabevi, Bursa,
- Gürkan M, (2006). Sosyolojik Açından Göç Ve Yasadışı Göç Hareketleri, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, (Yüksek Lisans Tezi).
- Güven O, Ünal B, Dilek Y,(2017). Kars Büyükşehir Hayvancılık Sektör Raporu Ve Eylem Planı, Kars.
- İşkur (2017). Kars İli İl İstihdam Ve Mesleki Eğitim Kurulu 2017 Yılı Faaliyet Raporu, Kars.
- Widgren J, Martin P, (2002). International Migration: Facing the Challenge, A Publication of the Population Reference Bureau, Ed: Mary Mederios Kent, Cilt: 57, No: 1.
- Kafkas Üniversitesi, Serka(2012). TRA2'de Göç Olgusu Sebep ve Sonuçlar Bağlamında Analitik Bir Araştırma, SERKA Raporu, Kars.
- Kandemir O,(2010). İktisadi Gelişme Sürecinde Göç Olgusu: Türkiye Örneği, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, (Doktora Tezi).
- Keleş R,(2002). Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi, İstanbul.
- Kızılkaya Y. M, (2014). Türkiye'de İç Göçün Sosyal Ekonomik Nedenleri: Ardahan İl Örneği, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ardahan, (Yüksek Lisans Tezi).

- Kline, Donna, S.,(2003) . “Push And Pull Factors İn İnternational Nurse Migration”, Journal Of Nursing Scholarship, 105 - 125.
- Lordoğlu K, (2004). Türkiye’de Enformel İstihdam Ve Yabancı Kaçak İşgücü, Marmara Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Unigar Proje Raporu, İstanbul.
- Martin, P., & Widgren, J. (2002). “İnternational Migration: Facing the Challenge”, Population Bulletin, Vol:57, No:1. s.3-40
- Massey D, (2014) . “Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirmesi”, (Çev.) Saniye Dedeoğlu, Göç Dergisi, Cilt: 1, 8 - 72.
- Meb (2017). Mili Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim. Meb Raporu, Ankara
- Murat S,(1988). “Gelişmekte Olan Ülkelerde Gençlerin Sosyo, Demografik, İstihdam Ve Eğitim Özellikleri”, İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt: 46, 312 – 246
- Mutluer M,(2003). Uluslararası Göçler Ve Türkiye, Çantay Yayınevi, İstanbul.
- Özdemir H, (2002). “Türkiye’de Göçler Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, Akademik Bakış Dergisi, 12 – 78
- Özdemir M, (2008). Türkiye’de İç Göç Olgusu, Nedenleri Ve Çorlu Örneği, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, (Yüksek Lisans Tezi)
- Öztürk M,(2007). “Türkiye’de İç Göçe Katılanların Kent Yaşamına Ve Kentsel Emek Piyasasına Etkileri”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı. 52.
- Öztürk M, Nihat A,(2008). “Türkiye’de Kentsel Alanlara Göç Edenlerin Kent Ve Çalışma Hayatına Uyum Durumları: Bir Alan Araştırması”, Yaşar Üniversitesi Dergisi, 1567 - 1596.
- Paydak A, (2012). Küreselleşme İle Değişen Göç Kavramı, Yasadışı Göç ve Türkiye’de Adana İli Örneği, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, (Yüksek Lisans Tezi).
- Pazarlıoğlu V,(2007). “İzmir Örneğinde İç Göçün Ekonomik Analizi”, Yönetim Ve Ekonomi Dergisi, Cilt:14, 112-145.
- Portes, A. (1978). Toward a structural analysis of illegal (undocumented) migration, International Migration Review, 12 (4), 469-84.
- Portes, A., & Rumbaut, R. (1996). Immigrant America, A Portrait, University of California Berkeley, Los Angeles, Londra.
- Serka, (2011). Önce Sağlık Tra2 Bölgesi Sağlık Altyapısı Mevcut Durum Ve Sorunlar, Serka Raporu, Kars

- Şen M, (2014). “Türkiye’de İç Göçlerin Neden Ve Sonuç Kapsamında İncelenmesi”, Çalışma Ve Toplum Dergisi, 248 - 276.
- Taşçı F, (2009). “Bir Sosyal Politika Sonucu Olarak Göç”, Kamu - İş: İş Hukuku Ve İktisat Dergisi, Cilt: 10, 123 - 256.
- Tekeli, İ, (1972). Bölge Planlama Üzerine, İstanbul.
- Tekeli, İ, (1998). Türkiye’de Bölgesel Eşitsizlik ve Bölge Planlama Yazıları, İstanbul
- Tezcan M, (2000). Dış Göç Ve Eğitim, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Todaro M, (1980). Internal Migration in Developing Countries:A Survey, International Labour Office, (361-402), <http://www.nber.org/chapters/c9668.pdf> (Erişim Tarihi:21.07.2019).
- Topbaş F, (2007). İç Göçün Belirleyicileri Üzerine Ekonometrik Bir Model Çalışması; 2000 Türkiye Örneği, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, , (Doktora Tezi)
- Tutar H, Aydoğdu B, Elyıldırım G, Dik M, Sarışen M, İnce O,(2013). Iğdır’ın Sosyo-Ekonomik Durumu Ve Uygun Yatırım Alanları. Serka Iğdır Yatırım Destek Ofisi, Iğdır
- Tutar H, Çıracı G, Çelebi A, Sarışen M, Elyıldırım G, Demir E, Koldaş M, (2012).Kars İli İşgücü Piyasası Araştırması. SERKA Raporu, Kars
- Tutar H, Demir E, Boztemir İ, Sarışen M, (2012). Kars’ın Sosyo Ekonomik Durumu ve Uygun Yatırım Alanları. SERKA Raporu, Kars
- Tutar H, Elyıldırım G, Sever M,Sarışen M,(2013).Ardahan’ın Sosyo-Ekonomik Durumu Ve Uygun Yatırım Alanları. Serka Ardahan Yatırım Destek Ofisi, Ardahan
- TÜİK, (2013). Türkiye İstatistik Kurumu, Seçilmiş Göstergelerle Kars..
- Uğuz Ş,(2004). “Göç Ve Göçün Ruhsal Sorunları”, Çukurova Üniversitesi Arşiv Kaynak Tarama Dergisi, 2004, Cilt.13, 384 - 390.
- Uzay, N,(2005). Bölgesel Gelişmişlik Farklarının Giderilmesi Ve Bölgesel Kalkınma Ajansları, Seçkin, Ankara.
- Yalçın C, (2004). Göç Sosyolojisi, Anı Yayını, Ankara.
- Yenigül S. B,(2005). “Göçün Kent Mekânı Üzerine Etkileri”, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, Cilt: 2, 256 – 323
- Yerlikaya A, (2010).TRA2 Düzey 2 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı. DPT Raporu. Ankara
- Yılmaz, Ö,(2001). “Bölgesel Eşitsizlik: Türkiye Örneği”, Atatürk Üniversitesi, İibf Dergisi, Cilt No:15, Sayı:1-2.

ÖZGEÇMİŞ

12.07.1988 yılında Karsta doğdu. İlk ve ortaokulu Tekirdağ Süleymanpaşa İlköğretim Okulunda okudu. Lise öğrenimini Tekirdağ Anadolu Lisesinde tamamladı. Sakarya Üniversitesi Kamu Yönetimi bölümünü 2011 yılında bitirdi. 2013 yılında Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi anabilim dalında Lisansüstü eğitime başladı. 2014 yılında Maliye Bakanlığı'nda Gelir Uzman Yardımcısı olarak görevine başlayan Eray GÜNEŞ, 2019 yılı itibariyle yeterliliğini alarak, Gelir Uzmanlığına atanmış olup görevine devam etmektedir.